

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGİSİ

MAY 2023

Qulduz

Nº05 (646)

WWW.AZYB.AZ
WWW.AYB.AZ

MƏTANƏT VAHİDİN ÖZÜYLƏ SÖHBƏTİ VƏ ESSESİ

QULU AĞSƏS: "NÜVƏ BAŞLIĞI" VƏ YA FAİTES-EN BON USAGE...

EMİN PİRİ MÜHARİBƏ GÜNDƏLİYİNİ VƏRƏQLƏYİR

QISA FİKİRLƏR XƏZİNƏSİ

TATAR ƏDƏBİYYATINDAN SEÇMƏLƏR

KƏMALƏ UMUDOVANIN "DƏRGİDƏ KİTAB"ı

*"Qaranlıq zamanlarda işıqlı
insanlar aydın görünür..."*

Erix Mariya REMARK

Bu sayımızda

Elsevər
MƏSIM
BULAQ ƏFSANƏSİ

25

Mətanət
VAHİD

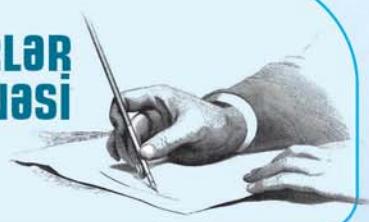
ÖZÜYLƏ SÖHBƏTİ
VƏ ESSESİ

3

QISA FİKİRLƏR
XƏZİNƏSİ

27

Ramilə
QARDAŞXANQİZI
YENİDƏN SEV

11

Cinarə
ÖMRƏY
ADSIZ

32

Qulu
AĞSAS

"NÜVƏ BAŞLIĞI"
VƏ YA FAÎTES-EN
BON USAGE...

15

Fərid
HÜSEYN
TƏBİƏT AYNASI

34

Emin
PİRİ
LAÇIN
VAXTLARIMIZ

17

Əfşan
YUSİFQİZİ
ŞEİR VAXTI

38

**Mati
OSMANOĞLU**
MİFOLOJİ
MƏKTƏB

41

**Nüşabə Əsəd
MƏMMƏDLİ**
UZAQDAKİ
YAXINLAR

60

**Hafiz
TƏMİRÖV**
DƏRDİN
BÖYÜTDÜYÜ
UŞAQ

46

**Reyhan
KƏNAN**
QARIŞQA GÜCÜ

48

**Aytac
SAHƏD**
YENƏ BİR ŞAIRƏ
AŞIQ OLMIŞAM

65

**Xanım
SEVƏR**
KƏLBƏCƏR

66

**Gözəl
YAXİNA**
TATAR
ƏDƏBİYYATINDAN
SEÇMƏLƏR

51

**Mobil
ASLANLI**
A.A.BAKIXANOVUN
POETİK DÜŞUNCƏSİNĐƏ
SAĞLAM HƏYAT TƏRZİ

67

**Aygün
əziz**
DİLİMİZİN ANASINI
AĞLATMIŞIQ

56

**Kəmalə
UMUDOVA**
DƏRGİDƏ
KİTAB

73

Təsisçilər:
Azərbaycan Yazarıcları Birliyi və "Ulduz" jurnalının kollektivi

Baş redaktor: Qulu Ağsəs

Redaksiya heyəti: Tərana Vahid (*Baş redaktor müavini*), Hicran Hüseynova (*şöbə redaktoru*), Dayandur Sevgin (*şöbə redaktoru*), Taleh Mansur (*şöbə redaktoru*), Anar Amin, Allahşükür Ağə, Baloglan Cəlil (*Başqırdıstan*), Cavid Zeynallı, Elxan Yurdəoğlu, Elmar Vüqarlı, Elşən Əzim, Elxan Elatlı, Ələmdar Cabbarlı, Əyyub Qiyas, Furgan, Fuad Cəfərli, Gülnar Ümid, Günay Səma (*Voronej*), Həyat Şəmi, Hafiz Haxçallı, Xayal Rza, Xaqani Qayıblı (*Estoniya*), Qılıman İman, Nurana Nur, Nargis, Nilufər Şıxlı (*Moskva*), Məşhəti Musa, Orxan Cuvarlı, Rəsmiyyə Sabir, Səhər Əhməd, Seyfəddin Alaylı (*Türkiyə*), Saodat Muxamadova (*Özbəkistan*), Şəfa Vəli, Uluçay Akif.

Bədii redaktor: Ədalat Həsən

Ünvanı: AZ1000, Bakı, Xaqani küçəsi, 25
ulduz_dergisi@mail.ru; www/ayb.az

Telefon: (+99412)498-72-43

Çapa imzalanıb: 18.05.2023 "Ulduz" jurnalı redaksiyasında yığılıb, səhifələnib.

"ASPOLİQRAF LTD" MMC-də çap olunub.

Sifariş №14, Tiraj: 300. Qiyməti: 2 man.

1967-ci ildən çıxır. Şəhadətnamə № 238

**"AZƏRMƏTBATYAYIMI"
AÇIQ SƏHMDAR
CƏMİYYƏTİ**

"Ulduz" jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon "Mətbuatyayımı" şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

**"QAYA"
MƏTBUAT YAYIMI**

"Ulduz" jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon "QAYA" mətbuat yayımı şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

**Jurnalın
satış qiyməti – 2.00 man.
abunə qiyməti – 1.00 man.**

Bakı şəhərində abunə yazılımaq istəyənlər:

**441-19-91
440-16-26**

566 – 77 – 80

Mətanət VAHİD

ədəbiyyatşünas,
esseist

Həm elə bilir, mən yazı yazıram...

özüylə söhbəti...

Heç vaxt heç kimə demədiyim, indisə oxucuların simasında guya yalnız özümlə paylaştığım bir sirrimi etiraf edirəm: bu-gündü məndən xeyli uzaq, ən uzaq arzum bəstəkar olmaq olub. O qədər balacaydım ki, bu arzunu heç dərk etmirdim, sadəcə, içimdə doğulan musiqini dilləndirmək istəyim günbəgün böyüyürdü. Uşaq vaxtı elə hey pianoda ifa etməyi öyrənmək istəyimi dilə gətirdiyimi xatırlayıram. Valideynlərim məni qız uşağı üçün "qorxulu" olan bu arzudan qoparmağın yolunu "qızə yaraşan sənət"ə meyilləndirməkdə gördülər: piano dərsləri əvəzinə, biçmə-tikmə kursuna yazdırıldılar. Uşaqlıqdan nəylə məşğul olsam, ən yaxşısını etməyə can atan birisi kimi zəhləm gedən bu biçmə-tikmə kursunu da iki "əla" qiymətlə bitirdim. İçimdəki musiqinin qurdunu isə hər dəfə evində piano olan qohum evlərinə

gedəndə "eşitmə" hesabına klaviaturanı döyəcləməklə öldürürdüm. Sonra gələcək özümü çox axtardım: həkim, diplomat olmaq haqqında düşündüm. Orta məktəbin son siniflərində qarşıma ədəbiyyatşunas-alim olmaq məqsədi qoydum. Çünkü ədəbiyyat dərsliklərində əsərlərin təhlili məni əsəbləşdirirdi və onları bir dəfə oxuyub sonra əsəri öz bildiyim kimi təhlil edirdim. Hələ indi anlayıram, bəstəkar olmaq arzu idi, ədəbiyyatşunas olmaq məqsəd.

Doğmalarımdan həmişə sanki başqa planetdən gəlmışəmmiş kimi fərqlənmişəm. Bu fərqliliyim çox vaxt mənə baş qaxıncı olub. Yəqin, elə bu üzdən dostlarımıla da-ha səmimi olmuşam. Çünkü dost olaraq məni anlayan insanları, qəribə hesab etmə-yənləri seçmişəm; fərqimi dəlilik, divanəlik kimi qəbul edən doğmalarım barədə isə seçim imkanım, təbii ki, olmayıb. Buna görə əlim kitab, dilim söz tutandan sığınacağım kitablar və içimdə bəstələninib notlara köçməyən musiqilər olub. Uşaq və yeniyetmə vaxtı, sözün əsl mənasında, dəlicəsinə mütaliə edirdim. Kitab mənə içində yaşadığım dəhşətli dünyaya alternativ həyat təqdim edirdi. Lakin çox sonralar, xüsusən ədəbi mühitlə tanışlıqdan sonra anladım, bu ideal dünyani çox vaxt həyatda tanıdıığım "dəhşətli" adamlar yaradırlar və geriyə dönüşü olmadan əminlik əldə etdim ki, ədəbiyyat mənim ona münasibətim qədər saf, müqəddəs nəsnə deyilmiş.

Deyilənə görə, ətrafa aşırı dərəcədə qapalı insanam. Buna görə çox qinanıram. Lakin ünsiyyətə əsla ehtiyac duymuram, təkbaşına daha hüzurluyam. Mənə elə gəlmir ki, başqalarına deyiləcək sözüm var. Əgər nəsə sözüm varsa, bu yalnız esselərimdə əks olunur. Esselərim mənim deyə biləcəyim hər şeyi danışır, əslində. Oxuya bilən yazdıqlarım dasusduğum hər şeyi duyur. Duymayana isə nəyisə izah etmək ehtiyacı hiss etmirəm heç vaxt. Deyirlər, ədəbiyyat, yazı – müəllifin ifadə olunmaq ehtiyacıdır. Təxminən 4-5 il əvvəl birdən-birə anladım ki, mənimcün yazmaq içimdəki musiqini notlara çevirmək

arzumdan doğur. Not bilmirəm axı. O uzaq arzu vardı axı – fortepiyanda ifa etmək, bəstəkar olmaq... Bunun həmişə fərqində olmuşam ki, mən musiqisiz yaşaya bilmərəm. Kitab oxumadığım, yazı yazmadığım günlər çox olur, lakin musiqi dinləmədiyim əsla. Bu vaxta kimi yazdığını onlarla, bəlkə də, yüzlərlə yazının bircəciyi də öz musiqisiylə qovuşmadan ərsəyə gəlməyib. Bunu dəqiq bilirəm: içimdəki musiqinin susması mənim məhvim deməkdir. Hamı elə bilir, mən yazı yazırıam, əslində isə, içimdəki musiqini sözə çevirirəm... Mətn, musiqi, yaxud rəsm əsəri – fərq etməz, sənət bütün hallarda xilaskardır, ruhumuzu qoruyur...

...*Wə esesi*

“ŞƏHRİZAD” - MİLLİ-TARİXİ YADDAŞ ROMANI, SƏNƏT VƏ QADIN İDEALININ TƏCƏSSÜMÜ KİMİ

ADİ SHAKTİ

Vahid Məmmədlinin yüz ili qapsayan yaxın tarixi dövrün problemlərinin milli müstəvidə əks olunduğu, iblislərlə münisələrin qarşılaşduğu “Şəhrizad” romanının ideya-məfkurə yükü əsasən üç istiqamətdə reallaşır:

Milli-tarixi yaddaş məsələsi. Romanda hadisələr mürəkkəb və ziddiyətli XX əsr Azərbaycanının 30-cu illərində cərəyan edir. İctimai-siyasi həyatda feodalizm münasibətlərinin burjua-kapitalist axarı ilə əvəzlənməsi, Rusiyada baş verənlərin ölkəmizə əhəmiyyətli təsiri, imperializmin müstəmləkəçilik siyasəti və bütün bunlara qarşı “xilaskar” bolşevizm hərəkatının yaranması, yayıldıqca, şüurlara hakim olduqca insanlara da qənim kəsilməsi bədii müstəvidə əksini tapdıqından əsər bütün hallarda həm də yaddaş romanıdır – milli, tarixi, mədəni, kollektiv, fərdi yaddaş və s.

“Qırmızı faciə Bakıya yaxınlaşmışdı” – “Şəhrizad” romanının bu ilk cümləsi Azərbaycanın mənəvi terrora məruz qalmasının, ictimai-siyasi, mədəni-iqtisadi sferalarda, sənaye və kənd təsərrüfatı sahələrində komunist ideologiyasına xas üsul və vasitələrə üz tutan yeni quruluşun özü ilə miqyaslı bədbəxtliklər gətirdiyinin ifadəsidir. Romanda sürgün və həbslərin o qədər də intensiv olmadığı iyirminci illərdəki təşkilatlanma prosesi təsvir olunur, bir neçə cümlə ilə sənaye və kənd təsərrüfatında sosializm prinsiplərinin həyata keçirilməsi mexanizmi əksini tapır. Bəzən yeni quruluşun gətirdiyi dağıdıcı “quruculuq” işləri hər hansı obrazın dilindən ötəri səsləndirilərək gün üzünə çıxır.

Mövcud sosial tərəqqi təliminə özünün məşhur sinfi mübarizə ideyasını gətirən bolşevik əxlaqi mənafeyini bəşəri dəyərlərə qarşı qoymaqla ən sonuncu pilləyə insanı yerləşdirir. Çünkü sinfi mənafə onu şəxsiyyət və ya fərd olaraq görmür, qəbul etmir, bolşevik əxlaqi üçün insan sadəcə olaraq bir təbəqənin elementi, detalıdır. Bütün sovet xalqları kimi, Azərbaycan xalqı da partiya və dövlətin istəklərinə uyğunlaşmağa məcbur, tələblərini yerinə yetirməyə məhkum kütlədir. Vahid Məmmədli “Şəhrizad” romanında iki nəfərin sevgisi fonunda keçmişin hadisələrini təhlil predmetinə çevirərkən tarixin “şifahi ənənə”dəki bu obrazını əsas götürür və 20-30-cu illərdə sovet hökumətinin Azərbaycana gəlişi ilə bağlı baş verənləri olduğu kimi deyil, araşdırmalarının nəticələrini yazıçı təfəkküründən keçirərək əsərin əsas materialına çevirir. “Şəhrizad” romanında bəzən konkret tarix, gün, saat dəqiqliklə qeyd olunur, müəllifin ata-babalarının bioqrafiyasından irəli gələn faktlar, baş verənlərin sənədliliyinin gerçəyi əks etdirdiyinə şübhə yeri qoymaması kimi bədii priyomla uydurma obrazlar, hadisə və detallar bir müstəviyə gətirilir. Romanda “tarixin payı çoxdur, yoxsa müəllif təxəyyülünü?” deyə axtarışa çıxməq bihudə zəhmətdir.

Hər bir individ iki bir-birindən tama-milə fərqli yaddaş tipinə malikdir: 1) xatirələrin şəxsiyyətin və ya şəxsi həyatın çərçivəsinə siğdiyi fərdi yaddaş; 2) müəyyən məqamlarda sadəcə olaraq qrup üzvü kimi davranmağa sövq edən kollektiv yaddaş. Bu ikisi bir-birinə nüfuz etsə də, kollektiv yaddaş özünəməxsus qanunauyğunluqla inkişaf edərək əksər hallarda şəxsiyyətin fərdi yaddaşını ram edib özünə tabe edir, udur, özü ilə bütövləşdirir. Vahid Məmmədlinin "Şəhrizad" romanında əsas konflikt qırmızı komandirin əli ilə Şəhrizadı göstərib yanındakı yoldaşından sakitcə "bu qız kimdir?" soruşması və nişanlısı Talibin dərhal tüfəngdən atəş açaraq onu öldürməsi epizodu ilə başlayır. Ümumiyyətlə, roman boyu bütün konfliktlərin kəskinləşmə səbəbi qadınlardır, daha doğrusu, yanlış kişilərin onlara aid olmayan qadınlara olan tutqusu. Romanda yeri gəldikcə adət-ənənələrdən də bəhs olunur. Oxucu şahid olur ki, bəzən kiçik qığılçımlardan doğan və fəlakətlərə səbəb olan incidentlərdə fərdlərin iradəsi şüuraltı olaraq kollektiv yaddaşa tabedir. Görməzdən gəlməyin, susmağın, tolerant yanaşmağın mümkün olduğu situasiyalarda belə kollektiv yaddaş oyanıb özünü xatırladır və ənənədən gələn nüanslara söykənərək bəzən böyük faciələrə səbəb olur. "Şəhrizad" romanında yaddaşların müharibəsi və ya mübarizəsini izləmirik, hər bir fərd kollektiv yaddaşa inanır və onun qanunlarına kor-koranə tutunaraq addım atır. Müəllif bu məsələlərə öz münasibətini yansıtır, sadəcə, situasiyanı təsvir edir və səbəblərin doğurduğu nəticələri təqdim edir.

Romanın bir "gizli qəhrəman"ı da tarix və folklorumuzun qovuşağında yerləşən, tarixi yaddaşımızda əfsanələşən Şuşa şəhəridir. Əsər boyu Şuşanın adı cəmi iki-üç yerdə çəkilir, lakin romanda azərbaycanlıların mənəvi təzahürünün parlaq obrazına çevrilmiş şuşalılar öz simasında doğma yurdun adını yaşadır, şərəfini qoruyur. Hadisələrin dinamik inkişafda cərəyan etdiyi, dialoqların üstünlük təşkil etdiyi "Şəhrizad" romanında

milli-tarixi yaddaş daha çox müəllif təhkiyəsi ilə deyil, obrazların fikirləri, sözləri, hərəkət və davranışları vasitəsilə ifadəsini tapır.

Milli ağrı yaddaşımız olan repressiya çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatında ictmisiyasi prosesin ən əhəmiyyətli hadisəsi olaraq görülür və əksini tapır. Daha öncə repressiya haqqında Yusif Səmədoğlunun "Qətl günü", Elçinin "Ölüm hökmü", İsmayıllı Şıxlının "Ölən dünyam" və s. kimi əsərlər yazılısa da, 90-cı illərdən sonra mövzuya maraq, təbii olaraq, artdı. Bunun səbəbi ölkəmizin müstəqillik əldə etməsi və bu vasitə ilə indiyə qədər naməlum qalan faktların üzə çıxması, repressiyanın səbəb və nəticələrinin geniş və hərtərəfli təhlil olunması idi. Vahid Məmmədlinin "Şəhrizad" romanının bu mövzudakı digər əsərlərdən əsas fərqi repressiyanın qadın üzüdür – o üzü ki, bütövlükdə qadın başlangıcını simvolizə edir.

Stalin repressiyaları əksinqilabi fəaliyyətdə, casusluqda, anti-sovet təbliğatunda şübhəli bilinən, əsli-astarı olmadıqda zorla boynuna qoyulan, yeni düzənə ən kiçik etirazla belə qarşıqələn qolçomaqların təqibi, həbsi, əmək düşərgələrinə göndərilmələri, sürgün və deportasiyalarla gerçəkləşirdi; bir addım sağa, bir addım sola, güllələnmə özünü yubatmadı. Sosializm diktaturasının "mədəni inqilab" programına görə, ön plana çəkilən sinfi-siyasi münasibətlər əsasən ölkənin ali rəhbərlərini, ruhani və ziyanları, bəyləri hədəf alsa da, nəticə etibarilə, repressiya alovu miqyası ilə bütün Azərbaycanı qarsmışdı. M.Ə.Rəsulzadə bolşeviklərin "milli Azərbaycan ruhunu çürütmək" istədiklərini və əvəzində "proletkult" mədəniyyət yaratdığını yazırı, məqsəd, əlbəttə, nəsillər arasında mədəni uçurum yaratmaq, milli-tarixi yaddaşı silmək idi. Repressiya maşını millətin potensial imkanlarını, intellektual zümrəsini məhv edirdi. "Şəhrizad" romanında gənc şair Məlik Məftunun əmək qəhrəmanı Şəhrizada həsr olunmuş şeiri ömrünün yarıda kəsilməsi üçün bəhanə olur. Donosbaz

Fərrux Söhbətov qisas almaq istədiyi Məlikin şeiri haqqında deyir: "Hmm... Əmək qəhrəmanı... O, bir bəy qızını, qırmızı komandiri öldürən qatı cinayətkarın həyat yoldaşını, əksinqilabçı quldurun bacısını tərənnüm edir. Deməli, Məlik Məftun bəyliyi, xanlığı, bizim düşmənlərimizi tərənnüm edir". (s.91) Donos və iftiralara əsasən həbs olunub güllələnən Məlik Məftunun taleyi oxucuya Hüseyin Cavid, Əhməd Cavad, Hacı Kərim Sanlı, Qantəmir və repressiyanın qurbanı olmuş onlarla digər ədəbiyyat adamını xatırlatsa da, onu daha çox Mikayıl Müşfiqə bənzədirik - tumurcuq arzuları çıçək açmamış güllələnən nakam gənc şairə. Həyat və sevgi dolu işiqli bir gəncin, istedadlı bir şairin ən inandığı dostları, çevrəsi üzünə durur, "təqsiri" təsdiqlənir və... Özü ilə bərabər sevgilisi Sənəmi də aparır: Məlik repressiyanın zəhərli gülləsinə qurban gedir, onsuz bir dünyani istəməyən Sənəm isə Kürün sularına qərq olur. Totalitar rejimə, irticaya münasibətdə qətiyyətli mövqe nümayiş etdirən ziyanlılarla yırtıcı zaman arasındaki qarşidurmada birincilərin cismani məhvi, əslində, onların, "Şəhrizad" romanında olduğu kimi, Məlik Məftunların mənəvi qələbəsi idi...

Romanda "bolşevizmin qara üzü" olan fərrux söhbətovlar, sevyan və çəltikovlar kimi fərdlərin öz maraqları uğrundakı çirkin manevrlərini, ictimai münasibətlərdəki konformizmi fonunda bütövlükdə şərə mərruz qalmış cəmiyyətin bu prosesdəki mənəvi itkilərlə üzləşməsini ürək ağrısı ilə izləyirik. Partiya diktaturası, şəxsiyyətə pərəstişin bərqərar olduğu Stalin sosialist modelinin formalasdırıldığı bütün bu siyasi-ideoloji proseslərin içərisində təkcə öz milli kimliyini deyil, sosialist realizminin tələbləri çərçivəsində həmçinin insanlığını qorumaq asan deyildi. Bu insanlar - Əmiraslan bəylər, Talıblar, İsmayıllar, Şəhrizadlar, Məliklər, Qəzənfərlər və digərləri yalnız quruluşla mübarizə aparmırdılar, bu quruluşun qurbanı olmamaq, carxında üyündülməmək üçün həm də öz nəfsləri ilə mücadilədə idilər. Romanda

onların simasında görə bilirik ki, xarakter bitkin nəsnədir və milli düşüncə, qürur, xeyirxahlıq, mərhəmət kimi duyğular xeyrə xidmət edən, onu yaradan, formalaşdırın xüsusiyyətlərdir; əks cəbhədəki obrazlar isə şərin özüdür, sevgisi də qəlpdir, arzuları da çiydir, xeyalları da bulanıq...

O münasibətlərdə ki motiv sevgi deyil, insanlar öz şəhvətinin əsiridir, orada nə insanlıqdan, nə ülviyətdən, nə alilikdən söhbət gedə bilər - "Şəhrizad" romanı boyu bu düşüncənin izləri hər yerdə qarşımıza çıxır, xüsusən Zinik və Fərruxun simasında. "Sevgisiz yaşamaq həyat acısıdır. Bu acı ilə ömür sürənlər yanğılarını şəhvətlə söndürməyə çalışırlar. Sevgi bir dənizdir. Sevən insanlar o dənizə baş vurub ləpələrin sərinliyindən əbədi həzz alırlar. Sevgisiz insanlar cadar-cadar olmuş susuz torpağı xatırladırlar... Ara-sıra yağan yağışlar onları islatsa da, münbit torpaq olub gülçiçək açmırlar, suya möhtac torpaq kimi qalırlar... Belələri sevgidən naümidirlər... kiminsə onları nə vaxtsa sevəcəyinə inanmadıqlarından yalnız zor, özündən asılı vəziyyətə gətirmək belələrinin yeganə çıxış yoludur..." (səh. 150-151)

Roman boyu Şəhrizadla Talibin sevgisi xoşbəxtlik və ümid atmosferi yaratırsa da, nakam sevgilər üzür, kədərləndirir: əsərdə Ayna İsmayıllı sevsə də, İsmayıllı onu sanki görmür, sevə bilmir; onun az qala ömrü boyu sevdiyi Şəhrizad Talibi sevir; İsmayıllı dərdindən dəli-divanə olan Aynaya isə ta uşaqlıqdan Məmmədrəsəl cavabsız sevgisini böyüdürlər... Romanda İsmayıllı öz ağasının qızını sevən mehtər oğludur. Lakin Şəhrizad öz əmisi oğlu Talibi sevib ona ərə getdiyindən İsmayıllı öz sevgisini ömürlük üzərinə gömür, həyatı boyu nə başqa bir qadına könül verir, nə də başını qaldırıb sevdiyi, amma imkansız sevgisinin obyekti olan qadına gözəcə baxır. Bədii detal mətndə müəllifin iradəsini ifadə edən podtekstdir. "Şəhrizad" romanında həyatla ölümün sərhədini müəyyənləşdirən adı məisət detallarından tutmuş, ədəbiyyat üçün klassikaya çevrilmiş bataqlıq (ölümün

simvolu), çay (həyatın axışına işaret), ciğir (həyat yolu) və s. kimi rəmzlərə, yuxu metaforasınınadək hər şey mətnin poetikasına əhəmiyyətli təsir göstərir. İsmayılin həbsdən qaćarkən çayın axınına qarışib həlak olması, Talibin sağ-salamat sevgilisinin yanına qayıtması da rəmzidir: Talibi gözləyən, ona qovuşmağa can atan, daim dua edən bir qadınvardı, İsmayılı isə məhz həmin qadın nə sevir, nə gözləyirdi. Bu üzdən də romanın bədii gerçəyi baxımından onun ömrünün sonlanması qanuna uyğunluqdur: sevgi xilaskar, sevilməzlik – ölümdür.

Vahid Məmmədlinin obrazlar qalereyasında müxtəlif xarakterli insan tipləri birləşərək bütöv bir xalqın ümumiləşmiş obrazını verə bilir. "Şəhrizad" romanında xalqın və çağın obrazı məsələsini şərh etmək niyyətini Aqşin Yenisey belə əsaslandırır: "Məqsədim romanda hadisələrin baş verdiyi çağın özünün obrazını canlandırmadır ki, bu fikrə düşməyimin səbəbi də Vahid Məmmədlinin öz əsərində çoxsaylı qəhrəmanlar vasitəsilə müstəmləkə zülmünə məruz qalan ayrı-ayrı azərbaycanlıların deyil, əslində, bütöv bir XALQ-in obrazını yaratmaq cəhdidir. Müəllif Xalqın obrazını yaradıbsa, biz də Çağın obrazını yaratmağa cəhd etməliyik".

"Şəhrizad" romanında bəzən lirk ricətlər, bəzən qəfil publisistik notlara köklənmələr, kiçik fəlsəfi-psixoloji haşıyelər mətni adı axarından çıxarsa da, tez də oxucunu əvvəl ki ahəngəqaytarır. Fleşbəklərləara-sırakeçmişə ekskurs xarakterlərin açılması baxımından əhəmiyyətli yer tutur. Bu barədə Stalin obrazı, başına gələnləri xatırlaması, diktator təbiətinin səbəblərinin dərin qatlarda aranması xüsusi vurğulanmalıdır: "Bütün inqilabçılar ya əzilən bir ananın, ya da əzazıl atanın övladlarıdır. Uşaqlıqdan özünə güvən hissi belələrində az olduğundan ilk başda düşdükləri mühitdə yalquzağa çevrilir, sonra isə kimlərəsə nəsə sübut etməyə çalışırlar. Bu əsnada onlar heç kimin etmədiyi risklər edir, haralarda ki bu risk nəticə verir, tezliklə onlar yaşıdlarından fərqli olaraq, daha güclü

və qorxmaz olurlar. "Mən bacaranam, hamı görəcək mən kiməm" deyərək yola çıxırlar..." (səh.232) Müəllif romanda Stalinin psixoloji portetini yaratmaqla, əslində, bütün diktator və faşistlərin beyinlərinin dərin qatlarına nüfuz edir, yarımcıqlıq kompleksini, baş-qalarını əzərək, tapdalayaraq özünü tamamlamağa çalışdığını bir neçə cümləyə siğdırır: "Koba uşaqlıqdan bəri sübut etməyə çalışırdı ki, o hamının düşündüyü xəstə, qolunun biri o birindən gödək olan həmin uşaqq deyil". İstər-istəməz düşünməli olursan ki, doğrudanmı, zəiflik, gücsüzlük insanı minlərin, milyonların qətlinə fərman verəcək qədər qəddarlaşdırıbilir?

Əsərdə repressiya bataqlığın, çayın gur axınının simasında günahsız insanları "udan", məhv edən qanlı əjdahaya çevrilir. Stalin terroru haqqında mədəni-tarixi yaddaşın əksini tapdığı "Şəhrizad" romanı boyunca yaşanan bütün əzab və iztirablara rəğmən, sonda, lap nağıllarda olduğu kimi, xeyir qalibdir. Ümumiyyətlə, Vahid Məmmədlinin əsərlərində, demək olar, alternativ variant yoxdur – qalib tərəf həmişə xeyirdir; bu əsərlərdə cəhənnəmi görmək mümkün deyil, çətinliklər sonlanıncaya əbədi cənnət həyati başlayır. Onun nəsrində, xüsusən romanlarında folklor dangəlmə ənənə ən çox elə bu inam məqamı ilə bağlıdır – mətn nə qədər realist olursa-olsun, sonu nağılvəri – mütləq xeyirin qələbəsi ilə tamamlanır: bütün situasiyalarda sevənlər qovuşur, etibarlar doğrulur, sədaqət zəfər çalır.

Sadalananlarla yanaşı, əlbəttə, oxucunu "əsərin adı niyə məhz "Şəhrizad"dır?" suali düşündürür. Çünkü zamanın maşınınında çəkilən insan taleləri arasında müəllifin qabartdığı obraz Şəhrizaddır – Azərbaycan qadını, böyük mənada, sadəcə, qadın.

Zərif və güclü. Vahid Məmmədlinin bütün nəsrindəki obrazlar qalereyasında qadınlar – haqqında ayrıca bəhs edilməyə layiqdir. Patriarxal ənənələrin hökm sürdürüyü bir keçmiş ədəbi müstəviyə gətirib bu kontekstdə üstünlüyü qadına vermək "Şəhrizad" romanını fərqləndirən əsas xü-

susiyətlərdən biridir. Müəllifin digər əsərlərində olduğu kimi, bu romanında da qadın yaradıcı, qurucu və yaratdığını harmoniyada saxlamağa can atan varlıqdır, qoruyucudur, xilaskardır.

V. Məmmədlinin Azərbaycan ədəbiyyatında ilk fentezi olan "Atropatena dastanı" trilogiyasını oxuyarkəndə budoğundan təxminən belə bir fikri vurgulamışdım ki, əsərdə qadın – başlanğıçı, gücü, harmoniyani ifadə edir. Eynisini və hətta daha artığını protaqonistin simasında "Şəhrizad" romanında da izləyə bilirik. Bəli, romanda keçmişin zamanın – xalqın – millətin obrası nə qədər qabarılıqdırsa, bir o qədər ağır və böyük vurğu qadınadır – Şəhrizad Azərbaycan qadınının milli yaddaşımızda yer etmiş ideal obrazının rəmzidir.

Romanın əsas qəhrəmanı zərif, gözəl, ağıllı, iffətli, anlayışlı, bütün situasiyalarda ərinə – sevgisinə sadiq, ideal bir obrazdır. Şəhrizadın simasında təbiətən qadının fitratində mövcud olan humanist başlanğıca, xeyirxahlıq və zərifliyə vurğu edilir, baxmayaraq ki, kritik situasiyalarda o, dişİ canavara çəvrilməyi də bacarıır. Şəhrizadın xeyirxahlığı, humanizmi, əsər boyu bəzən hətta gərəyindən çox vurğu edilən zərifliyi, gözəlliyi, bir növ, romandaki siyasi-tarixi fonla kontrast təşkil edir. Şəraitsizlik, əzablar onu qəddarlaşdırır, dəyişmir. Başqa sözlə, Şəhrizad sürgündə, əzablı yollar keçəndə belə insan qalmağı bacarıır, təbiətən xarakterindəki humanizmdən uzaqlaşır. Nəticə etibarilə, Şəhrizadın simasında qadın əbədi xeyirin, gözəlliyyin, qələbənin, sevginin, yaxşılığın simvoluna çevrilir.

Şəhrizad sadəcə zahiri görkəmi etibarilə gözəl qadın deyil, damarlarında Şuşa bəylərinin qanı axan qürurlu, kübar, mədəni olduğu qədər də yeri gələndə sərt qadındır. Əgər romanın əvvəlində Şəhrizad atası və altı qardaşının qoruma və himayəsində olan ərköyüñ bir bəy qızıdırsa, az sonra başlarına gələnlər onu ailəsinin həm xanımı, həm qulluqçusuna çevirir – dünən xidmətində dayanan qadınlar artıq onun iş yoldaşları,

tay-tuşudur, daha ona "xanım" deyə müraciət etmir, "bacı" çağırırlar. Şəhrizad ası olmur, taleyin qədərini təmkinlə qarşılıyır. Növbəti mərhələdə isə o, sürgündədir və yenə xarakterinin əsasındaki yaxşılıq, xeyirxahlıq onu tərk etmir.

Müəllif qatardakı əzab-əziyyətləri uzunuzadı anlatır, romanda məqsəd bu olmadığından "Sürgün yerinə çatmağın özü də bir xoşbəxtlik idi" cümləsi əksəriyyət üçün gedər-gəlməz səfərin məşəqqətlərini ifadə edə bilir. Sürgün düşərgələrində çirkin və ya gözəl, fərqi yoxdur, sadəcə, qadın olmaq sürəkli təqiblərə məruz qalmaq demək ikən, ağılı başdan aparacaq qədər gözəl qadın üçün qurdların hücumundan özünü qorumaq məşəqqətdir. Müəllif öz protaqonistini hərcür ekstremal situasiyada təsvir etməklə onun hərtərəfli, dolğun, bitkin obrazını yaradır. Lap balacılığından Şəhrizadın qəfəsdə quş görəndə onu mütləq açıb buraxması detali onun ömür boyu azadlıq carçası olduğunu, xilaskar obrazını vurgulayır. Hələ sürgündən öncə həbsdə olarkən Şəhrizad intihara cəhd edərək özünü kelağayışından assa da, parça onun ağırlığına dözməyib ikiyə bölünür və qadın yerə dəyib yarımcان olsa da, sağ qalır. Onunçun düşmən əlində əsir olmaqdansa həyatından vaz keçmək daha dəyərlidir.

Sürgündə özünü ətrafdakıları dəhşətə gətirən şiddətli qışkırla qoruyur və bunun özündən asılı olmadığını, bağırmanın ürəyindən qopduğunu deyir. Yəni dolayısı ilə yenə onu hansısa fövqələqüvvə qoruyur. Bəzən Şəhrizad özünün belə təəccüb etdiyi qədər gələcəyi hiss edir. Onun timsalında özünü qorumaqdan ötrü üst-başından üfunət qoxusunun gəlməsi üçün əlindən gələni edən Şükriyyənin iztirab və ağrılarnı da duyuruq, Müşfiqindən ayrılib həbs olunduğu üçün ağılnı itirən Dilbərin dəlicə çığırtılarını da eşdirik. Şəhrizad repressiyaya məruz qalmış Azərbaycan qadınının ümumiləşdirilmiş obrazıdır, lakin yalnız repressiyaya məruz qalan yox, bütün çətin situasiyalarda – özünü qorumaq məqamı gələndə qəzəbindən güc

alan qorxmaz, mərdanə və ən əsası, hər zaman sevgi(lı)sinə sadıq.

“Şəhrizad” romanında Aybikənin simasında məkrli, sevgisiz, hesab-kitablı qadın obrazına da rast gəlirik və onun xəyanətə meyilliliyi də, paxılılığı da psixoloji keçmişinə nüfuz edilərək əsaslandırılır. Sürgündə tanış olduğu Tamara, Aybarşa, Aybikə nəinki öz çarəsizliyinə baxmayaraq, onlar üçün də ümid işığına çevrilən Şəhrizad qədər güclü deyillər, hətta çox zəifdirlər. Şəhrizadın simasında görürük ki, insan başqasının ağrısını duyub ona çarə qılmağa çalışdığı müddətcə əsl insandır. Sürgün gözəlliklərin məhv olduğu məqamdır. Rəmada bu həyat tərzi bütün çirkinlikləri ilə təsvir olunmur, cünki müəllifin məqsədi sürgün həyatını göstərmək yox, bu fonda qadına fokuslanmaqdır. Sürgün əzabı və məhrumiyyətlər fonunda Şəhrizad obrazı daha da aydınlanır, xarakteri bariz bir şəkildə oxucunun gözü öündə canlanır.

“Şəhrizad” romanının qəhrəmanları yalnız rifah içində ikən sevənlər deyillər, hər cür çətinliyin, ağrının ortasında onların tək siğınacaqları sevgidir. Hətta bu sevgi onları həyata daha çox bağlayır, fədakarlıqlara, qəhrəmanlıqlara sövq edir, ümidiñin sarsılmamasına, inamın qırılmasına imkan vermir. Şəhrizad – qadın özü də fərqində olmadan Talibin – kişinin ilham pərisi, xoşbəxtlik qaynağı, ümid və inamının mənbəyidir. Vahid Məmmədlinin digər əsərlərində olduğu kimi, bu romanında da qadın – azadlığın, səadətin, həyatın simvoludur.

Ən çətin məqamlarda insanları ayaqda tutan, güc verən inam hissidir. Sürgündə əriñin həbsdən qaçıdığını, onunla görüşdüyüünü artıq etiraf etdiyini deyib Şəhrizaddan da etiraf tələb etsələr də, o, dediyindən dönmür, israrla əri ilə görüşmədiyini təkrarlayır. Cünki sevgilisi – əri Taliba da özü qədər güvənir, ölümü bahasına olsa belə, onunla görüşdüyüünü boynuna almayıcağını biliir. Bu iki insan arasındaki qeyd-şərtsiz inam, etibar, sadaqət onların xilası üçün həllədici rol oynayır.

Vahid Məmmədlinin, ümumiyyətlə, bir çox mətnlərinə xas nağıl estetikası və poetikası bu roman üçün xüsusilə keçərlidir. Şəhrizadın öncəgörmələri, kritik məqamda dəhsətli qışqırtısı nağılvاري möcüzələrdir. Təbii ki, gerçəklik bu kimi möcüzələrdən xali deyil və real həyatımızda bunlara bənzər yüzlərlə nümunə saymaq mümkündür. Lakin “Şəhrizad” romanındaki möcüzələr də xilasa, qurtuluşa xidmət edir, bu hallarda ümidiñin möcüzəyə qaldığını izləyirik və o baş verir, cünki möcüzə yalnız ona inananları tapar. Bu möcüzələr məhz Şəhrizadı tapır, bununla müəllif onu fövqəlgüt olaraq mənalandırır.

Bu romanda qadın xilaskardır, öc alan, sadıq qalan sədaqət rəmzidir. Həm də yalnız Şəhrizadın deyil, həmçinin atası və bacısının qisasını alan Aynanın, sevgilisi Məlikdən sonra yaşıaya bilməyib intihar edən Sənəmin, İsmayıł onu sevməsə də, öz eşqinə həmişə sadıq qalan Xoşqədəmin simasında. Əlbəttə, romandaki obrazların bu və ya digər situasiyalardakı seçim və davranışları müzakirə mövzusu ola bilər, lakin biz burada motivlərə əsasən dəyərləndirməyə fokuslanırıq.

Sənət xilaskardır. Şəhrizadı və sevgilisini sürgündən xilas edən sənətdir - əsərin estetikası, harmoniyasıdır. “Şəhrizad” romanının ikinci adı “Stalin üçün xalça”dır, başqa sözlə, əsərin bir qəhrəmanı qadın, digəri xalça sənətidir. Şəhrizad minlərin qatlinə bais olan cəlladın rəsmini xalça üzərində əbədiləşdirərkən təbəddülət keçirir, bu məsələ onun üçün “olum, ya ölüm?” dilemmasına çevrilir. Lakin məcburiyyətdən toxuduğu xalça onun xilas yolu olur.

Romanın ikinci adı və paralel qayəsi onun intermedial qatı, hədəfidir. Qarabağ çəşnisiñdə toxunmuş Stalin xalçası naxışlarının gözəlliyi, fövqəladəliyi ilə gözü, könlü oxşayır. Şəhrizadın xəyalən söhbətləşdiyi Stalin deyir: “Əlbət ki, mən də əbədi deyiləm, bu dünyada qalmayacağam. O zaman ən azından, sənin toxuduğun bu xalça qalacaq. Bu xalça nə qədər gözəl olsa, mən də tarixdə bir o qədər qalacam. İnsanlar heykəllərimi,

qurduğum dövləti məhv edəcəklər, amma xalçaları məhv etməyə əlləri gəlməz..." (s.228) Romanda tarixdə ad qoyan ən qəddar başkəsənlərdən biri olan Stalin həyatda əbədi qalmağın tək yolu kimi sənəti görür. Burada xalça, ümumiyyətlə, sənətə münasibətin təcəssümü, əbədinin yalnız sənət olduğuna vurgudur.

Tarixi gerçəklilikdə Stalinin 70 illiyi münasibətilə toxunmuş xalçanın zamanı, müəllifləri bəlli olsa da, "Şəhrizad" romanında sənədlilik, tarixilik və uydurmanın sərhədləri silinərək yeni reallıq yaradılır. Burada həmin xalçanın müəllifi şuşalı bəy qızı Şəhrizaddir və tarixin ən qorxunc obrazlarından olan qaniçən Stalin sənətə ehtiramı səbəbilə bu xalça müəllifini tanımadan əlindən aldığı azadlığı ona geri qaytarır. Bu məqamda Vahid Məmmədlinin "Şəhrizad" romanı vasitəsilə ilhamlandığı "Min bir gecə" nağılları ilə paralellər aparmaq yerinə düşür, çünkü repressiya dövründən bəhs edən romanın və ideal qəhrəmanının adı təsadüfən seçilməyib.

"Min bir gecə" nağıllarında böyük əksəriyyətin gözdən qaçırdığı məqam bu mətnlərdə müxtəlif janrlı çoxsaylı mətnlər (nağıl, əfsanə, pritça, şeir, atalar sözü, tapmaca, nəğmə, şeir) vasitəsilə maariflənmə, oxuma-yazma təbliğinin qırmızı xətt kimi keçməsidir və burada, nəticə etibarilə, xilasedici olan sözdür, sənətdir. Vahid Məmmədlinin "Şəhrizad" romanında da eynilə sənətin xilasedici olduğuna vurgu edilir.

Xalça Stalinin xoşuna gəlməsəydi, müəllifinin ölüm hökmünü verəcəkdi, eynən Şəhrizadın nağıllarını şah bəyənməsə, onu öldürəcəyi kimi. "Min bir gecə nağılları"nda nağılın ən maraqlı yerində davamını axşama saxlayan Şəhrizad qadınları qəddar Şəhriyarin qurbanı olmaqdan xilas edirsə, romanda Şəhrizadın istedad və qabiliyyəti özünü, sevgilisini və Taxtabayı ölümdən, həbsdən xilas edir. "Nağıllar"da Şəhrizad şahın əsiridir, nağıl danışmağa başlayıb onu sonraya saxladığı müddətcə isə Şəhriyar

şah öz marağı ilə Şəhrizadın, sözün, sənətin əsiridir. Vahid Məmmədlinin romanında Şəhrizad xalçanı toxuduğu müddətdə Stalinin əsiri idi, xalça hazır olduqdan sonra isə onu toxuyan, yaranan Şəhrizad azaddır, Stalin onun, xalçanın, sənətin əsiri, vurğunuudur.

Göründüyü kimi, Vahid Məmmədlinin "Şəhrizad" romanında müxtəlif kulturoloji ənənələrdən yaranan, biri digərini güzgü kimi əks etdirən folklorangəlmə və müəllifin yaradıcı fantaziyasını əks etdirən artefaktlar eklektik vəhdət deyil, milli-mədəni yaddaşın ilkin mənalarını dərk etməyə yönəlmış polifonik bütövlükdür. Nəticə etibarilə, zahirən repressiyadan bəhs edilmiş kimi görünən "Şəhrizad" romanı milli-mənəvi ideallarla yanaşı, təbiətin qadın başlangıcı və sənət qarşısında təzim aktına çevrilir.

ÖMÜR YOLUM

Kaş ki ilham pərim təşrif buyura,
Mübarək üzünü görəm bu gecə.
Yığam hisslərimi, duyğularımı,
Bir şeir şələngi hörəm bu gecə.

İllərdi üzünə həsrət qalmışam,
Dinmir, sanki ruhum içimdə ölüb.
Məni harda atıb, harda unudub,
Bilmir, azib yolun, işığı sönüb.

Ay məni ruhumdan uzaq salanım,
Ömür heç şeirsiz, sözsüz olarmı?
Bu can eşqdən döñər, aşiqdən döñər,
Şeirsiz, de görüm, nəfəs alarmı?

Nə ola, ruhumdan döndərməyə üz,
Baxam sağım şeir, solum şeirdi.
Tutam əllərindən, atam içimə,
Mənim ki bu ömür yolum şeirdi...

YENİDƏN SEV

Məni misralarımla sevmişdin, əzizim,
misralarımla...
Onlar ruhumun rəngiyidi, nəgməsiydi,
nəfəsiyidi...
Onlar ruhumun səsiyidi;
məni sənə çağırın, səni mənə gətirən...

Daha əvvəlkitək şeirlər yazmırəm, yaza
bilmirəm.
Səbəbini bilirsən...
Çox oldu ruhumdan küsəli, çox...
Nəgməsizəm, səssizəm, rəngsizəm,
nəfəssizəm indi.
Sən məni əvvəlkitək sevirsən?
Əvvəlki kimi...

Ehh, öz-özünü sağaltmaq asan deyil,
bilirsən.
Bir az keçmiş xatırələr,
bir az da səhvərimiz gəlir köməyimə,

Ramilə QARDASXANQIZI

sağ olsunlar.
Amma asan deyil,
asan deyil, inan mənə...

Öz-özünü sağaltmaq asan deyil.
Hərdən kitabları varaqlayıram,
şeirlərimi oxuyuram.
Bir az gülümşəyirəm, bir az ağlayıram,
Bəzən ağlamaqdan özümü güclə
saxlayıram.
Bəzən də elə kobud,
elə gülməli səhvlərimi görürəm ki, gəl
görəsən.

Düşünürəm: mən niyə bunları etmişəm,
niyə axı?!
Sonra üstünü qaralayıb, təzədən yazıram
sənin olmadığı sətirləri.
Hə, düz eştidin, sənin olmadığı sətirləri...

Bilirsən, qadın da kişinin əsəridir, əslində,
onu sevən, onu qoruyan kişinin.
Sevdiyinin...

Poz əsərini!
Poz, əzizim, poz, təzədən yaz!

Sil ürəyimə düşən acları!
Sil gözlərimdəki kədəri!
Sil, əzizim!
Sil, barişdır məni ruhumla və yenidən sev!
Yenidən sev məni, əzizim!
Elə sev ki, əvvəlki kimi şeirlər yazım,
Sevgidən, xoşbəxtlikdən, bizdən yazım,
əzizim.
Bizdən...

Ən gözəl şeirlərimin ünvanı sən olmuşan,
sən!
Silinib təzədən yazılmaz, əvvəzsiz, tək...
Sən öz əsərini poz!
Öz əsərini, əzizim!
Poz, təzədən yaz!
Təzədən!

DUA

Eyni anda yaşlanırıq,
ömür keçmiş olur anbaan.
Hər gün şəkilləri düzürəm yan-yana,
alnimiza, gözlərimizə, dodaqlarımıza
baxıram,
dəyişir cizgilər...

Zaman soldurur siyahları,
bəyazlaşır saçlarımız.
Qocalırıq, ömrüm,
qocalırıq...

Hər gün bir neçə tel artıq düşür
saçlarımızdan,
qaşlarımızdan, kirpiklərimizdən...
Hər gün bir az daha zəif çırpınır ürəyimiz.
Dizlərimiz titrəyəcək bu gün, ya sabah,
biz hələ də zamanın arxasında baxıraq;
keçmiş, keçmiş, keçmiş...

Mən hələ də,
hələ də hər gün bir az həsrətlə,
bir az sənsizliklə yalvarıram;
Tanrımlı, Tanrımlı, Tanrımlı,
ömrümüz uzun olsun!
Çox yaşamağın hərisi deyiləm haaa,

bəlkə, çata bildim yanına,
onsuz ölməkdən qorxuram,
rəhm elə!

Acıdır gerçəkləşməyən duaların sahibi
olmaq
və hər gün hələ qocalmamışam deyib əl
açmaq göylərə:
Yalvarıram...
Yalvarıram...
Yalvarıram...

Uça bilməyəcəyini bilən hər qanadlı
göylərə baxıb ah çekirmi?
Mənim sənə çatmayan əlimi tutub
dizlərimi döyür göz yaşalarım, İlahi...

ÖLMƏYƏ ÇALIŞMA

Bu adam alın yazımıdı,
Öldüsə, ölüb gedəcəm.
Ölümümdən sonra baxıb,
Halima gülüb gedəcəm...

Güləcəm ki, biçarəyəm...
Sevgidən qəlbə yarəyəm...
Güləcəm ki, bir eşq üçün
Bir ömürlük avarəyəm.

Bu adam alın yazımıdı,
Silməyə çalışma, fələk!
Yazımın ardi lazımdı,
Ölməyə çalışma, fələk!

QADINLAR

Qadınlar gördüm, sinə gərmiş hər əzaba –
mühəribə, bombardman edilmiş həyat,
bir araya toplanmayan ömür;
boşluğu çox, itkisi çox, qazancsız,
əli ətəyindən uzun...

Qadınlar gördüm, alınlarının qırışı
ürəklərilə zidd –
yaşamadıqları sevgi, dadmadıqları
xoşbəxtlik

ümid verir gələcəyə, fəqət
bu yaz da o deyil...
Qadınlar gördüm, misralarım tək yarımcıq –
yaşanmamış, qırıq xəyallarla dolu...
Qadınlar gördüm,
nə gənc, nə də qoca,
nə ölü, nə də döyünenən ürəyi olan
qadınlar...

ŞAİR OLMAQ İSTƏYİRƏM

Bu axşam ürəyim elə yanır ki,
Közünü basıb gözlərimə,
Bütün varlığımla yazmaq,
Şair olmaq istəyirəm varaqlara...

Yenə xatırladım çünki...
Ətəyində körpəsi,
Tində bardaş quran,
Ötənə-keçənə əl uzadan,
İmdad diləyən o qadını...
Çirkli ovuclarını açıb,
"Əmi, səni and verirəm
O yanındakının canına,
Heç olmasa on qəpik ver,
on qəpik" deyən qaraca qız,
Səni doğan ölsünmü?!
"Mən yolçu-dilənçi deyiləm,
Anam xəstədir,
Allah heç kimsəni
Xəstə qulluqçusu eləməsin"
deyən gənc qız.
Allah bu milləti çörəyə möhtac,
Ac-yalavac eləməsin!
Sağ ayağını əyib,
Solunda axsayan gənc,
İyirmi qəpik üçün
İyirmi min dəfə əyilirsən.
Sən hər dəfə əl uzadıb,
Göz zilləyib yalvaranda
Utanıram şəhidlərdən!
Nə olar, ya düz dayan,
Ya da güc dilən bir azca da –
Azacıq dirilməkçün...

Övladını doğub atan,
Namusunu satan qadın,
Axi baha doğulmuşdun,
Nədən belə ucuzlaşdır?!
Ürəyim elə yanır ki,
Közünü basıb gözlərimə,
Şair olmaq istəyirəm
Bu axşam...
Varaqlara...

NƏ VAR

Məni aldatmağa nə var,
Çox da çətinə düşmərsən.
Etmədiyin bir şey deyil,
Bir şirin söz, bircə kəlmən kifayətdi
Gözlərimi yummaq üçün.

Məni unutmağa nə var,
Bir "blokluq" xatirənəm.
De ki, tanımirsan məni,
Unudaram kiməm, nəyəm...

ÜZR MİSRALARI

Anasının nəfəsi, bu gecəki yağış dəydimi
sənə?
Yudumu əlini, ayağını,
yudumu içindəki, körpə şiltaqlığını,
su səpdimi hardasa qalan incikliyinə?

Anasının ürəyi, səngər istidi, ya mən?
Bir yaz hərdən, səs eylə,
ora yaxşımı evdən?

Sənə qurban olaram, ay mənim öz oxşarım,
hər anı gözlərimdə böyükən, irilənən,
mənim canım, tən yarım,
De, anası ölmüşüm, islandınmı yağışda?
Yox, o islatmaz deyib, hələ nəm hiss etdinsə,
bu ananı bağışla...

GÖRƏSƏN...

Bir kəlmə turş sözümdən,
Bir acı nəzərimdən,
Ay qaşları çatlıb
Gözləri süzülənim,
Mənimsənmi, görəsən?

Gör biçarə ürəyim
Nələrinə döyübdür.
Nələrindən inciyib,
Nələrindən küsübdü.
İçin-için deyinib,
İçin-için soruşub:
Mənimsənmi, görəsən?

Sən de hələ, de mənə,
Gecələri yuxundan
Kal oyanıb arabır
Öz-özünə sormusən:
Mənimsənmi, görəsən?

İndi bezib, usanıb
Bu çatılan qaşımdan,
Pozulan əhvalimdən,
Öz-özündən sor, yaxşı,
Mənimsənmi, görəsən?
Mənimsənmi, görəsən?

Qulu AĞSƏS

"NÜVƏ BAŞLIĞI" VƏ YA FAİTES-EN BON USAGE...

Yazının nüvəsi – onun başlığıdı. Odur ki, sərlövhəyə "nüvə başlığı" da demək olar. Mən deyirəm...

Yer Göyə nə göndərir:

- Raket,
- Tüstü,
- Zəhər...

Göy Yerə nə göndərir:

- Ay işığı,
- Günəş şüası,
- Bərəkət yağışı,
- kasıb daxmasını Ağ evə döndərən
 Bəyaz qar...

Yerin Göyə göndərdiyinə bax!
Göyün Yerə göndərdiyinə bax!
Yerlə Goy arasında Yerlə Goy qədər
 fərq var!
Bunu yazandan 2 gün sonra şəhərə
 qar yağdı...

2 gün demişkən. Fikir vermisizsə, adamlar cəmi 2 gün sevinir həyatda. 1 yanvar və 31 dekabr günləri. Cəmi 2 gün! 5 günlük dünyada 2 gün şadlanmaq pis göstərici sayılmamalıdı, məncə...

Yanvar – təqvimin "ətli" yeridi, dekabr – "cecəyi". İlin son günlərini çoxu "cecəyinə" kimi sümürür. Dekabrdan yanvara təkcə 1 yaş yekəlmirik, həm də, ən azı, 1 kilo kökəlirik. Həkimlər bayram süfrəsindən sonra idman eləməyi məsləhət görür. İngilis Çörçill deyib ki, mən bu yaşa çatdığınıma görə idmana borcluyam, çünki ömrümüzə onunla məşğul olmamışam. Bizim Oqtay Rza deyidi ki, tay-tuşlarım səhər durub qaçanda mən oturub xaş yeyirdim. Onlar qaçmaqdə yorulub öldülər, mən hələ də öz yerimdə oturmuşam... Bəlkə də, heç biri belə söz deməyib, amma bu yazıda yerinə düşdü. Hər ikisinə rəhmət oxuyuram. Onlar da həkimə qulaq asmayıblar. Bizimki dietoloqdu. Hər evdə var. Bizdə bir dənədi. Adam var, 3 dietoloq saxlayır: birini mətbəxdə, birini qonaq, birini də yataq otağında. Televizoru deyirəm. Açı bax, ondan sonra nə qədər yesən də, çəkin artmayacaq! Teleşirkət rəhbərləri, maşallah, hamısı formadadı. Birinin forması normanı da keçib, deyəsən, çox baxır televizora. Proqramların hamısının adı Bazardı. Aparıcıların hamısının adı Ayzardi. O gün birini mən də izlədim. Tamaşaçılar hamısı gülürdü. Məndən başqa. Axırda şou-göstərənin biri çıxdı irəli, başladı milli mentalitetdən məruzə oxumağa. Onda hamı ciddiləşdi. Mən güldüm...

Gülmək demişkən. Uşaq doğulanda ağlayar. Adəmdən bəri belə görünüb. Bəşər övladının bircəciyi anadan olanda gülüb - Zərdüşt peyğəmbər! Deyilənə görə, əslən azərbaycanlıdı. Zərdüşt peyğəmbər dünyaya gələndə gülməklə inqilab eləyib, ilahi qaydanı pozub. Görünür, biz ona çəkmişik gülməkdə. Amma bizim gülüşümüz, qaydanı bilmirəm, kefimizi pozur. Təkcə şou pozsaydı, nə vardı...

Adam var:

yay tətilini Skandinaviya meşələrində marallarla keçirir,
qış tətilini Cənubi Amerika karnavalla-

rında ceyranlarla,
sonra da TV-yə çıxıb deyir:
Azərbaycanın yayına da qurban olum, qışına da,

tamaşaçılar da onun vətənpərvərliyinə baxıb kövrəlirlər...

Hətta eləsini sənə nümunə göstərmək istəyənlər də tapılır.

Onlara qızıl qaydanı xatırladıram:
imkan ver, sənə hörmət eləməsinlər,
amma imkan vermə ki, sənə hörmətsizlik eləsinlər!..

Sərlövhə - manşet - başlıq demişkən. Son vaxtlar erməni lobbisinin verdiyi "başlıq" Fransa mətbuatında Azərbaycanı "ittihad manşetinə" çevirib. Mənsə Parisə (ah, Paris, Paris!) burdan havayı başlıq yollayıram:

BİR NEÇƏ AYDAN ÇOXDUR Kİ, LAÇIN-
ŞUŞA YOLUNDAKI AZƏRBAYCAN SÜLHMƏ-
RAMLILARI RUSİYA ƏSGƏRLƏRİNİ ERMƏNİ
SEPARATÇILARINDAN QORUYUR!

Faites-en bon usage. Yəni sağlıqla işlədin...

Emin PİRİ

LAÇIN VAXTLARIMIZ

I Siqnaxda erməni evlərində

Müharibənin gedişində bizim batalyon Xocalı kəndləri, Şuşa uğrunda döyüşlərdə olsa da, hərbi hissəmizin digər batalyonu Laçın, dəhliz ətrafi döyüşlərdə idi.

Müharibənin bitməsi ilə bərabər, ordu tərxis olunur, evə göndərilir xəbərləri yayılmağa başladı. Öz düşüncəmizlə deyirdik ki, müqaviləyə əsasən, boşaldılası rayonlar boşaldımdan dövlət belə riskə gedib bizi tərxis etməz. Amma inananlar da var idi.

Müharibə bitərkən olduğumuz yüksəkliklərdə qaldıq. Artıq ocaq qalaya bilir, şaxtanı birtəhər yola verməyə çalışırıq. Mənim tağımının olduğu mövqenin yaxınlığında erməni ferması var idi. Saymışdıq, 97 iri dana idi. Düzü, çörəksiz kabab yeməkdən iyirməməyə düşmüştük müharibədən sonra.

15 noyabr öncəsi aşağı enəcəksiniz, orda Cəbrayla gedəcəksiniz deyildirdi. Amma 15 noyabrda Kəlbəcərin boşaldılmaması planları pozdu.

Hər ehtimala qarşı orda qalacaqsınız. Müqaviləyə əməl edilməsə...

Bu hadisələrin sonu necə olacaq, deyə düşünür, müxtəlif proqnozlar verirdik. Ən yaxşısı Ağdamı, 20 noyabri gözləməkdir. Ağdamla bağlı xəbərləri gözləyirik. Kimisində təlaş, kimisində həyəcan... Yeni bir müharibə qarşımızdadır mı?

O xəbər gəlir, Ağdam boşaldıldı...

23 noyabr səhərisə bizə rabitəylə xəbər verilir ki, Siqnax kəndinə gəlin. Ora gedirik.

Müharibənin gedişində irəliləyəndə bir neçə saatlıq Siqnax kəndində olmuşduq. Həmin vaxtlar Siqnax ağır artilleriya hücumuna məruz qalırdı. Bu dəfə azad insanlar kimi kəndi gəzmək, özümüzə yemək üçün nəsə tapmaq olardı. Hər tağım bir evdə özünə yuva qurur. Otaqların birində taxtda üç əsgərim, mənimcünsə ayrıca carpayı ayırlırlar.

Çıxaq, gəzək. Müharibənin verdiyi turizmdən bəhrələnək.

Əsgərlərin həvəsi daha çoxdu. Müxtəlif şəkillər çəkdirirlər.

Daha çox bir villa diqqəti çəkir. Sonradan öyrənirəm ki, bu villa qondarma respublikanın milli təhlükəsizlik xidmətinin müavini bir general-mayorun evidi.

Elə gözəyəri baxanda bu evin milyonlar, bəlkə də, daha artıq məbləğə başa gəldiyini açıq-aşkar görürsən.

Zirzəməsinə enir, otaqları gəzir, varlı həyatını özümçün beynimdə qaralayıram.

Çox qəribədir, bir gün milyonların bir əsgərin ayağı altında qala bilər. Qapını əliylə taqqıldatma şansı olmayan bir kasib balası o qapını təpiyilə aça bilər...

Villanın yanında çəpərə alınmış ərazidə onlarla xirdabuynuzlu və iribuynuzlu malqara var. Artıq kimindir, bilmədim...

Kəndin içindəsə donuzlar veyillənir. Sahibsi... Heç bizlərdən də sahib çıxan yoxdu.

Axşama doğru əsgərlər evə turşular, kartof-soğan, ev quşları və s. ərzaq məhsulları gətirir. İki aydan sonra bir evdə yatmağın ləzzəti – bunu heç boş vermək olar?

Özümüzcün nələrsə bişiririk. Evin içidə ocaq qalayarıq. Nəhayət, isti yerdə yatacağıq.

Səhər kənddə şiddətli qar başlayır. Topxana meşələrində yaşana biləcək əlverişsiz şəraiti nəzərə alaraq təcili Cəbrayıla getməli olduğumuz deyilir.

Bir gecəlik rahat yuxumuz, isti ocağımız beləcə pozulur.

Gecəyari artıq Cəbrayılin Daşkəsən kəndindəyik.

Çadırlarda qalacağıq...

II

Laçın boşaldılır, biz getməliyik

1 dekabr. Radioda ölkə başçısı İlham Əliyevin çıxışını dinləyirik. Laçın boşaldıldı.

Sevinc səsləri hər yerdən duyulmağa başlayır. Artıq müharibə tam bitdi, deyə bilərik, düşənürük...

Amma bizim hərbi hissənin Laçına gedəcəyi deyilir. Hazırlıqlar görülür. Siyahı tutulur. 24 yaşıdan yuxarı əsgərlər Laçına getməyəcək. Onlar burdan tərxis olunacaq.

Bəs zabitlər? Onlar da yaşıdan aslı olmayaraq Laçına gedəcək. Orda təhvil-təslim edib silahları və əsgərləri təhvil verdikdən sonra 24 yaşıdan yuxarı zabitlər tərxis ola biləcək.

Hazırlıq vaxtı nədənsə yadına laçınlı dostları salıram. Qayıdanda onlara danışacaq xeyli söhbətim olacaq. Bəlkə də, onlarla daha doğmalaşacağıq...

Yadına ilk olaraq məktəbdə sevdiyim laçınlı qız düşür. Sonrasa Rəşad Məcid, Şərif Ağayar...

Çünki Laçın haqqında söhbətləri, yazıları daha çox onlardan görmüşdüm. Daha doğrusu, ünsiyyyətdə olduğum insanlar arasında.

Evdəkilərə, dostlara zəng edirəm, rabitə orda pisdi, əlaqəm olmasa, narahat olmayıñ.

Bunu xəbər verməyə bilməzdim. Yaxınlarım mən gəlməyənə kim hələ müharibənin içindən çıxa bilməmişdilər. Heç indi də çıxmayıblar.

Bütün hazırlığımızı görüb yola düşürük...

III

Müharibənin qar uşaqları

Laçına gedirik... Birinci gündü. Qubadlıda Xəndək kəndində elə maşınlarda gecələməli oluruq. Evə zəng edirəm. Sonra bacım qızı Ləmanla danışıram. Bimirəm, necə təzaddirsa, müharibə adamın yadına daha çox sevdiyi insanları, xatirələri salır. Ən coxsa uşaqlığını. Bəli, məhz uşaqlığı. Və ya həyatında olan uşaqları. Vəhşilik içində adam uşaq saflığı axtarır, uşaq təmizliy üçün darıxır.

Hə, bacım qızı Ləmanla danışdım. Oraların necə olduğunu soruşdu. Ətraf Kiçik Qafqaz dağları, hər yan qar. Hər tərəf ağappaq qardı, dedim.

"Dayı, ordan gələndə mənə qar gətir də. Qartopu oynayaq" – dedi.

Uşaqlarmüharibəyədəbəzənözgözləriylə baxır. Bəlkə də, elə bilirlər, müharibələr uşaqların qartopu oynamamaq istəyinə görədir. Bəlkə də, bu qartopu istəklərindən doğan müharibələrə görə özlərini qınayırlar. Amma nə bilələr ki, böyüklərin qartopu oyunu anaların, sevgililərin, bacıların göz yaşlarıdır.

Düzdü, özümlə qar gətirə bilmədim. Amma inanıram ki, bu ölkənin uşaqları yaxın gələcəkdə ürəkləri istədiyi qədər Qarabağ torpaqlarında qartopu oynayacaqlar. Özümlə gətirməsəm də, sizə ürək dolusu qar gətirmişəm, əziz uşaqlar!

Yağma, qar,
yağma,
əlcəyim olmasa da,
əllərim üzümür mənim.
Atamın
"daha yeddi yaşın var,
böyük kişisən,

heç kişi də əlcək taxar?!"
sözləri üzüdür məni.

Yalan danışmağı bacarmır atam,
dodaqlarının titrəməsindən,
gözlərinin dolmasından bilinir
ciblərinin yalası.

Qar qardaş,
dünyanın ən təmiz
yalanı sənsən.
Qar qardaş,
mənə görə yox,
atama görə yağma,
ata oğul arasına girmə, qar.

Yağma,
çirkli əllər atmasın səni,
çirkli ayaqlar altında
əzməsinlər təmizliyini.
Təmiz dillər
çırklənməsin sənə görə,
yağma.
Uşaqların sizildəyan
barmaqlarında üşümə,
isti əlcəklərində qızın, qar.

...Uşaq əllərini özləmişdi qar,
qar vardı,
uşaqlar yoxdu;
mühəribə qovmuşdu
yavruları torpaqlarından,
onların yerində
tanklar oynayırdı.
Qar ağlayırdı uşaqlarçın,
can verirdi
tankların
qanlı tırtılları altında.
Qar istəyir uşaqlar –
tanksız,
yalansız,
əlcəkli qar.
Yağırsansa, belə yağı, qar!

(Vaxtilə yazdığını "Əlcəkli qar" şeirindən)

IV BURA DA BİZİM OLACAQ...

Birinci gün çıxmığımızın səbəbi odur ki, ikinci gün sülhməramlıların keçid məntəqəsində olaq. Yəni cüt günün səhərinə özümüzü çatdırı bilək. Tək günlər ermənilər, cüt günlərsə biz o yoldan istifadə edə bilirik.

Dəhliz qarşısında rus keçid məntəqəsində gözləyirik. Rusiya bayrağı... Qəribə oluruq. Mühəribədən sonrakı gerçəkliyi indi-indi başa düşməyə başlayırıq.

Bəziləri ruslara sanki düşmən kimi baxır. Nə də olsa, ilk dəfədir belə rastlaşmaq.

Bizi buraxmırlar, – əsəbiləşən zabitlər olur.

– Başa düşün, biz burda sülhməramlıyıq. O biri heyət çatsın, sonra sizi aparacağıq. Öncə maşınlara baxaq.

Maşınlara baxırlar. Bir əsgər və toppus rus zabitini maşınları gəzir.

Məsələ məlumdur. Silahlar ayrıca maşında olmalı, heyətsə ayrı maşınlarda: Laçın mərkəzində ermənilərin içindən keçəndə hər hansı hadisə baş verməsin deyə.

Maşınları yoxlayanda "Ural"ların birinin kabinəsində avtomat görülürələr.

– Olmadı ki... Bütün silahları yiğişdirin.

Yenidən harda silah varsa, ayrıca maşına yükləyirik.

Yavaş-yavaş aramızda ünsiyyət yaranmağa başlayır. Zabitlər – Xəlilov, Şixəliyev, Qayxılı rusca yaxşı bildiyindən onların vəsitəsilə ünsiyyət qururuq, ya da ümumi danişiriq.

Əsgərlərlə söhbət əsnasında məlum olur ki, əksəriyyəti Şimali Qafqazdan, Krimdən və s.-dəndir. Hələ bəziləri Bakıda da olub. Qohumları olanlar var.

Qanımız qaynayır. Bilirsiniz, axı bura bizim torpaqdı və s. kimi söhbətlərə gedis edirik.

– Biz sadəcə qulluqçuyuq, bura göndəriblər, gəlmışik. İşimiz aranızda hər hansı hadisələrin baş verməsinin qarşısını almaqdır. Zabitlərdən biri "onsuz da bura da tam bizim olacaq" deyir. Ruslar gülümsəyir...

V Laçın mərkəzində

Hər şey hazırdır. Önümüzdə bir zirehli rus maşını, arxamızdasa başqa zirehli maşın bizi müşayiət edərək aparır.

Laçının mərkəzinə enəndə bütün hərəkət dayanıb. Yol kəsişmələrində rus hərbçiləri gözə dəyir. Yəqin ki, hər hansı məsələ baş verərsə, qarşını almaq və ya qabaqlamaq üçün.

Laçından keçdikcə evlər, binalar gözü müzə dəyir. İşıqları yanır. Bir erməni belə çöldə görmürük. Amma hiss edirsən, o işığın yandığı evlərdən bəzən qorxa-qorxa boyananlar olur. Şəhərin özündən keçdikdə isə əsgərləri saxlamaq olmur. Aqressiya, əsəb və s. Müharibədən çıxan əsgərin o anlarını anlamaq mümkündür. Mərkəz boyu söyüslər...

Bir neçə xəbərdarlıqdan sonra, açığı, mane olmaq da istəmirsən, heç olmasa sözlə hirslərini, aqressiyalarını çıxarsınlar.

Buzlu, qarlı yolları kalon şəklində keçmək saatlarımızı alır. Nəhayət, ikinci keçid məntəqəsini keçirik. Artıq bizim ordunun nəzarət etdiyi ərazidəyik.

VI Laçında son gecəmiz

Səhv etmirəmsə, ya Həkəri, ya da Hoçazsu çayının sahilləridir. Ermənilərin keçmiş istirahət mərkəzi olub. Kapıları, pəncərələri aparılıb. Özünəsə od vurub yandırıblar.

Orada məskunlaşırıq.

Ümumiyyətlə, çıxdıqdan sonra, demək olar ki, hər şeyi yandırıblar. Xəbərdarlıq edirlər ki, ehtiyatlı olun, bunlar rayonu boşaldandan sonra bəzi yerlərə mina da basdırı bilərlər.

Cəy qırağında uzanıb yatmaq, ocaq çayı... Yenə də bacardıqca müharibədən sonra turist kimi təbiətdən həzz almağa çalışıram. Bir də Laçında nə vaxt olacam ki?

...Silahları təhvil vermişik. Daha sonra əsgər heyətini. Düzü, zabitlər, əsgərlər

kövrəlir. İlk dəfədir, zabit və əsgərin bir-birindən ayrıldığı üçün bu qədər kövrəldiyini görürəm.

Nə də olsa, müharibəni, döyüsləri bir yerdə keçiriblər...

...30 dekabr gecəsi. Sabah hər şeyi hazır edib çıxmaliyiq. Çünkü 31 dekabr cüt gündü. Əgər 31 dekabrdə burdan keçməsək, bir də iki gün sonra şansımız olacaq. Belədə bayramı da evə çata bilməyəcəyik...

30 dekabrdə həmin keçmiş istirahət mərkəzində son gecəmizi keçiririk...

VII Мы же все Кавказцы...

31 dekabr səhəri tezdən sülhməramlıların qapısını kəsdirmişik. 9 tamamdan tez buraxa bilmərik, deyirlər, – öncə məruzə edək, sizə sirehli maşın ayıraq, sonra.

Zarafatlaşırıq, söhbət edirik. Narahat olmayın, elə sürətli və tez edəcəyik ki, yeni il gecəsini öz evinizə çata biləsiniz.

– Мы же все Кавказцы, зачем нам враждовать? – zabit deyir.

Bəzi fikirlər içimi qidiqlayır. Mustafaya deyirəm ki, soruş gör, onların təminatını ermənilər verir?

Ruslar tez etiraz edir, yox, hər şey bizə Rusiyadan gəlir. Ermənilərdən heç nə almırıq.

Deyirəm, ondan siqaret al, elə biləcəyik.

Rus əsgəri əminliklə siqareti çıxarır, rus aksız markası olan nazik Kent 4.

Bəlkə, dostluq naminə siqaretlərimizi dəyişək...

Cibimdən siqareti çıxarmaq istəyirəm, erməni "Akhtamar" siqareti.

Özüm özümə gülürəm, mən ruslara deyirəm, özümdə erməni siqareti...

Sürücülərimiz yaşlı kişilərdi. Rus zabit məəttəl halda baxır. Zabitlərimizsə sovet zarafatını edir: döyüşə qocalar gedir.

Söhbətlərdən sonra bizi buraxırlar. Bu dəfə Laçın mərkəzini gündüz vaxtı görməli oluruq...

Saatlar sonra Cəbrayıldayıq. Sənədlərimizi götürürük. Gecə isə artıq Sumqayıtdayam.

Amma qafqazlı sülhməramlı zabitin sözləri ara-sıra qulağında piçildənir:

Мы же все Кавказцы, зачем нам враждовать?

BİR ZAMANLAR AĞDAMDA

I

Əsgər sinəsi axtarır
isinməyə
fevral şaxtasından
üşüyən güllə.

Elə fevral ayı olardı o əsgərin özünü gülləyə vətən etməsi.... "Sağ qalan varmı?!" şeirimdəndir bu parça. Elə şeirlər kitabımın adı da "Sağ qalan varmı?!" idi.

Ağdamda səngər həyatımız davam edirdi. Ötən ildən, Vətən müharibəsindən fərqli olaraq metr-metr səngər irəli çəkməyin sevincini yaşayırıq. Hər dəfə bir neçə metr irəli səngər çəkmək bizə hansısa kəndi azad etməyin sevincini verirdi. Daha irəlidə post qurmaqsa sanki bir rayonu, şəhəri azad etməyin ekstazını yaşadırdı. Bu səngərlərin çəkilməsini zamana böləndə düşmən qarşısında gecələrlə səngər qazmaq sanki iynəylə eşələnmək idi. Bəzən bir neçə metr irəli səngər çəkmək günlərlə də deyil, aylarla zaman alındı. Əlbəttə, bu səngər çəkmələr itkisiz başa gəlmirdi. Nəmirli və Şurabad kəndinin sol cinahı tərəfdə bu dəfə başqə bölməyə tapşırılmışdı səngər işi. Gecə vaxtı. Və snayper gulləsi bir gəlinliyi əbədi sahibsiz qoydu. Bir sevən qızın arzularını özüylə birgə apardı. Bəlkə də, düşmən silahında üşüyən gullə əsgər sinəsində qızınmağa yer axtarırdı. Beləcə bu şeirim meydana gəldi.

Həyat bu qədər fanidir, kiminsə sevərək oxuduğu, kiminsə həzz aldığı şeirlərin altında hansısa faciə, ananın göz yaşı və ya qan dayanır.

Tr-8-lə müşahidə apardıq. Bir əli cibində, birindəsə telefon qulağına söykəyərək hərəkət edir. Hərəkət edir deyirəmsə, gövdədən yuxarını görürük. Özünü o qədər itirib ki, düşmən valının arxasından çıxdığının fərqində deyil. Axı adam kiminlə belə danışıb, dünyani unudub öz səngərini tərk edə bilər? Anasımı, sevgilisimi, bacısımı? Onun özündən razı, tərki-dünya olaraq harda olmasına unutması adamın ağlına yalnız sevgilisini gətirə bilir. İnsan onun etdiklərini sevgilisi ilə danışanda edə bilər...

Bu qədər danışmağıma baxmayın, bu qədər düşüncə bir an ərzində baş verir. Vuraq? Ani olaraq beynimin içindəki düşüncələr mənə imkan vermir. Bəlkə, danışlığı adam anasıdır? Və həmin vurulsa... Ya da sevgilisi? Bu elə ən böyük sevgi qətləmə olar. Telefonun qarşısındaki şəxsin o vurulduğu an keçirəcəyi hissələri ağla gətirmək belə mümkün deyil. Bəs o əsgərin yerində biz olsaydıq? Danışdığınıza sevgilimiz, anamızdırısa?

Bəlkə də, bütün bu düşüncələr bir saniyəlik zaman intervalı olmadan ildırım sürətilə beynimin bir guşəsində keçir. Amma...

Erməni əsgəri ordadırsa, əminəm ki, bizi görsə, böyük sevinc hissi ilə vurardı. O ona görə vurar ki, bir azərbaycanının vurulması onunçon medaldır, məzuniyyətdir, özgübən hissidir, gələcəkdə karyerada yüksəlişdir, məclislərdə özünün və qohumlarının bu hadisədən genələ-genələ danışması, erməni TV-lərində bol-bol öz qəhrəmanlığından bəhs etməsidir.

Vuraq? Snayper başından nişan aldığıni bildirir. Vur!..

Səngərdə əsgərlərimiz atışdan sonra "Ura!" deyə qısqırır, sevinir, sonrasa ani boşluq. Rabitə ilə koordinatı verib məruzə edirik. Atəşkəs dövründə belə atışlar zamanı koordinat məruzə olunur, vurulmanın dəqiqlik olub-olmadığını gözləyirdik. Bizə lazım olan xəbərin təsdiqlənib-təsdiqlənməməsidir. Bir neçə saat gözləyir, bu hadisənin nə ilə sonuclanacağından səbrsizlənirdik. Amma nə de-

yilsə də, atışdan sonra onun necə yerə sərildiyinin gözümüzlə şahidi olduq, axı... - deyirəm özüm-özümə.

Axşama yaxın rabitə ilə xəbər verilir ki, verdiniz xəbərtəsdiqini tapıb, vurmusunuz. Sevinclər yenidən artır... Qeyd olunası xəbərdir. Həmin gecəni aşağıdan gətirtdiyim yeyib-içməklə qeyd edirik. Bir növ səngərdə bu xəbərə əsl qonaqlıq verirəm. Ölüm xəbərinə sağlıqlar deməklə. Səhv etmirəmsə, Dövlət radiosunun axşam buraxılışıdır. Verilən xəbər sağlıqlarımıza qoşulur. Atəşkəs pozulub, düşmən təxribatının qarşısı alınıb, düşmən hərbi qulluqçusu ..." məhv edilib.

(Əlbəttə, istəyən şəxslər bu adı, yeri və s. arxiv materialına əsasən əldə edə bilər. Burada bu məlumatı, adı olduğu kimi vermək həm etik, həm də bəzi məsələlərə görə doğru olmadığından hallandırılmır).

Səngərin bir köşəsinə çəkilirəm. Kim-sənin məni görməyəcəyi bir küncünə. Özümdən asılı olmadan ağlayıram. Bütün gecəni. Həm sevinmək, həm də ağlamaq. Axi mən kimə ağlayıram belə? Məni ağladan kimdir, hansı hissələrdir? Kimə ağlayıram belə? Ölən erməniyə, ölən sevgiyə, yoxsa nəyə? Bəlkə, elə özümə? İçimdə qopan firtinaya cavab tapa bilmirəm...

O gündən sonra yuxularımda kimsə, daha doğrusu, bir qız "alo, alo" deyərək qışqırır. Mənsə təngnəfəs, tər içində oyanır, mətbəxə keçir, su içir, bəzən ağlayardım...

II SƏNGƏR ŞƏHİDİ

Tağım komandiri kimi iki kəndin qarşısındaki mövqeləri qorumaq bizim heyətin üzərinə düşür. İki həftədən bir yerdəyişmə olur. Gah bu iki kənddən birinin, gah da o birinin qarşısındaki səngərlərdə oluruq. Hər kəndin qarşısında üç post var. Hər tağima üç post düşürdü. Bir postda bir tağım komandiri ilə bir manqa, digərində tağım komandirinin müavini(gizir) ilə digər manqa, üçüncü postdasa MAXE-nin başçılığı ilə üçüncü manqa. Bu üç posta postlar

başçılığı dövründə üç kərə erməni vuruldu. Daha doğrusu, təsdiqlənən vurulmuş erməni sayı üç oldu.

Həmişə içimizdə bir qorxu vardı, bunun bir bədəli nə zamansa olacaq...

Təzə tərxis olunmuşdum. Bir neçə gün keçmişdi. Çavuşlarımızdan Məmmədova zəng etdim. Dəfələrlə zəng çatmadı. Zabit yoldaşımız Xantəmirova zəng etdim, Məmmədov şəhid olub cavabıyla qulağım cingildədi...

Bədəl verilmişdi...

Ağdam torpağı bərəkətli və bol sulu idi. Yağışlar vaxtı, qar əriyəndə bütün axıntı səngərə dolurdu. Bəzən səngərdə su dizə çatırıldı. Beləcə, nə hərəkət etmək olurdu, nə də yemək təminatı düzəməlli. Cörək də belə havalarda palçıqqarışışq olurdu. Bir növ peç üstündə palçıqlı çörəyi yenidən bişirərək yeyirdik. Ac vaxtlarımızda restoranda yediyimiz çörəkdən daha dadlı idi o palçıq-çörək.

Hə, onu deyirdim, belə havalar, palçıqlı, yağışlı günlər ermənilər üçün ov vaxtı, qıdas günləri olurdu. Çünkü yağışdan sonra səngərlər, üstü, bermalar dağılır. Bizsə o səngərləri, bermaları yenidən düzəltməyə çalışırıq. Belədə gülləyə tuş gəlməmək şans məsələsi olurdu. Bununçün gecə vaxtlarını seçirdik. Həmin dövrün texnoloji vasitələri indiki qədər deyildi, amma hər zaman gecə görmə cihazından istifadə etmələri mümkün idi. Necə ki, bəzən istifadə etmişdilər. Ya da təsadüfi səngər boyu səpələmə atəşə tutmaq.

Çavuş Məmmədov da belə günlərin birində boğazından vurularaq şəhid oldu.

III EV YIXAN ŞƏRAB CƏNLƏRİ

Ağdamda sovet dövründə üzümçülüyün hansı formada inkişaf etdiyini bilirsiniz. Mövqelərin qarşısında iki böyük keçmiş çaxır çəni var idi. Hündürlüyü 10 metrdən çox olardı. Gedəndə öyrənmişdim ki, adətən, o çənlərin üzərində ermənilər snayper yerləşdirir...

Elə snayper atışları da məhz ordan olurdu çox vaxt.

O çaxır çənləri çox evə od salmışdı...

Bəlkə, simvolikdir, şərab müharibəsiz də, mülki həyatda da çox evi yixib...

IV BİZ QALDIRIRIQ, ONLAR VURUR

Üzümlük deyilən ərazi vardi. Səngər irəli çəkməklə həmin üzümlük ərazisində mövqemiz ermənilərin böyük dayaq məntəqisinin 26 metrliyinə çatmışdı. Gecələr orada "pasinka"lardan müşahidə postu qaldırırdıq. Səhərsə ermənilər oranı qumbaraatanlardan atəşə tuturdu. Belə hallar, belə "hərbi oyunlar" dəfələrlə təkrarlanırdı: biz gecələr qaldırırdıq, onlarsa gündüzlər vururdu...

V AY PİRİ...

Gizirimiz, tağım komandirinin müavini Əmirxanovla hərbi münasibətlərdən əlavə, səngər dostluğum da vardi. Mənə qısaca olaraq Piri deyirdi. Ya da uzaqdan çağıranda "ay Piri". Bəzən bir-birimizi bərk çağıranda cəmi bir neçə metrlik məsafədə bizim adları, yəqin ki, ara-sıra eşidirdilər qarşı tərəfdə...

Üzümlük dediyim ərazidən keçəndə qarşı tərəfdən eşitdiyim səs tüklərimi biz-biz etdi. Ay piri, Ay piri, qışqırıldılardı erməni valının arxasından.

Səngər həyatımdan sonra Piriyev Emin Emin Piri imzasına çevrildi beləcə. Piri adı gizirimizin mənə müraciətindən sonra doğmalaşmışdı. Qarşı tərəfdən səslənməsin-dən sonra "PİRİ" şeirlərimin imzasına çevrildi.

KƏLMƏYİ-ŞƏHADƏTİ BİLİRSİNİZ?!

Müharibədə eşitdiyim ən təsirli iki-üç cümlədən biri bu idi. Xeyr, mənim burda dindən bəhs etmək niyyətim yoxdu. Amma o sual verilərkən onun altında yatan

mənalardan, faciədən gedir söhbət... Hə, necə olmuşdu?

9 oktyabr gecəsi, saat 00:00. Təcili çıxış əmri verilir. Çıxışlarımızın 90% i, fövqəladə səbəb olmasa, həmişə gecə yarılara təsadüf edib. Səhər tezdən, 6 saatlıq gecə yolundan sonra 06:00 radələrində Daşkəsən kəndinə çatırıq. Hər şeyə dözmək olar, amma siqaretsizlik adamı məhv edir. Əslində, vərdiş də yox, vəziyyət adamı məcbur edir. Həyəcan, məsuliyyət... Amma heç bir qıgilcım belə alovlandırmaq, işiq yandırmaq olmaz. Aydındı niyə. Siqareti buşlatımın içində yandırır, elə çəkirəm. O birilər də. Açığı, belə anda siqaret çəkmək ehtiyacının nə olduğunu hamı anlayır.

Yol boyu erməni meyitləri... Birinin yanında keçəndə müharibənin dəhşəti gözlərimdə daha da böyüyür. Düşmən polkovnik-leytenantının meyiti. Polkovnikin belə meyitinin ayaqlarına düşməsi bu müharibənin heç bir zarafat sevmədiyini göstərirdi. Əsgər ayaqları altında olan polkovnik...

Eləsə bizim kimi leytenant və əsgərlərin bu müharibədən sağ qayıtması sadəcə möcüzə olardı...

Daşkəsən tərəfdə bizi XTQ qarşılıyor. Təpə döşündəyik. XTQ polkovnik-leytenantı təlimatlandırır. Öncə alovlu, vətənpərvər sözlər... Sakaryadan, Çanaqqaladan birinci Qarabağ savaşına kimi. Sonda deyir: "Qan bahasına alınmış o torpaqlardan bir addım geri çəkilməyiniz vətənə xəyanət olacaq. Türk oğlu qurd olar, baslığı yer yurd olar."

Bu təlimat və çıxışdan sonra batalyonumuz kiçik heyətlə tapşırılan yerə doğru gedir. Yeni bir 5-6 saatlıq piyada yolu bizi gözləyir. Hara getdiyimiz sə bizə dəqiq deyilmir adlı olaraq. Bu da aydındı, hər hansı satqınlıq və s. təhlükəsizliyə görə.

...Nəfəsimizi dəririk. Təpə döşündə dərəyə məsafələrlə uzanırıq. Tərpənməyə halımız yoxdu. Rəsmi qaydada atəşkəs elan olunmağına baxmayaraq, şiddətli döyüslər

gedir. Hər iki tərəf bu vaxt top atışlarına daha çox üstünlük verir.

Bir neçə dəqiqə keçməmiş təpə tərəfdən bir XTQ zabiti enir: bizə təcili 10-12 nəfər lazımdı. Hūcum vaxtı ərazidə 3 şəhid, 5 yaralı var. Onları ərazidən çıxarmalıyıq. Bir anlıq təəccübə düşürəm. Axı XTQ-nin özünün qaldığı mühasirədən bu əsgərlər onları necə çıxara bilər?! Canından başqa verməyə bir şeyi olmayan, müəyyən qədər təcrübəsizlərlə - onlara nisbətdə?

Davam edir: siz hūcumu keçməyəssiniz indi. Amma hūcum imitasiyası və atəş dəstəyi. Başları sizə qarışacaq. Bızsə yaralı və şəhidləri ərazidən çıxaracağıq.

Sondasa deyir, indi sizdən heç nə istəmirəm, kəlməyi-şəhadəti bilirsınızsə, bəsdi...

Bu cümlə artıq hər şeyin nə olduğunu deyirdi. Getməkçün hazırlaşan bu 10 əsgərə baxram... Nə deyəcəyimi bilmirəm. Bu uşaq-ların yaxınlarına nə zamansa (özüm də sağ qalsam) necə şəhid olduqlarını danışmaq əzabı içimi bürüyür. Allahdan bir möcüzə gözləyirəm bu uşaqlarçun...

Digər bölməmizin də atəş dəstəyi ilə yaralı və şəhidləri XTQ ərazidən çıxarırr-Rabitədə bu məlumat həmin zabitə verilir. Doluxsunmuş zabit sevinc içində dönərək: Ananız namaz üstündə olub, sağ qaldınız.

Əslində, "kəlməyi-şəhadəti bilirsınız" deməyi ilə öncədən nələr olacağı məlum idi.

Ondan sonra o zabitin dediyi o cümlə dilimizə düşdü . Bütün çıxışlarda deyirdik.

İstənilən halda altında yatan məna və ağırlığına görə indiyə kimi qulağında cingildəyən ən dəhşətli cümlədir: KƏLMEYİ-ŞƏHADƏTİ BİLİRİNİZ?!

Ara-sıra yenə eşidirəm...

Elsevər MƏSİM

BULAQ ƏFSANƏSİ

Deyirlər, bir bulaq varmış,
Suyundan içən bəxtiyarmış.
Bulağın da əzəldən
Qəribə bir adəti varmış,
Üstünə gələn insanlardan
Kimin bəxti var imiş,
Suyu coşub-çağlayarmış.
Kimin bəxti yoxdusa,
Çəsməsi quruyarmış.
Uşaqlıqda bu nağıla
İnanardım uşaq kimi.
İllər keçdi, elə bil
Dəyişdi illər kimi.
Mənim də uşaq ağlım,
İnanmadım bu nağıla...
Ola bilsin,
Biri məni qınayarmış,
Biri deyər: haqqı varmış?!
Allah bilir
Bu dünyada
Bulaqların sırrı kimi,
İnsanların da dərdini.

Kim bilir,
Kimin taleyində,
Hansi bir yazı varmış?
Allah bilir bu sırrı,
Allah bilir bu dərdi.
Bulaq nədən çağlayarmış,
İnsan nədən ağlayarmış?
Gizlidir dünyyanın sırrı –
O bulağın sırrı kimi.

12-nin yarısı,
Yoxsa dərdin yarısı?
Çal bir yetim havası,
Dərdimə dağ oynasın.

Başım yenə alışır,
Şeirlərə qarışır.
Yuxum mənlə barışır,
O çayı qoy qaynasın.

İcim, bir rahat olum,
Təzədən dərdə dolum.
Dərədən keçir yolum,
Zirvəyəcən uzansın.

(“İki dənizin suyu bir-birinə qarışmir”.
Quranda belə bir ayə var...)

Yuxumu dedim çaya,
Çay da danışdı aya.
Bir də dönsən dünyaya,
Çin olar yuxuların.

Bir nağıldan gəlirsən,
Neçə dastan bilirsən.
Ta o başdan bilirsən
Yolunu dünyaların.

İki dərya birləşmir,
Bir arada yerləşmir.

Dərd də ki sakitləşmir,
Vurğunudur sevdaların.

Taxıl zəmiləri bir,
Sünbül biçənəkləri bir.

YERDƏ VƏ GÖYDƏ

İnəyi itib Həsənin,
Nə günahı Vəlinin?
Vəli yazılıq çörəyin
Daşdan çıxaran adamdı,
Neyinə gərək Həsənin
Sarı, axsaq inəyi!?
Başına bu dünyani
Dar eləyib Həsən,
Hara getsin bəs Vəli
Əlindən bu Həsənin?!
Yerləri bir, göyləri bir,
Obaları, kəndləri bir.
Bircə hələ nə yaxşı,
Deyil bircə yerdə-göydə
Evləri bir,
Ey Allahım, şükür sənə,
Bilinməzdir sirlərin.
İnsanların yerdə-göydə
Yerləri bir olunca,
Göyləri bir olunca,
Küçələri evləri,
Kəndləri bir olunca,
Kaş bu qoca dünyada
Olaydı ürəkləri bir.
Nə qədər ki
Bu dünyada
Deyil elə dərdləri bir,
Vəli Həsəndən küsəcək –
Həsən Vəlini üzəcək?..
Əsməsə də bu yerdə
Hər gün küləkləri bir?..
Bəlkə, İlahinin
Sirridi bu gizli –
Özlərindən bir gün də
Xəbərsiz,
Döyüncək sinəsində
Ürəkləri var...
Olacaq süfrəsində
Hər gün bərəkəti bir,
Yetişəcək kəhrəba
Qızıl çörəkləri bir,

Yuxu kimi aldanmışam,
Nağıl kimi inanmışam.
Ağlımı əldən almışan,
Dünya, azdırma məni.

Gözlərimin yaşı seldi,
Dinlədiyim "Saritel"di,
Haqq aşığı Ələsgərdi,
Bu dərdlə yandırma məni.

Aşiq Ali, sazin qaldı,
Xəstə Qasım, sözün qaldı.
Ellərdə səhbətin qaldı,
Ay gözəl, çasdırma məni.

Göydən düşər üç alma,
Dərdinsə, bağda qalma.
Bəxtə düşər bir alma,
Ya mənimdi, ya sənin.

Qədrini bil almanın,
Sirrini bil almanın.
Dərdini bil almanın,
O bəxtinə düşənin.

Bu da bir son nağıldı,
Bir səhbətdi, ağıldı?
Alma nağılda qaldı,
Xoş halına dərənin.

QISA FİKİRLƏR XƏZİNƏSİ

Erix Mariya REMARK

Qaranlıq zamanlarda işiqlı insanlar aydın görünür.

Pul-parayla həll edə biləcəyiniz hər şey ucuzdur.

İnsan nə qədər bəsitdirse, özü haqda bir o qədər yüksək fikirdə olur.

Ağıl insana verilibdir anlasın ki, bir tək ağilla yaşamaq olmaz.

Düşünmək vərdisi Yer üzündəki ən pis xəstəlikdir; onun müalicəsi yoxdur.

Üşyürsünüzsə, özünüüzü səmimi aparın...

Bir halda ki yaşamaq isteyirsən, deməli, sevdiyin nələrsə var.

Səni başqalarının var-dövləti qəzəbləndirirsə, o zaman özün də zəngin ol.

Deyirlər, çətini əvvəlinci yetmiş ili yaşamaqdır. Sonra işlər yoluna düşəcək.

Tənhalığın bizim tanış-tunuşların çox, ya da az olmayıyla bağlılığı yoxdur.

İndinin gəncləri necə əcaibdirlər. Keçmişə nifrətiniz var, indiyə xor baxırsınız, gələcəyə də biganəsiniz. Çətin ki, bunun axırı yaxşı ola.

Luis KERROLL

Hara gedəcəyinizi bilmirsinzsə, istənilən yol sizi ora aparacaq.

Zaman, onu öldürənləri əsla sevmir.

Meşə ağacları bizim onlara verdiyimiz adla çağrılmadıqca səsimizə hay verməzlər.

Əgər Zamanla yaxşı münasibət saxlasan, o da saatı sən istədiyin kimi göstərər.

Hər kəs öz işiylə məşğul olsaydı, dünya indikindən daha sürətlə firlanardı.

Əminəm ki, ən yaxşı həyatı məsləhət budur: ölmək istəmədiyin yerdə yaşamağına dəyməz.

Yer kürəsi firlanır ona görə ki, bəzi adamlar başqalarının işlərinə burunlarını soxmurlar.

Siz əgər həmişə tələsirsinizsə, möcüzəni əldən qaçıra bilərsiniz.

Bilirsənmi, savaşda ən böyük itkilərdən biri – başın itirilməyidir.

Tomas ELİOT

Hər şeydə İlahi Zəkanın izləri göründüyü halda, insanların əksəriyyəti öz zəkalarına güvənirlər...

İnancsız adamlar, ən nəhayət, görəcəklər ki, yaşamaqlarının heç bir faydası yoxdur.

Bir heyvanı sevsəniz, o da sizi sevər... Bir insanı sevsəniz, bax onu bilmirəm – nə edəcəyi bəlli olmaz...

...Baxma sən hər kəsin elə bəxtəvər görünməyinə; vicdan deyilən bir yer var və orada hər kəs günahkardı...

...Çevrəndəki insanlar susacağı, danışacağı və duracağı yeri bilmirlərsə, sən onlara doğru artıq addım atmışan... Bir az geri çəkil...

Lüzumsuz peşmanlıqlar yaşamamaqçün, yaxşısı, insanlarla bir az məsaflə saxlamaqdır.

İnsanların ikiüzlü olmağı sizi hələ də çəşdirirsa, demək, yaxşı adamsınız.

Yeganə fəlsəfə professoruyam ki, Aristoteldən heç vaxt bircə kəlmə belə oxumamışam.

İnsan tez-tez sözün sehrinə düşür. Məsələn, "bilmək" sözünün...

Öz-özünü aldatmamaqdan daha çətin heç nə yoxdur.

Məntiqdə təsadüfi heç nə yoxdur.

Xoşbəxt bir insan qorxmamalıdır. Ölüm qarşısında belə...

İnan! Bundan ziyan gəlməz.

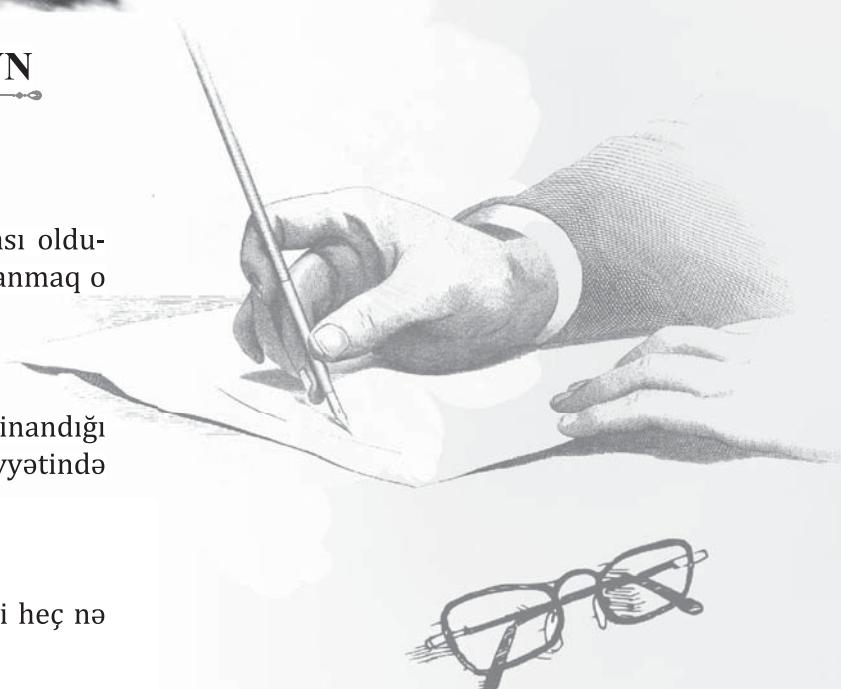
Bilmirəm niyə burdayıq, amma əyləncə üçün olmadığına əminəm.

Lüdvik VİTGENSTEYN

Allaha inanmaq – həyatın mənası olduğunu anlamaq deməkdir... Allaha inanmaq o deməkdir ki, həyatın anlamı var.

Nəyə isə inanan kəs nədən buna inandığı sualına cavab vermək məcburiyyətində deyil.

Əsl mömin olan kəs üçün faciəvi heç nə yoxdur.

George ORWELL

Düşünmək, düşünmək, bircə saniyə qal-
mış olsa belə, düşünmək yeganə ümidiidir.

Əgər düşüncələr dili pozarsa, dil də dö-
nüb düşüncələri pozar.

Sadə bir dilin ən böyük düşməni qeyri-
səmimilikdir.

“Qorxu! Biz onun içində üzürük. Vü-
cudumuzun ayrılmaz parçasıdır o...”

“Bizim hamımızı satın alıblar, ən dəh-
şətliyi də odur ki, bizi öz pulumuzla satın
alıblar”

Vətənpərvərlər vergidən söhbət gedən
yerlərdə olmur.

Azadlıq – iki dəfə ikinin dörd etdiyini
söyləyə bilməkdir.

Düşünün, çünki hələ qadağan olunmayıb.

“Yaxşı bildiyi bir işi yerinə yetirən insanı
seyr etməyin xüsusi gözəlliyyi var”.

Bir cəmiyyət həqiqətdən nə qədər çox
uzaqlaşarsa, həqiqəti deyənlərə də bir o
qədər çox nifrət bəsləyər.

Bəşər övladı özündən başqa heç bir var-
lığıın çıxarını güdməz.

Xorxe Anhel LİVRAQA

Biz insanıq ... ona görə ki, ruhumuz var,
ona görə ki, Allaha inanırıq.

Heç kimsə özünü tənha və zavallı bilməsin;
varlığında Tanrıdan zərrə daşıyan bir
kəs nə yalqız, nə də zavallı ola bilər.

Böyük fikirlərin yaşandığı bir cəmiyyətdə
tənha olmaq olmaz.

Təbiətin qanunlarına əsla müqavimət
göstərməyin...

İnsan təbiətdən uzaqlaşdıqca qəlbi də
qatılışır.

Səbir – əbədiyyətin insanı sınamağıdır.

Bütün doğrular və bütün həqiqətlər
ağlla da, ürəklə də uyum içində olur.

Çətin olanla dəyərli olan arasında əsra-
rəngiz bir bağ vardır.

Arzuları öldürməkdən də böyük cinayət
yoxdur.

Toplayanı və tərtib edəni:
C.Məmmədov

Çinarə ÖMRAY

ADSIZ

Yetimliyimin ilk günündə, sadəcə, dəli kimi qaçdım.

“Hara?”, “Kimə?”, “Kimdən?” bilmədən qaçdım.

Ata olacaq yaşdayam, hələ də içimdəki o yetim uşaq qaçırm. Bu yaşda o uşağı anlaya bilmirəm. Hələ də yorulmadan qaçığını və kimə qaçığını bilmirəm. Mən onda bilirdim, indi başım öz uşaqlarına, onların qayğılarına qarışdıqca onun məndən də qaçığını, hər gün bir az da uzaqlaşdığını görürəm.

Heç kimə izah edə bilmirəm ki, bu, məni necə ağırıdır, necə incidir!

Anasının atlığı o uşağı bu gün mənim də sahib çıxa bilməməyimin ağrısı hər gün içimi bir az daha ağırıdır.

Hərdən əlindən tuturam, “gəl birgə qaçaq” deyirəm, sonra görünəm, nə yaşım o yaşıdı, nə qayğılarım o qayılardı; çata

bilmirəm, təngnəfəs oluram, yarı yolda nəfəs-nəfəsə qalıb buraxıram elini.

İnsanın öz içi ilə, öz uşaqlığı ilə uzlaşa bilməməsi, yarım qalmış uşaqlığına sahib çıxa bilməməsi ağırdı.

Mən onda öyrənmişdim ki, insan bir günün içində 16 yaş böyüyə bilərmiş.

Hə, yetimliyimin ilk günü, sadəcə, dəli kimi qaçdım... Dayananda 30 yaşımvardı.

Onda atam üstümə qışqıranda səsi qulagıma qadın səsi kimi gəlirdi. Elə bilirdim ki, uşaqların üstünə ancaq anaları qışqırı bilər. Bir də elə bilirdim ki, uşaqları ancaq anaları qoyub gedə bilər. Atalar getməz, atalar sahib çıxar, atalar qucaqlayar.

Sonra bir gün anamın bir başqasıyla şəklini gördüm... O günə qədər elə bilirdim ki, mənim anam heç vaxt gözləri ilə gülə bilmir. Elə bilirdim uşaq vaxtı nənəmgil ona gözləri ilə güləyi öyrətməyiblər, yadlarından çıxıb. Anamın gözlərində hər zaman bir damla yaş olurdu. Məsələn, atama əsəbiləşəndə də o yaş orda olurdu, mənim doğum günüm olanda da. Onun həmişə bir qırımlıq yaşı vardi gözlərində.

Sonra bir gün anamın başqasıyla şəklimi gördüm... Özünü görməyə hazır deyildim. Bağışlaya bilmirdim. Çünkü o gedəndən heç “oğlum” deyən olmadı mənə onun kimi. Çünkü o gedəndən hey onun-bunun “oğlum” kəlməsinin istisinə qızındım. O gedəndən hey özümdən qaçdım, beynimin mənə verdiyi suallardan qaçdım. Bir tək atam üçün dayandım həyatın müəyyən dayanacaqlarında, bir tək o gülümşəsin deyə, o dayanacaqlarda qərarlar verdim, bir tək onun içi rahat olsun deyə, həyata keçirdim o qərarları. Sonra hey qaçdım...

Hə, sonra bir gün anamın başqasıyla şəklini gördüm... Anamın gülməyən üzü tək o şəkildə gülürdü. Anamın gözündəki o bir damla yaşı da yoxa çıxmışdı o şəkildə. Anama kimsə gülməyi öyrətmüşdi, özü də gözləri ilə. Atamdan, bunca qaçığım suallardan,

yollardan utanmasam, sevincəkdirdim. Onu ömrümdə ilk dəfə gülən görürdüm.

Gördüm o şəkli... Gözləri gülürdü. Məni qoyub getdiyi yaşdan bir az çox idi yaşı, amma gülürdü. Yanındakı adamlı oxşar idi gülüşü. Əmindim, o adam öyrətmişdi anama o gülməyi. Bir almanın yarısıydı o gülüşlər. Onların gülən gözünə baxdıqca atamdan, illərdi qaçdığını bu yollardan utanırdım. Anam gedəndən sonra bir müddət atam da üzümə baxmadı. Nənəm deyirdi: "Kişidi balam, siğışdırı bilmir özünə. Utanır".

Hərdən mənə elə gəlirdi, atam da mənimlə bərabər qaçırmı. Anam bizdən, biz hamıdan qaçırdıq o gündən bəri.

Yolun bir yerində mən yenə tək idim. Çünkü atam da öz həyatını, ailəsini qurmuşdu. Yox, o atıb getmədi, amma bu mübarizədə mən tək qaldım, bu qaçış yolunda daim tək qaçıdım. Ayağıma, ürəyimə dəyən daşlardan da kimsənin xəbəri olmadı. Gah öz içimə qaçıdım, gah da öz içimdən.

Sonra o şəkli gördüm... Ömrümdə ilk dəfə o şəklin qarşısında ayaq saxladım, dayandım. Təngnəfəs idim, həyatla üzبəüz idim. Bir gecəyə 16 yaş böyüyən biri bunca ilə neçə yaşa gəlmişdi, özün düşün. Artıq atamın da "Anam" yarası sağlamışdı, adamların da "Anam" yaddaşı silinmişdi, təkcə anamın gözündəki bir damla yaşla, son gedisiylə, "oğul" kəlmələrinin içimdə açıldığı yaralarıyla qalmışdım. Nə anamı, nə özümü bağışlaya bilirdim.

Bəli, bir gün anamın o eyni gülüşü bölüşdüyü başqasıyla şəklini gördüm... Ayağıma, ürəyimə, üzümə, gözümə, kürəyimə dəyən bütün qum-çınqlı yiğilib böyük bir daş olmuşdu. Yetimliyimin ilk gündənə, sadəcə, dəli kimi qaçırdım... Yeri gəlmişkən, elə ilk dəfə dayananda o daşa dəyib dayanmışdım. O daşın üstündə anamın başqasıyla şəklini gördüm. Gözləri gülürdü. Yanındakı adamlı oxşar idi gülüşü, o adam öyrətmişdi anama o gülməyi. Əmindim.

Və bir də daşın üstündə bu yazılmışdı: "Böyük sevginin yol qəzasına qurban getdi..."

O günə qədər hey qaçırdım, bu yolda, bu həyatda təkbaşına qaçırdım. İlk dəfə o daşa dəyib dayanmışdım. Bir də hardansa titrək əl dəydi kürəyimə və təngnəfəs səslə: "Bacın qurban, sən tək deyilsən" – dedi hardansa. Lap elə anam kimi dedi, lap elə anamın səsiylə...

TƏBİƏT AYNASI...

(Məhəmməd Füzulinin oğlu
"Fəzliyə nəsihət" qəsidəsi haqqında)

Qızıl çağ

Orta əsrlər, bəlkə də, bəşəriyyətin tarixində ən maraqlı dövrdür. Çünkü həmin əsrlərdə insan şüuru nə lap qədimlərdəki kimi primitiv idi, nə də indiki qədər ultra-müasir. Sanki orta əsrlər həm də bəşəriyyətin qızıl ortası idi. O çağlarda insan nə təbiəti ram etmək barədə çox əlləşib-vuruşurdu, nə də günümüzdəki qədər təbiəti ram edib ona qarşı marağını itirmişdi. Ona görə də insanlar çox zaman özünü təbiətlə eyniləşdirməyə can atırdı – bir sözlə, Adəm oğlu özünü daha çox təbiətdən sayırdı. Bundan başqa orta əsrlər həm də dinlərin insan həyatında, dünyagörüşündə oturuşması baxımından olduqca əlverişli dövr idi. Dinlərin cəmiyyətdə mövqeyi gücləndikcə insanın təbiətə ehtiramı da artırdı. Əgər qədim insan bir sıra hallarda təbiəti önəmsəmirdisə, yaxud müasir insan təbiəti dağıdıb onun mini modellərini yaratmağa üstünlük verirsə, orta əsrlərdə bunların heç biri, demək olar ki, yox idi. Ona görə də təbiət "müqəddəsləşdirən" orta əsrlərdə ədəbiyyatın və incəsənətin başlıca qəhrəmanlarından sayılırdı. Həmin çağlarda, demək olar ki, insan öz mahiyyətini təbiət vasitəsi ilə anlayırdı.

Daniel Chamovitzin "Bitkilərin bildikləri" kitabında bitkilərin rəng tanımı, hərarəti hifz etməsi, bir-birləri ilə mübarizə aparması və sair kimi faktları oxuduqca dünya içində başqa bir dünya olduğunu düşünürsən.

Fərid HÜSEYN

Müasir insanların cahilliyi ondadır ki, indi çox zaman adamlar təbiətin gözəlliklərini kənardan seyr edərək duya bilmir. Əfsus ki, bu gün bir sira məqamlarda meşə ağaclarını həyətlərə, ov quşlarını qəfəslərə, çəmənləri asfaltların yanına gətirməklə gözəllik yaratdığımızı düşünürük. Halbuki təbiətin dekorasiyasından aldığımız həzzlərdən qat-qat daha artıq təbiətin özündə var. İnsanın ən böyük səhvlərindən biri yaradılışlar arasında ancaq özünün şüurlu olmasına inanmasıdır. Əgər bu qənaət əsrlər əvvəl aradan qalxsayıdı, onda insan indikindən qat-qat daha qabil varlıq olardı, nəinki günümüzdəki qədər aciz və təkəbbürlü.

"Qurani-Kərim"in hikməti...

Əgər "Qurani-Kərim"ə – orta əsrlərin əsas dini kitabına fikir versəniz, günəşin göydəki hərəkəti, gecə ilə gündüzün əvəz-lənməsi, habelə heyvanların və ağacların yaradılmasının hikməti barədə bu müqəddəs kitabda insanı heyrətlənməyə "dəvət edən" çoxsaylı ayələr var. İnsan orta əsrlərdə təbiəti Yaradan tərəfindən insanlara bağışlanmış bir hədiyyə kimi dərk edirdi. Ona

görə də insan ona bağışlanmış təbiətin üstünlüklerini dərk etməyə, lazım gələndə özünü onunla eyniləşdirməyə – bir sözlə, təbiətin aynasında güzgülənməyə çalışırdı. Məsələn, "Yer üzünü döşədik və orada möhkəm dağlar yerləşdirdik. Orada hər şeydən müəyyən ölçüdə (hər cür bitkidən) bitirdik". "Ər-hicr" surəsi, 19-cu ayə. Yaxud "Ər-Rəhman" surəsində Allah buyurur: "O, göyü ucaltdı və mizani (tərəzini) qoydu ki, tərəzidə həddi aşmayasınız". "Qurani-Kərim"in bu cür ayələrində insanlardan tələb olunur ki, Allahın yaratdığı möcüzələrə sadə nəzərlərlə yox, minnətdarlıqla baxsınlar. Bu halda insan təbiəti daha dürüst anlayar və onda, həqiqətən də, bəşərin əşrəfi olar.

Onun zamanında

Füzuli də orta əsrlərin dini inanc sisteminə, islam dininə bağlı bir şair idi deyə, onun üçün təbiət Tanrıının yaratdığı hikmət ünvanlarından, ibrət dalğaları ilə coşub-çağlayan ümmanlarından idi. Təsadüfü deyil ki, "Fəzliyə nəsihət" əsərində şair, sadəcə, öz başına gələnlər əsasında, yaxud bildikləri xüsusunda oğluna nəsihət vermir. O, təbiətdən aldığı dərsi övladı ilə bölüşür: beləcə, həm Füzuli, həm də Fəzli təbiətin ibrət dərsindən pay götürmüş olurlar. Təbiətə ibrətli olmayı, insanlara lazım gələndə yol göstərməyi Allah məqbul görüb, təbiətdən isə Füzuli ibrət alıb və aldığı öyüdü, nəsihəti, nəticəni oğlu ilə bölüşür. Dolayısı ilə bu ibrət təkcə təbiətə deyil, dərin qatda Allahın yaradılış hikmətinin xəzinəsinə aiddir. Yəni məsələnin kökü Allahın doğru bildiyi yerdə gedib çıxır.

Bağın ibrəti

Füzuli oğlu Fəzliyə nəsihətində yazır ki, bir gün bir bağa getdim, orada bir ağaca baxdım və onun meyvəsinin necə böyüməsini izlədim. Bu tamaşadan, müşahidədən sonra valideyn-övlad münasibətləri, mənim sənininə haçansa ayrılaceğimizin labüdlüyü mənim üçün aydınlaşdı. Necə ki meyvə ağacdan

ayrilır, elə gün gəlir ki, o sayaq da övlad valideyndən ayrılmalı olur. Bu mənzərədən belə bir nəticə hasil olur ki, deməli, insan ən böyük təsəllini bizdən qat-qat daha çox bəhrə verən təbiətdən almalıdır.

Təbiətin aynası...

Ağac büyür, qol-budaq atır, çiçəkləyir, sonra isə yarpaqlayır. Ancaq ağacın məqsədi nə böyümək, nə qol-budaq atmaq, nə də çiçəklənməkdir. Heç yarpaqlamaq, kölgə salmaq da ağacın məqsədləri sırasına daxil deyil. Ağacın məqsədi meyvə yetişdirmək, bar verməkdir. Çünkü Tanrı meyvəni ağacın missiyası – dəyəri təyin edib. Allahın müəyyənləşdirdiyi missiyasından kənardə isə təbiət öz mənasını itirir. Əgər meyvə ağacı meyvə gətirmirsə, onun varlığının ciddi mənada anlamı qalmır. Amma söyüd ağacı bar gətirməsə də, dəyərləi sayılır, çünkü Allah söyüd ağacına bar vermək kimi bir missiya həvalə etməyib. Biz insanlar ya şüurlu, ya da təbiətən bu cür missiyaların mahiyyətini duyduğumuza görə söyüd ağacından bar gözləmirik, onun qol-budaqlarının şaxələnib, kölgəliyinin böyük olması bizə bəs edir. Yəni Yaradanın varlıqlar üçün müəyyənləşdirdiyi öhdəliklər həm də insanların tələbatına uyğun nizamlanıb. Eyni zamanda unutmayaq ki, insanlar ağaca həm də ona görə qulluq edirlər ki, onun meyvəsi, bəhrəsi yetişsin, yəni bu missiya təbiət-insan vəhdəti ilə tamamlanır. Su, gübrə, münbit torpaq ağacın ruziləridir. Necə ki ağaca meyvəsi olsun deyə, Tanrı ruzi yetirir, eləcə də valideynlərin övladlarına görə Yaradan nemət paylarını artırır. Qayıdaq əvvəlki məsələyə, ağacın mahiyyətinin meyvədə olmasına və meyvə yetişəndən sonra ağacdan ayrılmاسının labüdlüyü məsələsinə.

Ziddiyyət çələngləri

Ağac ətirsizdir, amma elə ki onun meyvəsi olur, bu məqamda ağaclə onun meyvəsi arasında ziddiyyət yaranır. Ətirsiz varlıq olan ağac, ətirli varlıq olan meyvəni yetişdirir.

Eyni zamanda hər ağacın meyvəsinin rəngi də o ağacın gövdəsinin, budaqlarının rənginə bənzəmir. Bu da bir başqa ziddiyəti meydana çıxarıır. Deməli, ağac həm rəng, həm də ətir baxımından fərqli bir varlıq yaratdır. Füzuli bu ziddiyəti belə təsvir edir:

*Həddi-kəmalə çatmadan o, meyvə daima¹.
Üstündə idi, ol ağacın, şad, kamiran².*

*Dəydi, ağaclla bir-birinə zidd oldular.
Rəng ilə ətri verdi bu ziddiyəti nişan.*

Meyvə tam yetişdikcə bu ziddiyətlər daha da artır və sonda ayrılıq tamamilə qaçılmaz olur. Əgər meyvə ağacdan dərilməsə, bu halda insanlar ona ya daş atıb yerə salacaqlar, ya da hava onları çüründüb heçə döndərəcək. Yəni meyvənin ağacdan ayrılmamaq kimi bir yolu yoxdur. Ayrılıq dünyanın mahiyyətində var: ona görə ayrılıq ya təbiətin əli ilə olmalıdır, ya da insanın. Bir sözlə, ziddiyətli qütblərin haçansa ayrılması labüddür.

Yükün ağırlığı

Eyni zamanda meyvə ağacda qaldıqca ona yük olur, sanki ağacın təbiətə baxan gözlərinin qarşısını kəsir. Övlad da əgər gecə-gündüz valideynin yanında olsa, valideyn onun böyüdüyünün fərqində olmaz, beləcə, ata-ananın dünyaya, həqiqətə baxan gözləri baş verənləri bütün mahiyyəti ilə görməz. Övladın valideyndən müəyyən qədər uzaqlaşması valideynin dünyani, təbiəti daha yaxşı görməsinə, anlamasına səbəb olur. Bu da bir hikmətdir ki, həsrət insanın gözlərini dünyaya daha geniş açır.

Həqiqət aləmi

Füzuli təbiət-insan eyniləşdirilməsi fonda oğluna deyir ki, mən ağacam, sən meyvəsən, dünya bağdır, fələk isə qoca

¹ Məhəmməd Füzulinin "Fəzliyə nəsihət" qəsidiəsini Məmməd Mübariz Əlizadə tərcümə etmişdir.

² Xoşbəxt, sevincli

bağbandır. Yarpaq, budaq, ağacın çiçəkləri isə arvadımla mənim mal-mülkümdür. O mal-mülk isə meyvənin böyüməsinə, yəni sənin həddi-bülüğə çatmağına sərf olunur. Necə ki ağacın çiçəkləri meyvənin yetişməsi üçün bir vəsilədir.

*Salsan həqiqət aləminə yaxşı bir nəzər,
Sən meyvəsən, mən isə ağac, dəhr³, busitan⁴.*

*Dünya bağlında hər ağacı bəsləmək üçün
Qəddibükük fələk özüdür piri-bağiban⁵.*

*Yarpaq, şükufə⁶, şaxə⁷ əgər bilməsən nədir,
Arvadla mal-mülküm idi, ey əzizi-can.*

Meyvələrin sümükləri...

Meyvə töküləndən, ağacdan ayrıldan sonra ağacların budaqları sür-sümük kimi görünür. Sanki sümük ətdən ayrılır. Uşaqlardan - öz meyvələrini yetirəndən, onlar dəriləndən sonra valideynlərin də canları əriyir, ömürləri gedir. Övladları dəymış meyvə həddinə gətirən, tam böyüdən valideynlər az qala bir ovuc sümüyü dönlərlər. İnsanın sümükləri öləndən sonra, ağacın sümükləri, yəni budaqları meyvələr ondan qopandan sonra tam görünür. Füzuli bu misaldan sonra oğluna deyir ki, biz ayrı yaşamalıyq, çünkü həyatda məqsədlərimiz başqadır. Hər insanın dili - təbiətlə danışması, həm də onun arzusudur. Şair oğluna deyir ki, biz "həmzəban," yəni eyni dildə danışan insanlar deyilik. Hər insan dünya ilə öz arzusunun dili ilə dil tapmağa çalışır. Arzuları fərqli olan insanların dilləri də bir ola bilməz.

Ziddiyətin ziddiyəti

Meyvənin məqsədi yetişməkdir, ağacınsa məqsədi meyvəni yetişdirməkdir. Bəs burada ziddiyət nədədir? Ziddiyət

³ Dünya, aləm

⁴ Güllük, çiçəklilik

⁵ Qoca, müdrik bağban

⁶ Çiçək

⁷ Budaq

ondadır ki, ağacın məqsədi meyvəsini böyütməkdir, meyvənin məqsədi isə budaqlardan şirə, yarpaqlardan nəfəs çəkərək özünü böyütməkdir. Həyatın gedisi budur ki, valideyn övlad üçün nələrsə edir, övlad isə özü üçün nələrsə edir, amma çox zaman övlad elə bilir ki, valideyn onun üçün etdiklərini, əslində, özü üçün edir.

Təbiətin təsəllisi

Füzuli təbiətdən misal gətirməklə, əslində, insanlığa bir təsəlli vermiş olur. Əgər ağaclar bu labüb ayrılığı həyat tərzinə əvvirib, deməli, insan da bu aqibətdən pəjmürdə, narahat olmamalıdır. İnsan təbiətə baxaraq yaşayarsa, özünü daha yaxşı anlayar. Əgər biz özümüzə “bəşərin əşrəfi” deyərək digər canlılardan əlahiddə üstünlük sayırıqsa, bu halda biz təbiətin bir hissəsi olmaqdan çıxır, ən pisi isə özümüzü yaradılışdan ayırmış oluruq. Frencis Bekon deyir ki, təbiəti ram etməyin ən yaxşı yolu ona tabe olmaqdır. İnsan təbiəti anlayaraq, ondan əks olunanları öz həyatına yansıdaraq dünyadan mahiyyətini daha yaxşı anlaya bilər.

Zəmanəyə susmaq

Hər meyvə ağacının qoxusunu daşımadığı, rəngini öz üzərində əks etdirmədiyi kimi, hər valideynin özəlliklərinə də onun övladı sahiblənmir. Maraqlıdır ki, əsərlərində dünyani tez-tez qınayan, yaşadığı dövrü günahlandıran dahi Füzuli bu ziddiyyətlərdən danışarkən zəmanənin adını çəkmir. Bu əsərdə zəmanə ümumi mənada sanki təbiəti simvolizə edir.

Yaradılışın dili

Əgər Füzulinin alleqorik əsərlərinə fikir versək, görərik ki, müəllif bu tipli əsərlərində həm cansızları – tiryək və şərabı (“Bəngü Badə” – “Tiryək və şərab”), həm canlıları, – bədən üzvlərini, (“Səhhət və Mərəz” – “Sağlamlıq və Xəstəlik”), meyvələri

(“Söhbətl-əsmar” – “Meyvələrin söhbəti”) danişdırır, onların surətlərini canlandırdı. Necə ki canlıları Allah öz nəfəsini verərək yaradıb, eləcə də cansızları insan öz nəfəsini verərək “yaradı”. Bu mənada, əslində, dünyadakı çox şey canlıdır. Sadəcə, insan ətrafindakı yaradılışlarla dil tapmağı öyrənməldir. İnsan yaratdığı cansız təbiətin “dilini tapanda” onu diriltmiş olur, Al-lahın yaratdıqlarının dilini tapanda isə insan özündən başqa varlıqların da canlı olduğunu qəbul və idrak edir.

Əfşan YUSİFQIZI

YERİYƏN YALAN

Deyirlər, yalanın ayağı olmur,
Yalanın üstümə yeriyir amma.
Sənin ucbatından mələr qalan eşq
Mənim ürəyimdə kiriyyir amma...

Məni göynətsə də eşqin möhnəti,
Dözürəm, çıxmayıñ cinqırıım qəti.
Bu dünya hər qəmi, zülmü, zilləti
Hirs ilə üstümə kürüyür amma.

Məndə hansı dərddən desən, tapılar,
Sevinc yükündən çox ağrı yükü var.
Sevgi olan yerdə dərd, qəm də olar,
Eşqim dərd əlindən çürüyür amma.

ŞEİR PİRİ

Sən müdrik kəlamım, sən ulu təbim,
Qayıt hüzur gətir, üz hörmətinə.
Ey söz övliyası, ey şeir piri,
Səni and verirəm öz hörmətinə.

Təbərrük götürüm hər kəlamından,
Tütətək könlümün səfası olsun.
Qayıt, misraları təsbehə çevir,
Çəkim gözlərimə, şəfası olsun.

Sənə Məkkəm dedim, zəvvvarın oldum,
Kəbə gözlərinin başına dönüm.
Qayıt, müqəddəsim, ey vəhy mələyim,
Ehram yollarının daşına dönüm.

QAYTAR BAHAR ÇAĞIMI...

Üzüçü səssizlik, gecə sükutu...
Deyirlər, ayrılıq elə bu imiş.
Gözümün önündə eşqin vücudu,
Eşq ki ümid imiş, bir arzu imiş!

Gəl ey arzuların səbəbkar kəsi,
Gəl ey ümidiñ qöncəsi, tez gəl.
Gəl ey ürəyimin kimi, kimsəsi,
Gəl ki, səndən əvvəl gəlməsin əcəl.

Bütün illərimin payız fəslisən,
Gətir apardığın bahar çağımı.
Sənin dözümünə, tabına əhsən,
Eşqin düşmənimi qəlbin, yağımı?

İçimi ağridır itən etibar,
Mənəm gülüşlərə həsrət olan kəs.
Yadından tez çıxıb o əhd, o ilqar,
Sən ey özü kafər, eşqi müqəddəs.

PAYIZIN RƏNGİ

Sevgim misralara nə gözəl hopub,
Sözüm kəlmə-kəlmə ləpələnibdir.
Mirvari muncuqtək ipindən qopub
Bir eşqin üstünə səpələnibdir!

Mən elə bilirdim, heç kimsə duymaz
Qadın ürəyinin çırpıntısını...
Anlayan olmazsa, yazmağa dəyməz
Bir qəlbin bu qədər sıxıntısını.

Yazdığını sətirlər, dediyim sözlər,
Bəlkə də, həsrətin ahəngi deyil.
Bir misra boyunca yol çəkən gözlər
Bozarmış payızdı, yaz rəngi deyil!

SONSUZ AYRILIĞIM...

Sevgi əvvəlindən hicran, həsrətlə
Dünyaya bir gəlib, qoşa doğulub.
Bilsən neçə sevən, neçə sevilən
Alovlardada yanıb, qəmdə boğulub.

Deyirsən, zülməti öyrətmə mənə,
Bunu mənsiz zaman öyrədəcəkdir.
Vaxt olar, ən acı həsrət sözünü
Beçə balı kimi söylədəcəkdir.

Rast gəlib, bir dəfə gözümə baxsan,
Haqqın min əzabin görə bilərsən...
Səhər mehi kimi ruhuma axsan,
Dumandan min xeymə hörə bilərsən.

Qiyma boynubükük bənövşə qalım,
Əfşanın yarası yara üstədi.
Sonsuz ayrılığım, ay intizarım,
Dərdimin özü də dərddən xəstədi.

MƏŞĞULAM

Mən bir yorğun yolcusuyam bu ömrün,
Yorğun-yorğun sürünməklə məşğulam.
Ölməz eşqin atəşinə qalanıb
Alovuna bürünməklə məşğulam...

Səhərləri yuxusundan kəm durub,
Hər addımda dili üstə qəm durub.
Gündüzləri gün yerində bərq vurub,
Gecə göydə görünməklə məşğulam...

Sevinc kimin, qəhər kimin, qəm kimin?
Qırammadım bu dünyanın tilsimin.
Çox kəsmişəm qarşısını təbimin,
Söz yazmağa ərinməklə məşğulam.

USAQLAŞAN VAR

Misraya düzülən, kövrələn, dolan,
Bir məsum körpətək uşaqlaşan var.
Bir piçilti qədər hələlik deyib,
Bir haray qədəri uzaqlaşan var.

Bir aşiq ömrünün çırığı şeir,
Bir şeir ömrünün tamı şairdi.
Məni başa düşməz nə göy, nə də yer,
Kimi dindirirsən, hamı şairdi.

Bəlkə, söz inciyər, küsər nə vaxtsa,
Pərilər ilhamı götürüb gedər.
Yaradan şairin sözünə baxsa,
Şair şeir ömrün bitirib gedər....

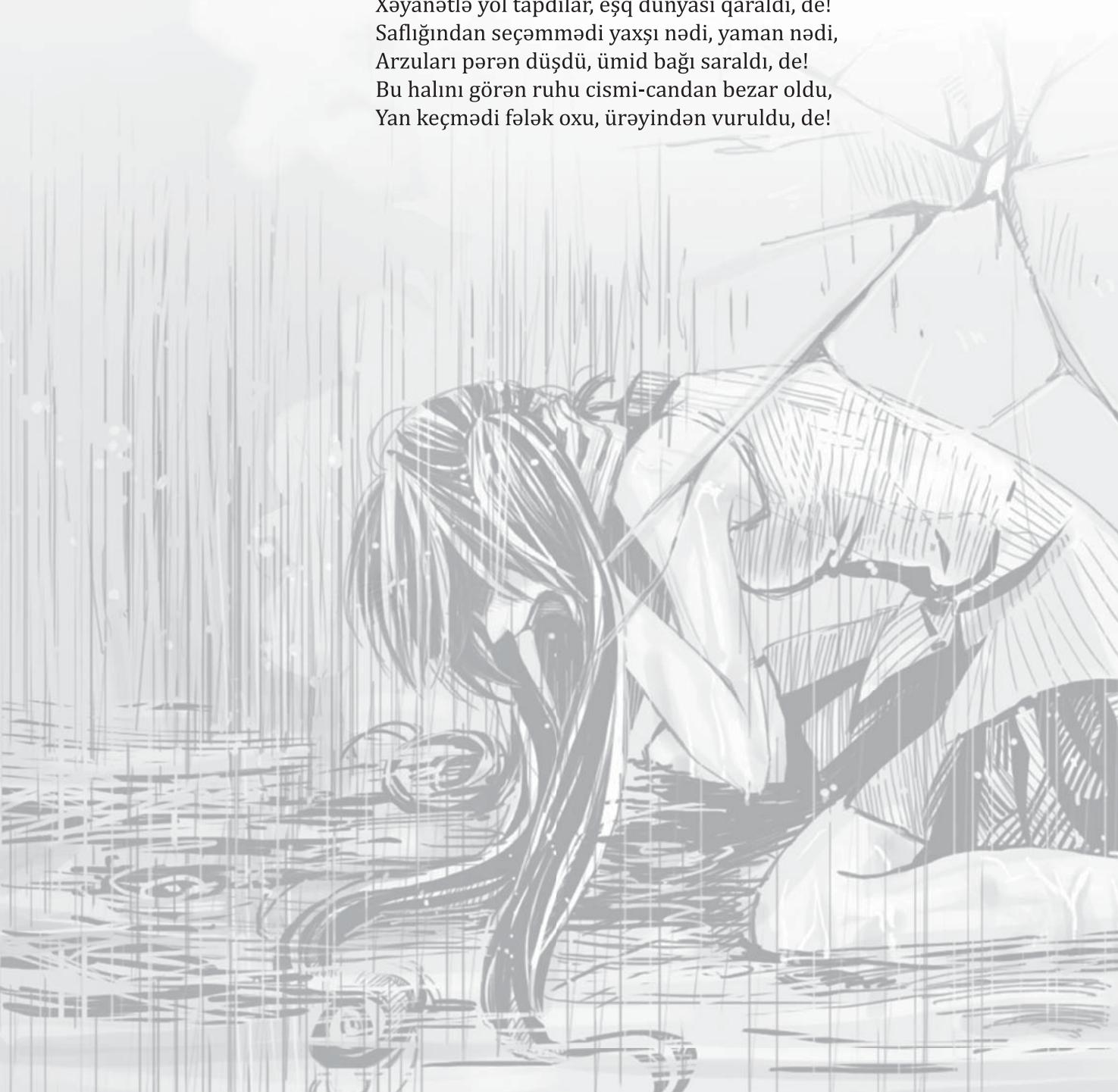
Bu həyat dənizində qayatək dayanıram,
Dalğaları üstümə coşa-coşa gəlsə də.
Ümid ilə parlayan mayaka boyanıram,
Göyün bəndi sökülüb daşa-daşa gəlsə də.

Bir an xəyalə dalıb səmadan asılıram,
Sel yaşını silirəm göyün mavi gözündən.
Çatılmağa qoymuram ildirimin qaşını,
Çekilir pərdə-pərdə sis-dumanı üzündən.

Yatırır dizi üstə dəniz dalğalarını,
Sahilinə çıxarırbu arzu, ümid məni.
İnamımsa qoruyur məğrur, şah vüqarını,
Qırx min tül arxasından süzür ağ bulud məni.

MƏN OLMASAM...

Bir gün məndən söz düşəndə mən olmasam...
– O, sadə bir insan idi,
Duyğuluuydu, hər kəlməni duyurdu, de!
Fəqət onu duyan yoxdu...
Həssas idi, çəkəmmədi qəm yükünü,
Güvənəcək nə bir sirdəş, hayan yoxdu...
İçində bir yanğı vardi, çitir-çitir yanırkı, de!
Yaralıydı, yarasına nə bir məlhəm qoyan yoxdu...
Tənha idi, içün-için danışmaqdan yoruldu, de!
Gizli bir dünya qurmuşdu, bünövrəsi məhəbbətdən,
Xəyanətlə yol tapdilar, eşq dünyası qaraldı, de!
Saflığından seçəmmədi yaxşı nədi, yaman nədi,
Arzuları pərən düşdü, ümid bağı saraldı, de!
Bu halını görən ruhu cismi-candan bezar oldu,
Yan keçmədi fələk oxu, ürəyindən vuruldu, de!

Məti OSMANOĞLU

MİFOLOJİ MƏKTƏB

XIX əsrin əvvəllərində Avropa ədəbiyatında romantizm aparıcı ədəbi cərəyan olarkən mifoloji məktəb ədəbiyyatşunaslıq elminin əsas nəzəri istiqamətlərindən biri kimi yarandı. Folklorun yaddaşlarda hifz elədiyi dəyərlərə marağın gücləndiyi bir dövrdə meydana gələn mifoloji məktəbin qarşısına qoyduğu əsas vəzifə milli mədəniyyətin ilkin mənşəyini axtarmaq, ayrı-ayrı folklor hadisələrinin hansı başlanğıcdan gəldiğini izah etmək, eləcə də müasir mədəniyyətdən qədimlərə, qədimlərdən müasir mədəniyyətə uzanan köklərə aydınlıq gətirmək idi. Mifoloji məktəbin təməli romantizm estetikasının nümayəndələri – alman filosofları Fridrix Şelling, eləcə də Avqust və Fridrix Şlegel qardaşları tərəfindən qoyuldu.

Fridrix Şelling miflərin öyrənilməsində mövcud olan idealist təmayülləri fəlsəfi və nəzəri cəhətdən ümumiləşdirdi. F.Şelling bu qənaətdə idi ki, mif poeziyanın ilkin qaynağı – proobrazıdır, fəlsəfə və elm isə poeziyadan yaranıb. Onun fikrincə, "təbii din" olan mifologiya bütün sənətlər üçün zəruri şərt və ilkin təməl təşkil edir.

Fridrix Şlegel isə F.Şellingin fikirlərini davam etdirərək poeziyanın nüvəsini, özəyini mifologiyada və qədim misteriyalarda, sehrli mətnlərdə axtarmaq lazımlı olduğunu yazdı. F.Şlegelə görə, sənəti yalnız mif yaratmaqla yenidən cana gətirmək mümkündür. Onun fikrincə, qədim almanın mifologiyası və ondan doğan alman xalq poeziyası almanın milli mədəniyyətinin qaynağı, başlanğıcı olmalıdır. O, qədim mifologiyani "hisslər dünyasının ən yaxın, ən həyati elementləri ilə kəsişən və onlara uyğun formallaşan gənclik fantaziyasının ilk çiçəyi" adlandırırdı. Onun fikrincə, yeni mifologiya bunun əksinə olaraq qəlbin ən sırlı dərinliklərdən baş qaldırmalı, "bütün sənət əsərlərinin ən məharətlə yaradılmasını olmalıdır, hər şeyi əhatə etməlidir – poeziyanın qədim, əbədi qaynağı üçün yeni bir yuva" olmalı, bütün başqa rüşeymləri içində almalıdır.

Bu ideyalar Vilhelm və Yakob Qrimm qardaşlarının da elmi baxışlarında öz izini qoymuşdur. Onlar xalq şeirinin "ilahi başlanğıc"dan gəldiyinə inanırdılar. Qrimm qardaşlarının görüşünə əsasən, nağıl, epos, əfsanə və s. təkamül prosesində mifdən yaranmışdır, folklor isə kollektiv xalq ruhunun şüurdanxaric yaradıcılığıdır.

Qrimm qardaşları müqayisəli dilçiliyin metodologiyasını folklorun öyrənilməsinə tətbiq edirdilər. Onlar müxtəlif xalqların folklorunda mövcud olan oxşar hadisələri ümumi səciyyə daşıyan ilkin mifologiyaya

aid edirdilər və inanırdılar ki, miflər bu ilkin başlanğıcdan gəlir.

Mifoloji məktəb iki istiqamətdə inkişaf edib: etimologiya (mifin linqvistik rekonstruksiyası) və analogiya (məzmunca oxşar miflərin müqayisəsi).

Bu məktəbin əhatə dairəsi xeyli genişdir. A.Kun, V.Şvarts, V.Manhardt (Almaniya), M.Müller, C.Koks (İngiltərə), A.de Qubernatis (İtaliya), A.Piktet (İsvəçrə), M. Breal (Fransa), A. N. Afanasyev, F. İ. Buslaev, O. F. Miller (Rusiya) mifoloji məktəbi təmsil ediblər.

XX əsrə yaranan “neomifoloji məktəb”in təməlində isveçrəli psixoloq Karl Qustav Yunqun “arxetiplər” təlimi dayanır. Yunqa görə, arxetiplər ibtidai insanın “kollektiv şüurdanaxaric” yaradıcılığının məhsuludur və “arxetipin yaxşı məlum olan ifadəsi mif və nağlıdır...”

Neomifoloqlar folklor obrazlarını, eləcə də yeni ədəbiyyatın bir çox süjet və obrazlarını qədim miflərin yenidən dərk olunmuş “arxetipləri” ilə əlaqələndirirlər.

Fridrix ŞLEGEL

MİFOLOGİYA HAQQINDA NİTQ

Dostlar, sənətə hörmətinizin tam ciddiyəti ilə özünüzə sual verməyinizi xahiş etmək istəyirəm: ilhamın gücü poeziyada da daima parçalara bölünməlidirmi və ona müqavimət göstərən elementə qarşı mübarizədən yorulub, nəhayət, səsini kəsməlidirmi? Ən yüksək müqəddəslik kor təsadüfun ixtiyarına buraxılıb daim adsız və formasız qalmalıdır mı? Doğrudanmı məhəbbət qarşısılınmadır və elə bir incəsənət vardırmı ki, adına layiq olsun, sevginin ruhunu sehrli sözü ilə ram etsin, ruhun hökmü və qaçılmaz zoru ilə onun ardınca getsin, gözəl varlıqlara can götirə bilsin?

Nə demək istədiyimi siz hamidan yaxşı bilməlisiniz. Siz özünüz yaratmışınız və yaradıcılıq prosesində tez-tez hiss etməli

idiniz ki, sizin fəaliyyətinizdə möhkəm dayaq, ana torpaq, göy üzü, canlı hava çatışır. Bütün bunları müasir şair öz daxili aləmindən yaratmalıdır və çoxları bunu möhtəşəm edib, amma indiyə qədər hər kəs təkbaşına işləyib, sanki hər bir əsər yeni yaranıb, tamamilə yoxdan var olub. Mən birbaşa mətləb üstə gələcəyəm. Fikrimcə, bizim poeziyamızda ağırlıq mərkəzi yoxdur, qədim poeziyanın ağırlıq mərkəzi mifologiya olub və müasir poeziyanın antik poeziyadan dala qaldığının əsas səbəbini bircə cümlə ilə ifadə etmək olar: bizdə mifologiya yoxdur. Amma onu da əlavə edəcəyəm ki, biz onu əldə etməyə yaxınıq, daha doğrusu, onun yaradılmasına bütün ciddiliklə öz töhfəmizi verməliyik.

Çünki o bizə qədim, keçmiş mifologiyadan tamamilə əks yolla gələcək. Qədim mifologiya hissələr dünyasının ən yaxın, ən həyati elementləri ilə kəsişən və onlara uyğun formallaşan gənclik fantaziyasının ilk çıçayıdır. Bunun əksinə, yeni mifologiya qəlbin ən sırlı dərinliklərindən yaranmalıdır; o, bütün sənət əsərlərinin ən məharətlə yaradılanı olmalıdır, o, qalan hər şeyi əhatə etməlidir – poeziyanın qədim, əbədi qaynağı üçün yeni bir yuva və bütün başqa rüseymləri içində alan sonsuz poeziya əsəri olmalıdır.

Bu mistik poeziya əsəri, poetik yaradıcılıq bolluğuundan və zənginliyindən yarana biləcək bu nizamsızlıq sızdə gülüş doğura bilər. Bununla belə, ən yüksək gözəllik və hətta ən yüksək nizam xaosun gözəlliyi və nizamıdır, harmoniya dünyasına çevrilmək üçün tək bir sevgi təmasını gözləyir. Qədim mifologiya və poeziya bu xaosdan ibarət idi. Axi mifologiya və poeziya bütövdür, bir-birindən ayrılmazdır. Antik dövrün bütün poeziya əsərləri müəyyən bir bütövün getdikcə böyük külələrini və birləşmələrini təşkil edərək bir-biri ilə təmasdadır; hər şey bir-birinə keçir, hər yerdə fərqli şəkildə ifadə olunan eyni ruh hakimdir. Həqiqətən də, qədim poeziyanın bölünməz, tamamlanmış bir əsər olduğu barədə deyilənlər boş sözlər deyil. Bir dəfə baş verənlər niyə yenidən bir də baş

verməsin? Əlbəttə, fərqli formada və niyə daha gözəl, daha əzəmətli olmasın?

Sizdən yalnız yeni mifologiyanın mümkün olmadığına inanmamağı xahiş edirəm. Hər tərəfdən və hər istiqamətdən gələn şübhələr mənim üçün faydalıdır, çünki bunun sayəsində tədqiqat daha azad və zəngin olacaqdır. İndi nələrə təvəkkül etdiyimi, ümidi bağladıǵımı diqqətlə dinləyin. Çünki vəziyyət elədir ki, sizə ümidi dən başqa heç nə təklif edə bilmirəm. Amma inanıram ki, sizin köməyinizlə bu ümidi lərim həqiqətə çevriləcək. Çünkü onlar müəyyən mənada eksperimentlər aparmaq üçün çağırışdır: əgər siz onları eksperimentə çevirmək istəsəniz.

Əgər yeni bir mifologiya ruhun məhrəm dərinliklərindən öz-özünə gələ bilərsə, bu, bizim axtardığımızın mühüm əlaməti və diqqətəlayiq təsdiqi olar – qarşımızda dövrün böyük fenomenini – idealizmi görərik! O, eyni yolla, sanki heçlikdən yaranıb və indi ruhani aləmdə sabit bir nöqtə var ki, insanın gücü o nöqtədən üzüyuxarı inkişaf edərək bütün istiqamətlərə yayıla bilər, o, özünü və geriyə dönüş yolunu heç vaxt itirməyəcəyinə əmindir. Böyük inqilab bütün elmləri və sənətləri əhatə edəcəkdir. Siz onun təsirini artıq fizikada görürsünüz, burada idealizm, əslində, daha əvvəl, hətta fəlsəfənin sehralı çubuğu ona toxunmazdan qabaq işğal olunub. Və bu böyük və heyrətamız fakt eyni zamanda sizin üçün zəmanənin gizli əlaqəsinin və daxili birliyinin əlaməti ola bilər.

İdealizm praktiki baxımdan bu inqilabın ruhudur, öz qüdrətimizlə sərbəst şəkildə həyata keçirməli və təbliğ etməli olduğumuz böyük prinsipləridir; nəzəri baxımdan nə qədər əzəmətli görünə də, bəşəriyyətin öz mərkəzini tapmaq üçün var gücü ilə çalışdığı o fenomenlər fenomeninin yalnız bir hissəsi, bir qolu, bir təzahür tərzidir. O, vəziyyətinə uyğun olaraq ya məhv olmalı, ya da cavanlaşmalıdır. Belə bir cavanlaşma zəmanəsinin geldiyi ehtimalından böyük nə ola bilər və ondan nə gözləmək olmaz? Qocaman qədimlik yenidən canlanacaq və

mədəniyyətin uzaq gələcəyi öz əlamətlərini hiss etdirəcək. Amma burada mənim üçün ilk növbədə vacib olan bu deyil, çünki mən heç nəyi əldən vermək istəməzdəm və sizi müqəddəs sirlərin həqiqiliyinə addım-addım çatdırmaq istərdim. Ruhun mahiyyəti özünü müəyyən etməkdə, əbədi dəyişmə boyunca özündən kənara çıxmaq və özünə qayıtmaqdə olduğu kimi, hər bir düşüncə də belə bir fəaliyyətin nəticəsidir, eyni bunun kimi olan proses idealizmin hər bir formasında bütöv şəkildə müşahidə olunur. Onun özü isə yalnız adı çəkilən qanunvericiliyin və yeni həyatın etirafıdır, bu etirafla həyat ikiqat artar, gizli gücünü yeni yaradılışların qeyri-məhdud zənginliyində, canlı fəaliyyətin universal ünsiyyətində əzəmətlə ortaya qoyar. Təbii ki, hər bir fərddə bu fenomen fərqli forma alır və çox vaxt nəticə gözləntilərimizi doğrultmur. Bununla belə, bütövün zəruri gedisət qanunlarına görə, gözlənilənə aldənmaq olmaz. İdealizm bütün formalarda bu və ya digər şəkildə özündən çıxmalıdır ki, sonra özünə qayıtsın və olduğu kimi qalsın. Buna görə də onun bətnindən yeni, eyni dərəcədə hüdudsuz realizm yetişməlidir, idealizm yaranma yolu ilə təkcə yeni mifologiyanın nümunəsi olmamalı, həm də dolayısı ilə onun qaynağına çevrilməlidir. İndi, demək olar ki, hər yerdə belə bir tendensiyanın izlərini müşahidə edə bilərsiniz, xüsusən də təbiət məhz mifoloji baxışın bu qədər əskik göründüyü fizikada.

Mən də çoxdandır ki, bətnimdə belə realizm idealını gəzdirirəm və indiyə qədər hələ ifadə olunmayıbsa, bu, sadəcə, ona görədir ki, onu gəzdirməyə orqan axtarıram. Bununla belə, bilirəm ki, mən onu ancaq poeziyada tapa bilərəm, çünki realizm bir daha, mən hələ heç sistem kimi demirəm, heç vaxt bir fəlsəfə kimi çıxış edə bilməz. Və hətta ümumi ənənə əsasında gözlənilməlidir ki, yeni realizm idealdan qaynaqlanmalı və hansısa şəkildə onun zəminində böyüməli olduğuna görə hər şeydən əvvəl ideal ilə realın harmoniyasına əsaslanan poeziya kimi meydana çıxacaq.

Spinozanın taleyi mənə qədim mifik Saturnun taleyi ilə eyni görünür. Yeni tanrılar hökmdarı elmin yüksək taxtından devirdilər. O sürüşüb müqəddəs fantaziya qaranlığına düşdü, indi bu şərəfli sürgündə digər titanlarla birlikdə yaşayır. Onu elə burada saxlayın! Qoy muzaların nəğmələrində onun keçmiş hökmranlıq xatirəsi sakit iztirab içində ərisin. Qoy sistemin hərbi qılınç-qalxanından qurtulsun və yeni poeziya məbədində Homer və Dante ilə yan-yanaya dursun, ilhamı ilahidən gələn şairlərin əcdadına və yaxınlarına qoşulsun.

Doğrudan da, Spinozaya hörmət etmədən, onu sevmədən, bütünlükə onun tərəfdarına çevrilmədən necə şair ola bil-məyin mümkünlüğünü çətin anlaya bilərəm. Fantaziyanız təklikdə kifayət qədər zəngin və yaradıcıdır; onu həyəcana gətirmək, hərəkətə vadər etmək və qidalandırmaq üçün başqa sənətkarların poetik yaradıcılığından münasib bir şey yoxdur. Spinozada isə hər bir fantaziyanın başlanğıcını və sonunu, uydurduğunuz hər bir ayrıca şeyin ortaq zəminini və təməlini tapacaqsınız və fantaziyanın orijinal, əbədi prinsipinin hər bir fərdi və ayrıca şeydən belə təcrid olunması sizin üçün çox faydalı olmalıdır. Fürsəti qaçırmayın və diqqətlə baxın! Spinozanın fantaziyası və hissələri ilə eyni olan şeir emalatxanasının lap dərinliklərini görən gözünüz açılacaq. Orada bu və ya digər fenomenin həyəcanı deyil, yenidən alovlanan və sənən bir ehtiras deyil, parlaq bir nəfəs bütövlükdə görünməz və aydın şəkildə cilvələnir, əbədi bir arzu hər yerdə sadə bir varlığın dərinliklərindən qayıdan əks-sədalarla qarşılaşır, ilkin sevgi ruhu sakit əzəmətlə nəfəs alır.

Bəs insandakı ilahiliyin bu sakit əksi bütün poeziyanın qığılçımını alovlandırın əsl ruh deyimi? Bunun üçün insanların, ehtirasların və hərəkətlərin sadə təsviri, eləcə də mürəkkəb formalar kifayət etmir, hətta köhnə zibilləri milyon dəfə qarışdırıb silkələsən belə. Bu, sadəcə, gözlə görünən zahiri cisimdir və əgər ruh ölübsə, deməli, sadəcə, şeirin cəsədidir. Əgər bu şövq qığıl-

cımı əsəri alovlandırırsa, deməli, qarşımızda yeni, canlı, gözəl bir fenomen dayanıb, işıq və məhəbbət parıltısı saçır.

İstənilən gözəl mifologiya fantaziya ilə sevginin əmələ gətirdiyi bu dəyişmədə ətraf-dakı təbiətin heroqlif ifadəsi deyilsə, bəs nədir?

Mifologiyanın böyük üstünlüyü var. Ruhu əhatə edən bədən onu göstərdiyi və eşitdirdiyi kimi, şüurdan əbədi yayanın da burada hissi-mənəvi görüntü kimi saxlanılır. Məsələ burasındadır ki, biz öz ruhumuza təkcə uca Yaradan naminə güvənmirik. Təbii ki, burada nə tökərsən aşına, o çıxar qaşığına qənaəti ilə heç bir şəkildə mübahisə etmək fikrində deyiləm, bu, məlum həqiqətdir. Ancaq biz həmişə artıq formalasmış olan bir şeyə arxalanmalı və onu inkişaf etdirməli, alovlandırmalı, qidalandırmalıyıq – bir sözlə, ən yüksəyi formalasdırmalıyıq, ona eyni ləyaqətlə eyni, oxşar və ya düşmən olan bir şeylə toxunmalıyıq. Ancaq əgər bu yüksək hər hansı bir məqsəd-yönlü formalasma üçün, həqiqətən, yararsızdırsa, onda gəlin azad ideyalar sənəti iddialarının hamısından dərhal imtina edək, bu halda onlar boş söz olardı.

Mifologiya təbiətin sənət əsəridir. Onun toxumalarında uca Yaradan, həqiqətən də, təcəssüm olunur; ondakı hər şey əlaqə və bir şəkildən başqa şəklə çevrilmədir, hər şey yeniliyə uyğunlaşır və yenidən yaranır, bu uyğunlaşma və yenidən yaranma onun özünəməxsus üsulunu, daxili həyatını, belə demək mümkündürsə, metodunu təşkil edir.

Burada mən ayrı-ayrı tapıntılarda deyil, bütövün konstruksiyasında rast gəlinən, Servantesin və Şekspirin əsərlərində bizə dostumuzun tez-tez açıqladığı romantik poeziyanın möhtəşəm zərifliyi ilə yaxın oxşarlıq görülərəm. Bəli, bütövün hətta ən kiçik hissələrinə xas olan sənətkarlıqla yaradılmış bu nizamsızlıq, ziddiyyətlərin bu valehedici simmetriyası, şövq ilə ironiyanın bu heyrətamız əbədi növbələşməsi artıq mənə dolayı bir mifologiya kimi görünür. Quruluş tam eynidir və təbii ki, arabeskler insan fantaziyasının ən qədim və ilkin for-

masıdır. Bütün dəyişməldən sonra ilkin təbiət və güc hələ işiq saçırsa, sadəlövh dərinlik pozğun və dəli və ya səfəh və axmaq görünüşünü ortaya qoyursa, nə bu zəriflik, nə də mifologiya ilkin, təqlidəilməz, tam bölünməsi mümkün olmayan bir şeydən kənarda mövcud ola bilər. Çünkü hər cür poeziyanın başlanğıcı elə bundan ibarətdir, rasional zehnin gedisatından və qanunlarından imtina edərək bizi yenidən fantaziyanın gözəl nizamsızlığına, insan təbiətinin ilkin xaosuna qərq edən budur, mən bunun üçün qədim tanrıların rəngarəng mərəkəsindən daha gözəl bir simvol tanımırıam.

Qədim klassik dövrün bu möhtəşəm obrazlarını niyə tərənnüm etmək və canlandırmış istəmirsiniz? Qədim mifologiyaya ən azı bir dəfə Spinozanın təlimləri və müasir fizikanın hər bir düşünən insanda doğurduğu ideyalar nöqtəyi-nəzərindən baxmağa çalışın və hər şey dərhal sizə yeni parlaqlığı və yeni həyatı ilə görünəcək.

Amma yeni mifologiyanın yaranmasını tezləşdirmək üçün başqa mifologiyalar da öz dərinliyi, gözəlliyi və inkişafı ölçüsündə oyandırılmalıdır. Kaş Şərq xəzinələri də antik dövrlərin xəzinələri kimi bizim üçün əlçatan olaydı! Əgər öz universallığı, idrak dərinliyi və tərcümə dühası ilə alman sənətkarlar getdikcə daha da vulqarlaşan və kobudlaşan xalqın az istifadə etdiyi o imkana malik olsayıdı, Hindistandan bizə necə yeni poeziya qaynağı gələ bilərdi?.. Biz romantikanın zirvələrini Şərqdə axtarmalıyıq və romantikani ilkin mənbədən götürə bilsək, yəqin ki, yenə də bu gün ispan poeziyasında bizi valeh edən cənub alovu kimi o da bizə yerində və sırf Avropaya xas görünərdi.

Ümumiyyətlə, məqsədlərə müxtəlif yollarla çatmaq mümkündür. Hər kəs sevinc dolu ümidi özünün tam fərdi yolunu tutub gedir, çünkü heç yerdə fərdilik hüququ yoxdur, əgər bu sözün mənası bölünməz birlik, daxili canlı əlaqədirə - bunlar heç bir yerdə ən uca varlıq barədə danışdığınıza bu məqamda olduğu qədər böyük əhəmiyyət

daşımadı. Bu baxımdan, çəkinmədən deyərdim ki, insanın əsl dəyəri, fəziləti onun orijinallığıdır.

Əgər mən Spinozaya bu qədərböyükönəm verirəmsə, bu, əslində, subyektiv maraqdan irəli gəlmir (mən onun təlimlərini qətiyyətlə mötbəbər bir məsafədə saxlayardım) və bu onu yeni və yeganə ustad kimi yüksəltmək üçün də deyil; lakin mən bu nümunə ilə mistisizmin dəyəri və ləyaqəti, onun poeziya ilə əlaqəsi haqqında fikirlərimi ən bariz və aydın şəkildə nümayiş etdirə bildim. Mən bu baxımdan onu obyektivliyinə görə başqalarının təmsilçisi seçmişəm. Mən bu barədə belə düşünürəm. Elm haqqında təlim elmi idealizmin sonsuzluğunu və davamlı olaraq zənginləşdiyini dərk etməyənlər üçün, ən azından, tamamlanmış bir forma, hər cür elmin universal bir sxemi olaraq qaldığı kimi, Spinoza da mistisizmin hər bir fərdi çeşidi üçün universal əsas və dayaq nöqtəsi olaraq qalır. Məncə, xüsusi olaraq nə mistisizmi, nə də Spinozanı dərk etməyənlər də bunu tərəddüdsüz etiraf edirlər.

Mən sözümü bir daha fizikanı öyrənməyə çağrımadan bitirə bilmərəm, indi onun dinamik paradokslarının hər tərəfindən təbiətin müqəddəs ayələri ayan olur.

Gəlin daha ləngiməyək, hər kəs bacardığı qədər sorağında olduğumuz böyük inkişafi sürətləndirsin. Dövrün əzəmətinə layiq olun, gözünüzdəki pərdəçəkiləcək; gözünüzünönü işıqlanacaq. Hər cür düşüncə görücülükdür, lakin insan yalnız indi öz görmə gücünü dərk etməyə başlayır. Onun qarşısında hələ necə ucsuz-bucaqsız üfüqlər açılacaq, elə indi də açılır. Mənə elə gəlir ki, kim zəmanəni, yəni ümumbəşəri cavanlaşmanın bu böyük prosesini, bu əbədi inqilabın prinsiplərini dərk etsə, bəşəriyyətin qütblərini qavraya bilər və yaxınlaşmaqda olan qızıl dövrün xarakterini dərk etdiyi kimi, ilk insanların da əməllərini dərk edə bilər. Onda bütün dedi-qodular kəsilər, insan öz mahiyyətini anlayar, torpağı və günəşi dərk edərdi.

DƏRDİN BÖYÜTDÜYÜ UŞAQ

Hər gecə göz yaşları içində yuxuya getmək əzabı səhər saatının zəngi çalınanda bitirdi. Günahları bağışlanıb, cəhənnəmdən cənnətə girməyə həsrətlə can atan adamların sevincini yaşayırıdı məktəbə gedəndə. Çalışqan, səliqəli və savadlı idi Gülnar. Ən böyük arzusu isə narkoloq həkim olmaq, atasının və onun kimilərinin "ağ ölümün" toruna necə düşdüklərini öyrənmək idi.

O, böyüklərin dünyasında özünü tapa bilmirdi. Görəsən, tez böyüsəydi, gördük'lərini, eşitdiklərini unuda biləcəkdirmi? Hərdən fikirləşirdi ki, insan böyüdükçə onun dərdi, sevinci, istəkləri də böyüür. Evdə xəstə nənəsini, gecələr çörək bişirib səhəri əli yanmış vəziyyətdə qayidan anasını, onlara hər gün işgəncə verən atasını özü yaşda təsəvvür edəndə üzündə qəribə bir təbəssüm yaranırdı və tez də yoxa çıxırıdı. Gülməyi yadırğamışdı. Sonuncu dəfə nə vaxt ürəkdən güldüyünü də xatırlamırdı. Hər gecə anasının suluqlamış əlindən öpüb işə yola salır, evin yolunu güclə tapan atasını qarşılıamağa isə ürək eləmirdi.

Evləri ona qorxu filmlərini xatırladırdı. Çarəsizliyini dərk edirdi, ancaq nələrisə dəyişdirmək gücündə deyildi. Ona elə gəllirdi ki, nələrisə dəyişdirmək üçün mütləq böyüməlidir, böyüklərin dünyasına düşməlidir. Hərdən kimsə ona "Böyüyəndə nəçi olacaqsan, hansı sənəti seçəcəksən?" deyəndə bir anlıq duruxurdu. "Mən artıq böyümüşəm", - deməyə gücü çatmırıdı. Bəzən hamidan qaçıb uzaq bir yerdə "Məni anamın yanmış əlləri, nənəmin çarəsiz xəstəliyi,

Hafiz TƏMİROV

polis polkovnik-leytenantı

atamın bizi adam yerinə qoymamağı böyüt-dü", - deyib qışqırmaq istəyirdi. Atasının düşdüyü bataqlıq onların ailəsini yavaş-yavaş udurdu...

Əyni təzə paltarın sevincini yaşamamışdı bu illər ərzində. Aclişa, yoxsulluğa, hər şeyə dözməyə hazır idi qızçıqaz. Evdə artıq satılışı bir şey də qalmamışdı. Çəkidə yüngül, dəyərdə baha nə vardısa, atasının qaranlıq dünyasına qurban getmişdi. Oturmağa stul, yatmağa çarpayı belə yox idi. Qohum-əqrəbasının ayağı da illər idи ki, kəsilmişdi bu evdən. Gülnar üçün həyat evlərinin qapısından içəri girəndən sonra bitirdi. Bir də sabahı gözləmək bir ömür kimi uzun gəlirdi ona.

Bir gün məktəbdən evə qayıdanda atasının onun kitab-dəftərini sobaya atıb yandırlığını gördü. Qorxusundan bir söz belə deməyə cürət etmədi. Susdu və dilsiz göz yaşları danışmağa başladı:

- Ata, onlar mənim bu evdə sığındığım ümidi lərim və xoşbəxtliyim idi.

- Onlar heç məni xoşbəxt etmədi. Səni necə xoşbəxt edəcək bu dilsiz-ağızsız söz yiğini?

- Yox, ata, mən səninlə danışmağa cürət etməyəndə onlar mənə ata oldu, böyük oldu, yol göstərdi. Onlar anamın yanmış əllərinin qazancı ilə alınmışdı axı...

Gözünü açanda başı nənəsinin dizləri üstündəydi. Qulaqlarında isə "Kəs səsini! Buna bax, oxuyub nə olacaq, bilinmir. Kitab davası edir. Yaxşı eləmişəm yandırılmışam. Sənin kitabına görə soyuqdan ölməliyəm? Boş-boş kitab oxumaqdansa, get ananla çörək bişir, evə pul gətir", deyən atasının qəzəbli səsi möhürlənmişdi.

Pəncərəni açıb dərindən nəfəs aldı. Əllərini yana açıb quş kimi mən də buradan uçaram deyib gözlərini yumdu. Birdən yan otaqdan yatan anasının səsindən diksinən kimi oldu. "Sənə qurban olum, qızım. Sən mənim, qardaşının, hər birimizin gələ-

cəyisən. Sən həkim olub mənim yanmış əllərimi sağaldacaqsan. Ancaq bu yanmış ürəyimi kimsə sağalda bilməyəcək". Anası dərdini, arzularını yuxularına da daşımışdı...

Yenə pəncərənin önünə gəldi, yenə əllərini yana açdı. Birdən gözlərinin önündə sanki yer-göy işıqlandı. "Probleminizi, dərdinizi, deməyə çəkinməyin. Əlinizin altında üç sehrli düymə, üç sehrli rəqəm var. Harda olsanız, o sizin xilaskarınız ola bilər". Bu fikirləri məktəbdə ona deyən polisin xoş simasını xatırladı...

Səhər bir başqa cür açılmışdı. O səhərin günəşini də, göyləri də bir başqa idi. O səhərdən düz 20 il keçmişdi. Narkoloji dispanserin həkimi Gülnar Əlibəyli narkotik istifadəcisi olan ataları, anaları, qardaşları, bacıları və uşaqları xilas edirdi...

BAKİ

Dan yeri dənizi tutur atəşə,
Hər səhər alovdan ona don biçir.
Leylək yuvasını qurub buruqda,
Durna qatarlanıb Bakıdan keçir.
Külək buludları qovur harasa,
Dənizdə dalğalar yolunu çasıır,
Əsdikcə, əsdikcə dəli küləklər,
Bakının qayğısı başından aşır.
Doğmaliq küləyin dəliliyində,
Bir də neft qoxuyan havasındadır,
Nə qədər şəhər var, qan-qadalıdır,
Bakısa məhəbbət davasındadır.
Sevgiyələ döyünen ürəkdi sanki,
Nifrəti havayı satar bu şəhər.
Bəlkə də, bu dəli məhəbbətindən
Özünü dənizə atar bu şəhər.
Sevgidən yaranıb, nə yaranıbsa,
Sevgi bu şəhərin uğurlarıdır.
Paris çox öyünür Eyfeli vardır,
Bakının Eyfeli buruqlarıdır.
Bu elə şəhər ki, gözəlliyyindən
Hamı elə bil ki, ovunub gedir.
O qədər sehrli, sirlidir, Allah,
Gedən ürəyini unudub gedir.
Əyri döngələrdə külək də azır,
Qəribə düzümü, bir düzgüsü var.
Günəşti əks edir öz sularında,
Onun Xəzər boyda bir güzgüsü var.
İçərişəhərin çadrasınısa
Bu dəli külək də aça bilməyib.
Qədim Qız qalası dənizdən qaçıb,
Amma çox uzağa qaça bilməyib.
O da bir anadır övladlarına,
Nə qədər dəndlərə dözüb, dayanıb,
Odlar ölkəsinin bu baş şəhəri
Şəhid məzarların qoynuna alıb.
Gedən xəyalında aparır onu,
Bakının dünyaya yolçuluğu var.
Adamın kaş belə qonşusu ola!
Dənizlə mehriban qonşuluğu var.
Bu qədər tərifdən sonra, yəqin ki,
Gərək yox dağlıarda od qalamaga.
Təyyarələr enir Bakıya bir-bir,
Gedim gələnləri qarşılamağa.

Reyhan KƏNAN

ÜSTÜNLÜK

Kəlmələri ipə düzüb
Sözü söz ilə tutarıq.
Səvgimizi gözümüzə,
Qəhəri qəlbə udarıq.
Pislik edən hər adama
Etdiyini yaşıtmariq.
Quşu bizə qonan kəsin
Quşlarına daş atmariq.
Pis adamlar niyyətini
Gizlədəndə kisəsində
Danışanda tanıyarıq,
Hamı gizlənər səsində.
Kölgələrə siğinmariq,
O zaman kölə olarıq.
Bizi günəş bilənlərə
Özümüz kölgə olarıq.
İgidlərin dostu bizik,
İstəmirik küskünlüyü.
Mərd adamın qismətidir
Türk olmanın üstünlüyü.

QARIŞQA GÜCÜ

İllər keçib gedər, səndə dayanmaz,
Zülmət bir ürəkdə ümid oyanmaz,
Özünü dünyada günahkar sanmaz,
İnsanın şərəftək baş tacı varsa.
Qaranlıq tunelin işığı uzaq,
Parlayan gözlər var, bəlkə, yalquzaq!..
Kimsə bu tuneldə heç azmayacaq,
Ümiddən tutmağa ip ucu varsa.
Məndən nə qalacaq, səndən nə görək,
Hər dərdə, əzaba dözdü bu ürək,
Pislik nəyə gərək, dərd nəyə gərək,
Yaxşı əməllərim ömrə yararsa?
Bəlkə, daşımığa haqlı deyilik,
Sevgisiz ürək də bədənə bir yük.
Heç nə ola bilməz sevgidən böyük,
Ürəkdə qarışqa gücü yaşarsa.

VULKAN

Susqunam, dilsizəm, sanki bir daşam,
Xəyalım göylərdə, yel qanadlıdır,
Mən öz xəyalımda, inanma, çəşəm,
Atdığım hər addım ehtiyatlıdır.
Gümanım, sanma ki, dizdə sürünər,
Bütöv ümidişim hey gilizlənib.
Uzaqdan dağlar da sakit görünər,
Altında çox güclü vulkan gizlənib.
Bəlkə də, hər şeyi danıb dönmüşəm,
Damarda dövr edən al qan kimiyəm,
Bilmirəm, bəlkə də, yanıb sönmüşəm,
Mən elə zirvədə vulkan kimiyəm.
Ürək hər kədəri özündə saxlar,
Qorxma məğrur-məğrur dayanışından,
Titrəyər dənizlər, alışar dağlar
Yatmış bir vulkanın oyanışından.
Yanıb sönə-sönə bərkəyən biri
Nə vulkandan qorxar, nə də lavadan.
Olsa da dünyanın neçə tədbiri,
Yalnız məhəbbəti duyar havadan.

MƏNİM ŞAGIRDİM

Zamanın əbədi şahidi kimi
Yazılılar tarixin dastanı daşda.
Qəhrəman şagirdin hünəri haqda
Kim yaza bilər ki müəllimdən başqa?!
Bəlkə də, çox şeyə çatmadı gücüm,
Mən bir kənd müəllimi, o da şagirdim.
Onu daha yaxşı tanıtmaq üçün
Diddim xatirəni hey didim-didim.
Sinifdə iyirmi şagirddən biri,
Çiyində elmtək müqəddəs bir yük,
Görürdüm necə də can atır elmə,
Görürdüm arzusu özündən böyük.
Balaca əlindən tutaraq hər gün
Onu zirvələrə daşımaliydim.
Külüngüm, silahım qələm olsa da,
Sanki qayalıqda daş yonmalıydım.
Sevimli, gülərz, cılız oğlanın
Öyrənmək həvəsi aşib-daşındı.
Hər gün yeni-yeni nəsə kəşf edir,
Hər gün damla-damla başqalaşırı.
Neçə şagirdimin içərisində
Diqqəti özünə cəlb edə bildi.
Bəzən səhv yazsa da cümlələrini,
Həyat dərslərində səhv eləmədi.
Bilmirəm balaca, kiçik ürəkdə
Mən necə yer tutdum, ya qala qurdum?
Mənmi qazanmışdım, ya o beləydi?
Özümə məhəbbət, qayıq da duydum.
Vətənə sevgisin yazmaq istədim,
Nə qələmə siğdi, nə də yazıya.
Fərhad ola gərək o məhəbbəti
Dağlara həkk edə, daşa qaziya.
Mövzumuz Qarabağ! Ağırıdır, bəli,
Sanki yer titrəyir, göy inləyirdi.
Xocalının adı çəkilən zaman
Balaca yumruğu düyünlənirdi.
O, yaxşı görürdü mövzulardakı
Qəmin ağırlığın, dərd hücumunu.
Mən isə görürdüm o gözlərdəki
Qisas hissəlerinin qığılçımını.
Ədalət arayıb hər dərsimizdə,
Vətənin dərdiyilə maraqlanırdıq.

Bütün haqsızlığa üsyan edərək
Tarixi keçmiş varaqlayırdıq.
Ədalət söylədim, bəli, Ədalət,
Vaxtında bu sözü dünya bilmədi.
Otuz il gözlədik haqq yerin tutu,
Otuz il millətin üzü gülmədi.
Biz haqq yolundaydıq bütün bu illər,
Dünya kaş vaxtında bunu biləydi.
Hamiya ədalət dərsini keçən
Mənim şagirdimin adı beləydi.
Ədalət həm mülkün təməli kimi,
Həm də övladlara verilən addır.
Ədalət olmayan dünyada sanki
Xoşbəxtlik sözü də insana yaddır.
Bu savaş qırx dörd gün davam etsə də,
Elə bil yüz ilin anını verdi.
Ədalət adıyla böyükən bala
Ədalət uğrunda canını verdi.
Savaş bu millətin alın yazısı,
Düşməni hər zaman qanda boğulur.
O qədər zülmə biz tuş gəlmışık ki,
Körpə də əlində qılinc doğulur.
Döyüşdü şir kimi, bir pələng kimi,
Vətəni ucadan uca eylədi.

Göylərdə ən gözəl çərpələng kimi
Süzdü səmalarda, yerə enmədi.
Mən necə təsəlli verim anaya?
Övlad ki ürəyin zərif simidir.
Müəllimə ikinci ana deyirlər,
Ədalət mənim də balam kimidir.
Vətənə bağlıydı ruhu, bədəni,
Ulu bayraqımla birgə dikəldi.
Bütün döyüşlərin öndə gedəni
Üçrəngli bayrağa büküldü, gəldi.
Qəlbimdə bir vüqar, qürür duyuram,
Yox, yox, anmırəm ki, dərdlə ələmlə.
Bu dəfə qiyməti mən vermədim, yox,
Özü həkk elədi qızıl qələmlə.
Bəlkə də, bu qədər kiçik sanmayaq,
Hər uşaq silahṭək hey gilizlənir.
İndi düşünürəm, hər bir şagirdin
Qəlbində nə boyda Vətən gizlənir.
Nə var bu dünyada Vətəndən böyük?
İndi öz-özümə deyə bilərəm:
Belə şagird üçün başını dik tut,
Deməli, dar gündə Vətənə dayaq,
Vətənə gərəkli övlad böyütdük,
Əzmi, dəyanəti, sədaqətiylə
Əzdi, məhv elədi yağı düşməni.
Qoymadı daş qala daşı üstündə,
Bu Vətən həmişə uca olacaq
İgid övladların başı üstündə.

Gözəl YAXİNA

Gözəl Şamil qızı Yaxina (1977) – nasir, ssenarist. "Yasnaya Polyan" (2015), "Böyük Kitab" (2019) və digər mükafatların laureatıdır.

Kazanda həkim və mühəndis ailəsində doğulub. Kazan Pedaqoji İnstytutunun xarici dillər, Moskva Kino Məktəbinin ssenari fakültələrini bitirib.

Ədəbi debütü 2014-cü ildə "Neva" jurnalında dərc edilmiş "Gecə kəpənayı" hekayəsidir. Növbəti il isə tarixi mövzulu, tatar kəndlilərinin 1930-cu illərdə üzləşdikləri faciələrdən bəhs edən "Züleyxa gözlərini açır" adlı məşhur romanı işıq üzü görüb. Roman bestsellerə çevrilib, dəfələrlə nəşr olunub, ekranlaşdırılıb. Onun digər romanları – "Mənim balalarım" (Volqaboyu almanlarının taleyi haqqında), "Səmərqəndə gedən qatar" (Volqaboyundakı 1920-ci illər achiği barədə) da geniş əks-səda doğurub.

Yaxina dövrümüzdə XX əsrin epos nümunəsini yaradan, arxivlərdə araşdırımlar aparıb, mürəkkəb tarixi materiallarla işləyən nadir müəlliflərdəndir. Onun nəşri, zahirən ehtirassız təsir bağışlayan dilinə rəğmən, son dərəcə dinamik və kinematoqrafikdir.

SOYAĞACI

"Soyağacı tərtib etməli. – Dərs gündələyindəki tapşırıq belədir. – Bazar ertəsi üçün. A4 formatında". Səkkiz yaşında qızım rəsm dəftərindən lazımı ölçüdə vərəq qoparıb ərimlə mənə sual dolu nəzərlə baxır. Mən kompüterə baş vururam: mərhüm bibimin qeydləri olan faylı axtarmaq üçün. Ərim də öz arxiv qovluqlarına. Bu günə qədər ağılımızə gəlməyib o materialları bir yerə toplamaq. Tapşırıq: sxemlər, Excel cədvəlləri, qeydlərin

Gözəl YAXİNA

surəti, əllə çizilmiş çertyojlar, şəkillər, arxivlərdən gəlmiş cavab məktubları.

– Yalnız soyağacı çəkmək və adları yazmaq lazımdır, – qızım dəqiqləşdirir. – Doğum-ölüm tarixləri olmasa da, olar. Hətta atalarının adları da.

– Atalarının adları niyə? – mətləbdən bixəbər ərim təəccübənir.

– Vərəqə sığışsın deyə.

Qaralamasını çəkməyə başlayırıq. Vaxtilə bibim Amerika və Yeni Zelandiyadakı qohumlarla yazışmalara bir neçə il sərf edərək soy-kökümüzü 1804-cü ilə qədər izləyə bilmüşdi – soyumuzun banisi sayılan adam məhz həmin tarixdə doğulubmuş: kazanlı tacir imiş, bəyaz çalmanın altındakı sərt, qarayanız simasını kiçik, sürtülübsoluxmuş şəkildə güclə seçmək olurdu. Ulu əcdadımızın həyatı barədə az şey bilirdik, o da bu idi ki, gerçək bir xoca olaraq, Məkkəni ziyarət edibmiş. Mənim dərin axtarışlar aparmağıma lüzum qalmamışdı: ailəmizin

tarixçəsi barədə materiallar hədiyyə, daha doğrusu, miras kimi çatmışdı mənə. Ərim isə əksinə, bütün bilgiləri özü əldə etmişdi: arxivləri, köhnə qəzetləri eşələyib, xüsusi saytlarda axtarış vermiş, Rusiyani dolaşaraq qohumları sorğu-suala tutmuşdu – həngamə illərlə uzanmışdı. Kimisinin ömürlüyü tam bərpa etsə də, bəzilərinə dair yalnız xırda-para ailəiçi rəvayətlər aşkarlamışdı (misal üçün, hansısa ulu nənəsindən sonrakı nəsillərə – nə şəkil, nə də sənəd – bircə bu xatirə çatıb: qadın elə bədxasiyyət imiş ki, çəkməçi olan ərinə adamların gözü önündə ayaqqabı qəlibini tolazlayıbmış). Bu minvalla XIX əsrin əvvəlinəcən gedib çıxmışdı.

İndi isə biz bir əlcə kağıza bütün XIX və XX əsrlərdəki adamlarımızın siyahısını yerləşdirməyə çalışırıq. Onlar siğışmırlar.

– Büyük format lazımdır, – deyir ərim. – Ata adları da yerləşsin. Şəkillərlə lap yaxşı olar.

Qızım dalğın halda başını bulayır: doğmalarımızın bu ağlaşılmaz çoxluğuna matməəttəl qalib.

Dəftərxana dükanına gedib ən iri ölçüdə vatman kağızı alırıq. Onun üstündə ağaç çiziriq karandaşa: çoxşaxəli, qollu-budaqlı alınır. Qızımın çöhrəsini, ərimlə mənim portretimizi yapışdırırıq ona. Bəs sonra? Valideynlərimizin sanballı fotoalbumları var; baba-nənələrimizdən qalan albomlar nisbətən nazik olsa da, kiçik də deyil. Hansı şəkilləri seçək? Dərhal qərar veririk: cavaklıq şəkillərini götürək – hələ saf, incə cizgili, qırış düşməyənlərdən.

Budur, nənələrimdən biri: Kazan universitetinin yuxarı kurs tələbəsi, azacıq sonranın ixtioloqu (balıqşunas – tərc.) – dəbə uyğun saç düzümü, muncuqlarla işlənmiş yiğcam şlyapa; tatar və rus dillərindən əlavə, ərəbcəni də bilir; operaya və fiqurlu konkisürməyə dəlicəsinə vurgundur; valideynləri ilə nə-həng “kommunalka”nın (sovet dövrünə xas, məhdud şəraitli çoxmənzilli bina – tərc.) küncündəki mənzildə yaşayır: inqilaba qədər binanın bütöv bir mərtəbəsi onların olub,

sonradan ailəni “mehribanlaşdırıblar”, yenə sağ olsunlar ki, yerli-dibli sürgün etməyiblər.

Bu da o birisi: qolçomaq sürgünündən yeni qayıtmış cavan müəllimə – çox arıqdır, geyindiyi kişi pencəyi əyninə xeyli böyükdür, bərk-bərk yumduğu dodaqlarının boyası səliqəsizdir; Sibirdə keçirdikləri 16 ildə doğma tatarcanı az qala unutduğu üçün ömrü boyu uşaqlara rus dilini öyrədəcək, öz nitqində isə axır gününəcən sərt sibirli şivəsi duyulacaq.

Babalarımdan biri: almacıqları dik, gözlerinə qorxu çökmüş cavan oğlan – lap yaxınlaracan kimsəsiz olub, Volqaboyunda ölümünə alich çəkib və bir qarın yemək üçün bütün Türküstəni dolaşıb.

Bu isə ikincisi: müharibədən iki həftə əvvəl qayıtmış leytenant. Tezliklə hərbi geyimini çıxaracaq, hələ 41-ci ildə aldığı “alman dili müəllimi” diplomu ilə məktəbdə işə başlayacaq. Cəbhədəki dörd il ərzində başına gələnlər barədə ömrünün sonunacaq bir kəlmə də danışmayacaq: bütün suallara cavabı sükut olacaq. Və uşaqlara almancanı – o müharibə illərində də rəğbəti əsla əskilməyən bu dili öyrədəcək.

– Axi onlar bu şəkillərdə bizim indiki vaxtimızdan cavandırlar, – ərim belə bir cəhəti vurğulayır.

Doğru deyir. Vatman kağızındakilar əvvəldən-axıra cavan, gənc, hətta uşaq simalarıdır: bizim valideynlərimizlə onların atasası yaşıd kimi görünürənlər. Soyağacımız hələlik məzunların şəkillərindən ibarət məktəb albomunu xatırladır.

Yalnız dolayı əlamətlər – hərbçi kitelinin biçimi, yaxalıqdakı komsomol nişanı, saç düzümü – sayəsində müəyyən emək olur ki, fotolar fərqli zamanlarda, bəzən yarım əsr ara ilə çəkilib. Səkkiz yaşında qızım bu fərqləri sezmir: qoca sayımağa adət etdiyi o simaları diqqətlə gözdən keçirir.

– Merilin Monroya oxşayır ki! – deyir şəkillərdən biri barədə. Bununla belə, get-gedə vəziyyət dəyişilir: daha əvvəlki nəsillərdən lap az şəkil qalib və soyağacımız

tədricən fərqli rəngdə, fərqli yaşda portretlərlə örtülür.

Budur – ulu nənələrimiz. Sərt görünüşlü, qışalarınan enən dümağ yaylığının altından qocalıqda az qala kor qalmış gözləri güclə görünən tatar qarı (nəsildən gələn xasiyyət üzrə, öz madar oğlunu o qədər çox istəyirmiş ki, doğma kənddən şəhərə köçməsini ona heç vaxt bağışlamayıb və bundan azca sonra ölüb). İri gözləri olan zabaykalye kəndlisi bir qadın – oyma naxışlı masaya dirsəklənərək əlində qızılıgül tutub (bir dəfə xunxuzlardan – XIX əsrin sonları-XX əsrin əvvəllərində Mancuriyada və rus Uzaq Şərqinin o ətrafdakı ərazilərində quldurluq edən çinlilərdən qaçıb qurtulmaq üçün Tayqada yüz kilometrdən artıq yol qət edibmiş, özü də bələdçisiz və qucağında bir yaşında qızı).

Bu isə ulu babamızdır. Lopabığ, zəhmlili uryadnik: əlini uzun, əyri qılincının qəbzəsinə apararaq məğrur dayanıb. Çerniqov quberniyasından olan yaşılı kazakin günün altında qaralmış, qırışlı sifətində işıldayan gözləri seçilir yalnız. İncə saqqalına yağ çəkilmiş, qunduz kürklü Kazan burjuyu...

Şəkillərin coğrafiyası diqqət çəkir – hərəsi Rusyanın bir yerində lentə alınıb: Kazandan Xabarovska, Voronejdən Kola yarımadasındaki Severomorska qədər. Əcdadlarımız zaman-zaman ölkə ərazisində ora-bura köçüblər; on yeddinci ilə qədər öz istəklərinə, sonra isə dövlətin hökmüylə. Çaylarda gəmi-bərə dartmağa da gediblər, müharibəyə də; övladlarına gün ağlamaq üçün iri şəhərlərə də yollanıblar, Anqara sahillərinə – qolçomaq sürgününə də; əvvəlcə təhsil dalınca paytaxta üz tutublar, sonra da təyinat üzrə qütb dairəsinə.

Bu mütəmadi köçlərlə xəritədə çizilən dolanbac xətlər bir-birinə calanaraq bütün ölkəni eyni müstəvidə six birləşdirir: Peterburqda, Həştərxanda, Krasnoyarskda, Bar-naulda, Novosibirskdə, Yaroslavlda, Çitada, Petropavlovsk-Kamçatskidə – hər yerdə bəlli bir müddət üçün bizimkilərin sayılan doğmalaşmış küçələr, evlər var.

Bu yerdəyişmələrin marşrutlarını bərpa

etməyimiz elə də çoxdanın işi deyil: keçmiş haqqında bilgilər heç də həmişə dəyərli olmayıb. Bunlar bir vaxt çoxlarından ötrü ağır yük, hətta təhlükə mənbəyi olub. O səbəbdən ərimin babası öz atası – aqvardiyaçilarla birgə Çinə keçən və orada itib-batan kollec asessoru (Çar dövründə mayor rütbəsinə bərabər tutulan mülki məmur vəzifəsi – tərc.) ilə bağlı həqiqəti ömrü boyu gizlədərək rəncərlik etmiş, çoban, könüllü-muzdlu matros, XTH (1917-25-ci illərdə Xüsusi Təyinatlı Hissə – partiya komitə və özəkləri nəzdində, əksinqilabla mübarizədə sovet hakimiyyətinə dəstək üçün yaradılmış, könüllülərdən ibarət silahlı dəstələr – tərc.) döyüşcüsü olmuşdu: təki “sosial mənşəyi” qrafasında zəruri qeydi doğrulda bilsin.

Bircə cəhəti ələ verə bilərdi onu – keçmiş gimnaziya əlaçısının nümunəvi əlyazma xətti. Xoşbəxtlikdən, buna fikir verməmişdilər: o dövr üçün bu – çobanın xəttat kimi yazması – çox da nadir hal deyildi.

– Yəni o, gerçəkdən, keçmişdə çoban imiş? – qızım barmaqlarını parlaq kağızdakı şəklin üstündə gəzdirərək soruşur. – Riçard Girin cavanlığına oxşayır...

– Dedim axı, çoban olub, – ərim qətiyyətlə bildirir. – Mən sonra sənə onun anketini göstərərəm: arxivdəkinin surətidir. Orada hər şeyi aydın, yerbəyer yazıb öz xətilə.

– Nə bilirsən anketdəkilər gerçəkdir?

Ərim dinmir: etiraza yer də yoxdur, əslində. Keçmiş bərpa etmək arxeologiya ilə məşğul olmaq kimidir: qiymətli sümükləri, qırıntıları tapana qədər barmaqlarının arasından tonlarca toz-torpaq süzülüb keçsin gərək. Yaxud iri ağacı torpaqdan ayırmaq kimi: zədələnməsin deyə, kökləri bircə-bircə qazıb çıxarmalısan. Amma – əgər həmin köklər kiminsə amansız əlləri ilə çoxdan doğranıbsa – ən diqqətli, ardıcıl iş də bəzən heç bir nəticə vermir. Doğma adamın əlləri ilə törədiləndə bu, daha da agrılı olur.

Anamın xalası qızı uzun müddət çarpağısının altında məktublar, açıqlalar, fotosəkillər yiğilmiş bir yesik saxlamışdı: oradakı – illərə görə seçilə lib möhkəm sapla

sarılmış – yoğun bağlamalarda onun bütün keçmişini yatrırdı. Ölümünə iki həftə qalmış, xəstəlikdən taqəti kəsilib yatağa düşdükdə isə tapşırıb ki, qutunun içindəkilər məhv edilsin, bircə vərəq də qalmasın.

Xəstənin sözündən çıxmaga kimsənin ürəyi gəlməyib: kağızlar elə orada, otaqdaca – yiyesinin gözləri öndə, dəmir vannada yandırılıb. Həyatının tüstüyə çevrildiyini görərək rahatlaşan qadın bundan azca sonra ölüb. Amma övladları o dəyərli arxivini qoruyub saxlamadıqları üçün indiyədək də özlərini bağışlaya bilmirlər.

– Fotoqrafiyanı nə vaxt icad ediblər?
– soyagacımızın budaqlarına şövqlə çicək-yarpaq çəkən qızım soruşur.

– XIX əsrin əvvəlində, haradasa üçüncü onilliyində. Amma foto həvəskarları üçün ilk emalatxanaları yalnız həmin əsrin sonlarında açmaga başlayıblar.

– Gec alınıb, – məyusluqla başını yellədir qızım.

Fotolar vatmanın üstünə six-six düzülüb, bəzən ucları bir-birinə dirənir və simaların fərqliliyi dərhal gözə çarpır. Almacıqlar – enlisli kalmıklara, incəsi polyaklara çəkib; gözələr – monqollardakı kimi qiyiq, üstü şişkin və geniş açılan, işiltılı; qıvrım saçları – kimisində qara, kimisində buğdayı; burunlar – gah əməllicə yasti, gah da xalis gürcü profilincə donqar. Oğrun-oğrun qızımı süzürəm: bir belə fərqli olan bütün bu cizgilər hərlənib-fırlanaraq, görünməz spiral kimi burularaq gəlib onda özünə yer tapıb. Əgər bir neçə il sonra onun bir azca dik olan burnu düzleşər, açıq-sarışın saçları isə şabalıdıya çalarsa, təəccübənməyək gərək. Qəbul edək ki, qan amili dünyada ən mürəkkəb məsələlərdən biridir.

Bəs xarakter və şəxsi seçim məsələsi? İşdir, əgər qızım xarici dil müəllimi olmaq fikrinə düşsə, bunu onun müstəqil verdiyi qərarmı, yoxsa keçmişdən – pedaqqoq əcdadlarından bir işarəmi sayaq? Yaxud acığından kiməsə çəkmə tolazlamaq istəsə, buna

temperamentinin təzahürümü deyək, yoxsa, sadəcə, ulu qohumlarından olan bir qadının zərərli mirası?

Ümumiyyətlə, bizi - XXI əsrin fərdiyətçi və özünədüşkün insanlarını, internet və kompüter texnologiyalarının qatı təəssüb-keşlərini əvvəlki nəsillərdən ayıran sərhəd haradan keçir? Belə bir sərhəd varmı? O sərhədi çəkmək bu qədərmi vacibdir? Bəlkə, hər halda, ən başlıcası arxamızda bir boşluq hiss etməməkdir? Orada - arxada kimsə olduğunu anlamaqdır? Dönüb geriyə baxa, hətta oraya əl uzada bilməkdir?..

Axırıncı foto yapışdırılıb sonuncu ad-soyad yazılıdan sonra vatmanı divardan asdıq ki, zəhmətimizin bəhrəsini qiymətləndirək. Yetkinli, ahıllı - ancaq yenə də çoxu cavan, hətta gənc olan - iyirmiyə qədər surət baxır bizə. Biz də onlara baxırıq. Və başa düşürük ki, əl işimiz bax burada - qızımızın çarpayısının yaxınında hələ uzun zaman qalacaq.

Bəs bizim özümüzdən nə qalacaq, tutalım, yüz il sonraya? Böyük ehtimalla, eyni şeylər: bir dənə fotoportret, tək bircə də ifadə ("bu həmin o babamızdır ki... , yaxud "bax bu nənəmizin..."). Bu gün fotolarımızın sayı minlərlə ölçülsə də, sosial şəbəkələr hər addımımızı qeydə alsa da, soyağacımızın cızıldığı vatmana tək bircə fotoportretimiz yapışdırılacaq. Və nəticə-kötüçəmiz onu göstərərək yalnız bircə - əsas məqamı xatirlayacaq.

Qızım yerinə yetirilmiş tapşırığa görə "əla" aldı (əl işimizin formatı tapşırıqdakına uyğun gəlmədiyi üçün müəlliməsi bərk dilxor olsa da, qiymətini kəsməyə əli gəlməmişdi).

Ərim - ya bu işimizdən həvəslənmişdi, ya da başqa bir səbəb vardi - Zabaykalyenin məskunlaşdırılma tarixçəsi ilə ciddi maraq-lanmağa başladı, sonra isə - çox keçməmiş - internet sayəsində uzaq qohumları təpişdilər onunla: ailənin soy-kökünü araşdırduğunu öyrənmiş, bildiklərini bölüşmək istəmişdilər.

Mən tatar kədinin həyatından bir neçə hekayə yazdım. O vaxtdan beş il keçib. Soyağacımız hələ də qızımın yatağının baş-

cunda asılıb. Zaman-zaman qırışış küncləri dikəldiyi üçün bəzi fotolar "ağac"dan düşürlər - biz də hər dəfə onları qaytarıb öz yerinə qoyuruq. Ola bilsin, şəkillərdən hansısa tezliklə yeniləmək lazımlı gələcək: işığın altında təsvirlər solur və aydınlığını itirir (hərçənd parlaq və təzə fotolardansa rəngi solmuşların həlim xətləri və sönük çalarları mənə daha xoş gəlir).

Bu yaxınlarda bir cüt də vatman aldıq, onları yapışqanla uzun zolaq kimi calayıb, ailəmizin zaman cədvəlini çekib, tarixi hadisələrlə bərabər, oraya əcdadlarımızın doğum-ölüm tarixlərini, eləcə də öz təvəllüdlərimizi yazdıq. Otağın qarşı divarından asdıq onu.

İlk günlər, hər onun yanından ötəndə özümü saxlaya bilmir, iki dəqiqəliyə dayanıb bütün XX əsri və XXI yüzilin əvvəlini gözdən keçirirdim: cədvəlin bir nöqtəsində - elə eyni ildə - İkinci Dünya müharibəsi bitmiş və mənim atam doğulmuşdu; bir başqa nöqtəsində - Stalin ölmüş və anam dünyaya gəlmişdi; üçüncüsündə - Vyetnam müharibəsi başa çatmış və ərimandan olmuşdu... Bütün bu hadisələr eyni flamastrla, eyni şriftlə, eyni ölçüdəki hərf-lərlə yazılmışdı. Amma bu artıq tamam başqa əhvalatdır. Ya elə həminkidir?!

Tərcümə edən:
Seyfəddin Hüseynli

Aygün ƏZİZ

DİLİMİZİN ANASINI AĞLATMISIQ

Dilin canlı orqanizm kimi daim inkişafda olub özünü yeniləməsini hamımız bilirik. Bu, qaćılması mümkün olmayan labüb bir proses olmaqla bərabər, həm də olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Çünkü lügət tərkibinə yeni söz, ifadə almayan dil yavaş-yavaş ölgünləşir. Üstəlik, indiki texnologiya əsrində hər bir dil yeniliklərə qucaq açmalıdır. Dilin lügət tərkibi nəinki bir qərinə, yaxud yarımdən bir böyüməli, əksinə, hər il yeni söz və ifadələrlə zənginləşdirilməlidir.

Amma dil yeniliklərin gətirilməsi ona xələl gətirməməlidir. Hazırda dilimizin zənginləşməsi, təəssüflə qeyd etməliyəm ki, yeni yaranan, icad olunan və yaxud özümüzdə olmayan sözlərin gətirilməsi ilə deyil, oturuşmuş söz və ifadələrin seriallar,

inteqrasiya və ya hər hansı bir səbəbdən başqa sözlərlə uğursuz, əksər hallarda isə anlaşılmazlıq yaradan alternativlərin dilə "yamaq" edilməsi yolu ilə baş verir. Bunlar isə haqlı olaraq dilin təəssübünü çəkən qələm əhlində və dilçilərdə, habelə əhalinin yaşlı təbəqəsində çəşqinliqə səbəb olur.

Birinci böyük problem türk serial qurbanlarının "sayəsində" yaranıb. Üstəlik, hətta dünya ədəbiyyatı nümunələrinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi olduğu halda, kitabın türk dilindəki versiyasını axtaranlar özləri dilə düşmən kəsilənlərdir. Oxuyanların arasında bizim tərcümələrin bərbad olduğunu deyib türkcə varianta qaçanlar yalançılardır. Niyə bu qənaətə gəlmışəm? İzah edim. Düzdür, bizdə tərcümələrdə qüsurlar ola bilər; bu, normal haldır. Dünya ədəbiyyatının kütləvi tərcüməsinə son iki dekadada təkan verilib. Amma biz məsələlərə hər zaman bir prizmadan yanaşdığınıza görə və məişətdə də, həyatda hər görülən işə ağız əyməyə meyilli olduğumuz üçün yaxşı tərəfdən heç nəyi görə bilmirik. Belə xəbislik, paxılıq bizi qabağa aparmayacaq. Necə ki, hələ də yerimizdə sayırıq, hətta deyərdim, dala gedirik. Azərbaycanca tərcüməyə göz süzdürüb, türkcə dünya ədəbiyyatı oxuyan gənclər guya özləri türk dilini biliirlər? Əsla! Onların türkcə biliyi "nasılsınız, efendim?", iyiyim, teşəkkür ederim"-dən o tərəfə keçmir. Yaxud türk kanallarında evlilik və şoubiznes proqramlarına baxmaqdan ibarətdir. Belə döşünə döyənlərin əlinə türkcə elmi ədəbiyyat ver, yaxud siyasi və ya elmi bir TV verilişinə baxmayı xahiş et, gözlərini döydəyə qalacaqlar. Bu abzasə haşiyə olaraq qeyd edim ki, bir dəfə Seymour Baycan türk dilində dünya ədəbiyyat nümunələrinin tərcümədə nə günə salınmasından geniş araşdırma apararaq təhlil etmiş və haqlı olaraq belə tərcümələri təqnid atəşinə tutmuşdu. S.Baycan qeyd edirdi ki, təhriflərə yol verilir, tərcümələrdə yanlışlıqlar olur.

Və Azərbaycan oxucusu belə nüanslardan bixəbərdir.

Həm şifahi, həm də yazılı dilimizi ən bərbad hala salanlar əsasən gənc nəslin nümayəndələridir. Bir çox orta nəsil TV aparıcıları və həryerindən duran jurnalistlər də bu işə yamanca "qol qoyublar". Ən çox qıcıq doğuran özümüzdə olan sözlərin türk dilindəki qarşılığından istifadə edilməsidir.

Misallar verim:

qoşulmaq - qatılmaq

sürtgəc - rəndə

köhnəlmək, xarab olmaq, təzəliyini itirmək - yıpranmaq

çəkmə - çizme

filan - falan

uşaq salma - düşük

yarış - yarışma

siyirmə - çəkməcə

tarakan - hamam böcəyi

dabanlı - topuklu

arıqlamaq - kilo vermək

kökəlmək - kilo almaq

yumşaq - yumuşaq

tonal krem - krem-baza

pomada - ruj

mahnı - parça ("Filankəsin ifasında bir parçaya qulaq asaq")

xalça - kilim ("xalça" xovlu olur, "palaz" və "kilim" isə bizdə xovsuz xalçaya deyilir. Amma türk dilində hər ikisinə "kilim" deyilir. Hacət varmı belə lüzumsuz əvəzə?)

ürəkbulanma - mədəbulanma

zibil - çöp

hüzn - hüzün

palto - mont

alt paltarı - iç geyimi

soyuducu - buz dolabı

odekolon - kolonya

sənətkar - sənətçi

yazıcı - yazar

ağız dadı - damaq dadı

işləmək - çalışmaq ("Filan yerdə işləyirəm" yerinə "Filan yerdə çalışıram" demək nə dərəcədə doğrudur? "Çalışmaq" bizdə "cəhd etmək" sözünün sinonimidir).

ifrat - aşırı

məcbur etmək - zorlamaq ("zorlamaq" bizim dildə kiminləsə iradəsi əleyhinə zorla cinsi əlaqədə olmaq deməkdir).

əlləşmək (məs. xəstəliklə) - boğuşmaq ("boğuşmaq" bizim dildə heyvanlara, əsasən yırtıcılara aid işlənən sözdür).

sağanaq - çərçivə

cığallıq etmək - oyunpozanlıq etmək
xor görmək - küçümsəmək

alçaltmaq - aşağılamaq

məşğul - yoğun ("yoğun" sözünü bizdə "məşğul" mənasında işlədənlər var).

görməzliyə vurmaq - görməzdən gəlmək
zəng etmək - telefon etmək

görüş - randevu

təsadüfən - şans əsəri ("Filankəs şans əsəri sağ qaldı" nə deməkdir axı? "Filankəs təsadüfən/təsadüf nəticəsində sağ qaldı" demək ayıbdır?!)

imtiina etmək, rədd cavabı vermək - geri çevirmək

foto - fotoqraf (bizdə "fotoqraf" şəkil çəkən adam deməkdir, türk dilində isə "şəkil, foto")

zənəxdan (yanaqda və ya çənədə batıq) - qəmzə (Türk dilində sıfətdə bu cür batığa "qəmzə" deyilir, bizdə isə "qəmzə" "naz, işvə" mənasında işlənir. İndi "Üzündəki qəmzə onu daha da cazibədar edirdi" dilimizdə nə qədər gülünc səslənir).

emosional təzyiq, hissələrlə oynaması -
duyuş sömürücü

hopdurucu - əmici

cirə (ədvayıyyat növü) - kimyon

xəstəliyə tutulmaq/yoluxmaq - xəstəliyə yaxalanmaq/bulaşmaq (misal: Cinsi yolla bulaşan xəstəliklərin yoluxma təhlükəsi...")

Əvvəlki vaxtlardan "Kesar əməliyyatı" kimi qəbul edilmiş ifadə son illər bir neçə versiyada işlənir. "Qeysər əməliyyatı", "Qey-səriyyə əməliyyatı" və nəhayət, türk dilindən keçmə "Sezaryen əməliyyatı" formalarında rast gəlinir. Bu, həqiqətən, biabırçı bir haldır.

Başqa nümunələrə nəzər yetirək. Bu misallarda da dilin qrammatika qaydalarının kobud şəkildə pozulmasının şahidi oluruq:

1. Allah atanA/anənA/dostunA və s.

rəhmət etsin (ismin yönelik halında) – Allah atanı/ananı/dostunU rəhmət etsin (ismin təsirlilik halından istifadə olunur və bu, bizim qrammatika qaydalarını pozur)

2. "Nifrət etmək" feili ismin yönelik halını tələb etdiyi halda türk dilinin təsiri altında artıq xeyli adam bu feili ismin çıxışlıq hali ilə işlədir. "SənƏ/filankəsƏ nifrət edirəm" yerinə "SənDƏN/filankəsDƏN nifrət edirəm" deyir.

3. Özüm şəxsən neçə il əvvəl bir azərbaycanlı jurnalistin müsahibinə "Sizdən belə bir sual SORMAQ istəyirəm" dediyini eşitmışəm. Bizim dildə "sormaq" "soruşmaq" feilini əvəz edə bilməkdən çox uzaq məna daşıyır.

4. "Gəncə Teatrının "Dəlilər"i paytaxtimizda performans sərgilədi"..." ("performans" sözünü əvəz etmək üçün bizdə "ifa, oyun, nümayiş, icra, tamaşa" kimi kontekstə uyğun sözlər var. "Sərgiləmək" sözü isə, ümumiyyətlə, mövcud deyil).

5. "Xəstəliklə boğuşan Musa Yaqub...". ("Boğuşmaq" yırtıcı heyvanlar haqqında işlədilən və "qapışmaq, bir-biri ilə tutuşmaq" və məcazi mənada "dalaşmaq, dava etmək" deməkdir. "Boğuşmaq" sözünü burada yazmaq nə dərəcədə düzgündür?!")

6. "...bitimə 6 tur qalmış..." (Dilimizdə "bitim" sözü yoxdur).

7. "Fasıləsiz televizor izləmək..." ("izləmək" sözünün dilimizdə mənası "arxasına düşmək, izi ilə getmək" və "aramaq, axtarmaq" deməkdir).

8. "Şikayət etmək" feilindən sonra ismin çıxışlıq hali işlənməli halda təsirlilik halından istifadəsi halları var ("OğlunDAN polisə şikayət etdi" əvəzinə "OğlunU polisə şikayət etdi" kimi xətalar az deyil).

9. "Hərbi lisey direktorunun laqeyd formada cavabı nəticəsində xəyallarım "suya düşdü". Yəqin, "ümidlərim boşça çıxdı" demək istəyiblər. Təəssüf ki, "xəyal qırıqlığı yaşamaq" kimi ifadə də populyarlaşmış. Halbuki bu ifadələrin dilimizdə "məyus olmaq", "ümidləri boşça çıxməq", "xəyalları puç olmaq", "xəyalları alt-üst olmaq" kimi bədii

cəhətdən gözəl, rahat anlaşılan alternativləri var.

10. Tez-tez "şiddətlə tövsiyə edirəm" cümləsinə rast gəlirik. "Şiddət" sözünü "israr" ilə əvəz etmək bizim üçün daha dolğun səslənir.

11. "Dodaq uçurdan" ifadəsi çox geniş yayılıb. Halbuki bunun türkcədəki variantı "dudak uçuklayan"dır. "Uçuq"la "uçurtmaq" sözlərinin fərqinə belə varmadan bunu dilimizə gətirib bu formada işlətmək hansı savaddan xəbər verir? Üstəlik də, türkçə "dudak uçuklayan" ifadəsini özümüzdə olan "mat qoyan, heyrətə salan, məəttəl qoyan, dəhşətə gətirən" kimi ifadələrlə əvəz edə bilərik.

12. Son illər müxtəlif nüfuzlu saytlarda belə "dünyaca məşhur" ifadəsindən geniş istifadə olunur. Dilimizdə "ca" qoşması miqdardar məzmunu verir. Min il, ondan daha əvvəl də belə olub, təqlid pəhləvanlarının səylərinə baxmayaraq, bundan sonra da belə olacaq:

"Kitabi-Dədə Qorqud" a müraciət edək:
"Uruz burada soylamış, görəlim, xanım,
nə soylamış; aydır:
A bəg baba!

DəvəCə böyümişsən, köşəkCə aqlın yoq!
DəpəCə böyümişsən, dariCA beynin yoq!
Hünəri oğul atadanmı görər, öqrənər,
yoxsa atalar oğuldanmı öqrənür?"

Bir məşhur bayatıda isə belə deyilir:

Əzizinəm gül əllər,
Ağ biləklər, gül əllər,
DəryaCA ağlın olsa,
Yoxsul olsan, güləllər...

Əgər "dünyaca məşhur" "dünyada məşhur" dursa, onda "dəryaca ağlın" "dəryada ağlın", "dəvəcə böyümişsən" "dəvədə böyümişsən" və s. deməkdir? Gülünc deyilmi?

13. Anda feili bağlama şəkilçisini də - diğində ilə əvəz edirlər. Məsələn, "pəncərəni açanda" yerinə "pəncərəni açlığında" yazarlar. Niyə? Bu, ortaç türkçəyə xidmət etmir axı.

Belə misallardan çox gətirmək olar. İstənilən xəbər saytlarına elə ani nəzər salanda gözə sataşacaq dərəcədə çoxdur və getdikcə də artır. İnsafınız olsun! Axi bu qədər də olmaz. Misallara baxsanız, vəziyyətin, doğrudan da, acinacaqlı olduğunun fərqinə varacaqsınız.

Bu yazıda dilimizə vurulan yaralardan bəhs edərək hamının diqqətini cəlb etmək, dilimizin təmizliyini, düzgünlüyünü qorumaq üçün hamımızın səfərbər olmağımızı istərdim. Dilin təəssübünü çəkmək olduqca bö-

yük məsuliyyət tələb edən bir öhdəlikdir. Bu, hamımızın ümdə vəzifəsi olmalıdır. Kimsə yaxasını belə şeylərdən kənara çekir-sə, düşünüb-daşınmadan dilimizin qayda-qanunlarına tabe olmayan söz və ifadələrdən istifadə edirsə, bunun qarşısı alınmalıdır. Heç bir vəchlə dilin başına bu cür oyun açılmasına yol vermək olmaz.

Bəlkə, elə türkçə deyək ki, yaxşı başa düşsünlər bizi? O zaman di alın gəldi: "Yetər artıq!"

UZAQDAKİ YAXINLAR: NÜŞABƏ ƏSƏD MƏMMƏDLİ

İnsan nə zaman vacib olur?

Onun haqqındaki yazımı bu cümlə ilə başlamağı heç düşünməmişdim kompüterimi açanadək... Və Kamil Sen-Sansın "Ölülərin rəqsi" əsərini dinləmək arzusu içimdə boy verənədək... Bu musiqini çox yaxın zamanda – "səssiz bağırtı ili" saydığım 2020-ci ildə dinləmişdim ilk dəfə. İndi də eyni hissələri yaşayıram: sanki insanın içində özünə hör-düyü divarlara nəsə çırpılır, o divarlar çat verir, qabarır... Amma uçmur, dağılmır. Hardasa, nəsə o divarlara dayaq olur. Nədir o özüldəki axı? Nə? O "nəsə"nin axtarışı ilə keçən ömürdə insani özünə xatırladan, kim olduğunu sorğulamağa vadar edən də elə içimzdəki üşyanlar deyilmi? Təəssüf ki, əminliklə verə biləcəyim heç bir cavabım yoxdur... Amma bilirəm ki, insan nə zamansa, bir arzunun küncündə, bir əməlin (bu əməlin kökündə hansı niyyətin dayanmasının elə də əhəmiyyəti yoxdur) ucunda, başqa bir insanın həyatının döngələrindən birində, başqa bir insanın uçurumdan atladığı yerdə, yaxud bataqlıqdan xilas olduğu yerdə "vacib" ola bilir. Bilirəm... Və bu bilgini məhz ondan öyrənmişəm – yazıçı-dramaturq Nüşabə Əsəd Məmmədlidən... Yaşadım olan bütün gəncəli yazarların "Nuşa bibi"sindən.

Bir dəfə keçmişimin divarlarına bəzək elədiyim adlardan biri canlanmış, mənə telefon etmiş və demişdi: "Bilirsən, Şəfa, aradan illər keçsə də, mənimcün sənin yerin heç vaxt dəyişmir. İldə bir dəfə, ya iki dəfə zəng etsəm də, bilirəm ki, "qoyduğum yerdəsən". Bunu bilmək adamı rahatlادır".

Gülümsəmişdim... Çünkü bu hissi onda yaradanın da, bizim aramızdakı bu "yer" məsələsini tənzimləyənən də Nuşa bibi olduğunu bilirdim. Ondan nəsə öyrənmək kimi bir nəsibi olan "bizimkilər"in hamısı, bax bu

cür-bir-birinin "yer"ini bilərək yaşaya bilir. Xoş duyğuların memarıdır Nüşabə Əsəd Məmmədlidə.

Bir də Cavad xan, Gəncə sevdası var onun əslində bu, öz doğma yurduna, göz açdığı, nemətini daddığı, havasını udduğu bir torpağa olan sədaqətidir; bu iki qudsal qavramla boy verib, cüccərib Nüşabə xanımın yaradıcılığında.

2022-ci ilin mart ayında Nüşabə xanımın "Cavad xan" tarixi pyesi Gəncə Dövlət Dram Teatrında səhnəyə qoyuldu. May ayında isə teatr Bakıda qonaq oldu və "Cavad xan" tarixi pyesi Musiqili Teatrın binasında ard-arda iki gün tamaşaçıların ixtiyarına verildi.

"Mədəniyyət xəbəri" kimi oxuduğunuz bu iki cümlənin özündə ehtiva etdiyi tarix isə bir yazıçı ömrü qədərdir... Bu barədə Nuşa bibi özü danışsa, yaxşıdır:

"...1981-ci ildə Cavad xanı yuxuda gördüm. Gördüm ki, qırmızı xalatdadır, mənə bir kitab uzadır. Əlimi uzadıram ki, kitabı götürüm. Kitab qum kimi sovrulur, havada zərrəciklərə dönür... Cavad xan tez iki əliylə bu qumları tutur, topalayıb bir yerə, yenidən kitab şəklində mənə uzadır. Yuxudan oyandıqdan sonra bir daha anladım ki, mən Cavad xan haqda mütləq əsər yazmalıyam. Yazdım... Amma çox zülm çəkdir pyesim səhnəyə qoyulanadək. Belə demək mümkünsə, əsərim 10 il ərzində – 1981-ci ildən 1991-ci ilədək nazirliklə teatr arasında "top" oldu; bu onun üstünə atdı, o bunun. 1982-ci il idi. Bizdə (Gəncədə) bir yazar var: Hüseyn Hatəmi. O, həmin vaxt vəzifədə olan insanların bəzilərinin telefon nömrələrini bilirdi. Mən ondan ideoloji katib Həsən Həsənovun nömrəsini istədim, sağ olsun, tərəddüdsüz verdi. Əvvəl "Cavad xan" pyesini poçt vasitəsilə göndərdim Həsən

Həsənova. Sonra zəng vurdum. Sağ olsun, katibəsi mənim zəng etdiyimi deyəndə telefonu götürdü. Dərdimi ərz elədim, sonra da ürəklə dedim: "Əgər əsərim pisdirə, dərhal zibilqabına atın. Yaxşıdırsa, xahiş edirəm ki, səhnəyə qoyulmasına kömək edəsiniz". İndi, illər sonra dönüb geriyə baxanda düşünürəm ki, çox böyük risk etmişəm. Bir müəllif o boyda katibə deyə ha, "əsərim pisdisə, zibilqabına atın!", görün hansı cəsarətə sahib olmalı imiş! Bəlkə də, əsərimin yaxşı olmağından qaynaqlanan özgüvən idi bu, ya bəlkə, üzümə bağlanan qapılara qarşı üşyanım idi, indi bunu izah edə bilmirəm. Düzü, həmin vaxt Həsən müəllimin də böyük riskə getdiyini düşünürəm. Mayın 5-i zəng eləmişdim Həsən müəllimə. Dedi: "Ayın 12-də təkrar mənə zəng vurarsınız". Vaxt çatdı, ayın 12-si telefonun dəstəyini əlimə aldım, amma ilk dəfə kicəsarətimi itirdiyimin fərqinə vardım. O qədər həyəcanlıydım ki! Hətta qorxurdum, Həsən müəllim mənə deyər: "Bu, nə axmaqlıqdır? Belə də əsər olar?" Yəni özümü bu sözlərə belə hazırlamışdım. Bunun da səbəbi vardi. Əsərimlə bağlı o qədər irad eşitmışdım ki... Məni şəhər partiya komitəsinə də çağırılmışdır. Həmin iclasda şəhərin ziyalıları, incəsənət, mədəniyyət xadimləri iştirak edirdilər. Teatrın aktyorları, yazıçılarımız, şairlərimiz-hamısı orda idi. Orda məni ittiham etdilər: "Cavad xan xalq düşmənidir, adı tariximizə qara ləkə kimi yazılıb. Sən niyə onu qəhrəman kimi göstərmək isteyirsən? Belə əsər yazmaqla düşmən dəyirmanına su tökürsən!" Bu kimi ittihamlar, iradlar çox oldu. Təkcə aktyorlar dillənmədilər, susdular. Bu sükutları üçün belə içimdə onlara minnətdar olduğumu hiss edirdim. Yazıçılarımızdan, şairlərimizdən isə dil boğaza qoymayanlar o qədər idi ki... Ən ağırı da o idi ki, həmin insanlarla dəfələrlə bir süfrədə oturmuşdum. Nə isə... Mayın 12-də o zəngi etdim Həsən müəllimə. O, telefonu götürəndə məni salamladı və dedi: "Təbrik edirəm sizi, çox layiqli, təsirli əsərdi. Mən Mədəniyyət Nazirliyinə zəng edəcəyəm". Mən telefonda gözləyirdim və

onun xəttin o başındakı bütün danışığını eşidirdim. O vaxt mədəniyyət naziri Zakir Bağırov idi. Həsən Həsənova dedilər ki, Zakir Bağırov Filarmoniyada tədbirdədi. Həsən müəllim birbaşa Niyazinin telefonuna zəng elədi. Və Zakir Bağırovu telefona çağırıldı. Məsələni deyəndə Zakir Bağırov qayıtdı ki: "Çox zəif pyesdi". Həsən müəllim əsəbiləşdi və amiranə səslə dedi: "Sizin idarədə işi səhv qurublar. Zəif deyil, çox güclü, gözəl əsərdi və səhnəyə qoyulmalıdır!" Sonra mənə uğurlar arzuladı və sağıllaşdıq. Bir neçə günə məni təkrar şəhər partiya komitəsinə çağırıldılar və yenə iradlar, inadlar... Yenə dalana dirəndi "Cavad xan" pyesinin səhnəyə qoyulması ilə bağlı ümidişim... Həsən Həsənovun səyəsində başqa bir lirik-psixoloji pyesim səhnəyə qoyuldu, çox sağ olsun, Allah ona ömür versin. Mənsə "Cavad xan" pyesi ilə bağlı mübarizəmdən əl çəkmədim. Və ilk dəfə pyesim 1991-ci ildə səhnə üzü gördü. Artıq xalq hərəkatı vüsət almışdı, Gəncənin adı özünə qayıtmışdı. Amma bu o demək deyil ki, yenə qarşımızı kəsən yox idi. Tamaşanın ictimai baxışı keçiriləcəkdi. O vaxt da adət belə idi ki, hansısa tamaşanın ictimai baxışından sonra bütün yaradıcı heyət bir yerə toplanırdı. Həyətimizdə böyük hazırlıq

görmüşdük bununla bağlı. Bir də teatrın direktorundan zəng gəldi ki: "Tamaşa qaldı payız..." Qayınanam, Xalq artisti Rəmziyyə Veysəlova dedi: "Bu o deməkdir ki, daha tamaşa qoyulmayacaq". Hazır tamaşanı niyə ləğv elədiklərini isə kimsə izah etmirdi. Onda Turan Cavidlə Rafael Hüseynov da ictimai baxış üçün gələsiyidilər. Mən Turan xanımı zəng vurdum, vəziyyəti ona izah elədim. O da Rəmziyyə xanım dediyini dedi, yəni tamaşa qaldı daha... O qədər stress keçirdim... Yoldaşımla Səbiskara getdim ki, bir az hərlənim, eynim açılsın. Orda fikirləşdim: "10 ildir mübarizə aparıram, axırdı əsər tamaşaya qoyulub, nə vaxtdır məşq gedir. İndi niyə mübarizə aparmayım ki?!" Qardaşımı zəng etdim, ertəsi gün qardaşım Polad Bülbüloğlu ilə danışdı, tamaşanın ictimai baxışı keçirildi. Onda Rafael Hüseynov tamaşanı çox müdafiə etdi. Görkəmli sənətşünas alim Elmira Əliyeva dedi: "Bu əsər SSRİ sərhədini keçəsi əsərdi". Beləcə, "Cavad xan" pyesi öz səhnə ömrünə başladı..."

Məhəbbət dastanlarımızın "yuxuda buta verilən" aşıqları bədahətən söz qosur, saz çalırdı. Elə bilirsiniz ki, "buta verən" indi təqaüdə çıxıb? Yox... Sadəcə, indi "buta verilənlər"i görməzliyə vurmağa adət etməyə başlayan insanlarla əhatələnmişik. Başqa sözlə, "hərənin başı özünə qarışib." Bu da bir ayrı dərddi... Amma şükrüm dilimdədi: "Nə yaxşı ki, "buta verən" 1981-ci ilin bir gecəsində ovuclarındakı xeyir-duadan Nüşabə Əsəd Məmmədlinin ruhuna üfürdü və Azərbaycan ədəbiyyatı təkcə "Cavad xan" kimi bir dəyərli pyesi qazanmaqla qalmadı, elimizin igid oğlu yaddaşımızdakı köklərindən yenidən cürcərdi, zoğ verdi, yaşıllaşdı və layiq olduğu ölümüslüyü qazandı!" "Gördüyümüz yuxunun çin çıxması ailə mirasıdır" – deyir Nuşa bibi:

"...Ana babam Seyid Hüseyin Ərdəbildən olub. "Üfűqə doğru" adlı hekayəmdə baba-mın obrazını yaratmağa, daha doğrusu, babamdan bizə miras qalan "sirli yuxular"ın bədii həllini verməyə çalışmışam. Ümumiyy-

yətlə, ailəmizdə millət, xalq, kök bağlılığı həmişə mənəvi tərəzinin ağır gələn gözündə olub. Doğulduğum ailədə, böyüdüyüm mühitdə Cavad xan mifi o qədər bütöv olub ki, yerdən qalxan bütün uşaqlar bir parça da olsa, ona oxşamağa çalışıb. Məsələn; mən həmişə yaxşılıq eləməyə, mənə edilən pislikləri unutmağa, bu pisliyi əlimdə tutub kiminsə yoluna daş qoymamağa çalışırdım. Və uşaqlıqdan bunu vərdiş etdim; indi ürək rahatlığıyla deyə bilirəm ki, ürəyimdə bircə damcı da kin yoxdur. Cavidi, Cavadı, ümumiyyətlə, mücahid şairlərimizi, yazıçılarımızı oxumağı çox sevərdik. Əslində, onları bizə sevdirmişdilər; böyüklerimiz, atanamız milli kimlik məfhumuna çox sadıq idilər. Ata babam Gəncə üsyəminin iştirakçısı olub, 1920-ci ildə şəhid olub. Onu öz dayısı oğlu Məşədi Sarı oğlu ilə eyni sərdabədə dəfn ediblər. Babalarımdan qalan ən böyük miras vətən, yurd əmanətidir. Düzdür, maddi, tarixi nəsnələr də var, məsələn; ana babam Seyid Heseynin Məkkədən gətirdiyi Həzrət Əlinin şəkli mənim evimdədi. Ailə yadigarı kimi bəzi gümüş qablar var ki, bacının evində, qardaşlarının uşaqlarındadı. Amma dediyim kimi, ən böyük miras mənəvidir. Biz bacı-qardaşlar daim kitabları bölüşdürmək üstündə mübahisə etmişik. Ailəmiz kasib, gəncəlilər demiş, "çörəyindən artığında gözü olmayan" ailə idi. Di gəl, kasıblığımıza nəzərən, olduqca böyük kitabxanamız olub evdə. Beşinci sinifdə oxuyanda artıq "Xəmsə"ni bitirmişdim, Hüqonun yaradıcılığı ilə tanış idim. Hüqonun əsərlərini rus dilində, "Leyli və Məcnun"u Azərbaycan dilində oxumuşam. Çox təsirlənmişdim, ağlamışdım. Balıncım yaş olmuşdu... Səhər anam o balıncı eşiyyə aparıb qurutmuşdu. Kitaba, ədəbiyyata, tarixə, milliliyə bağlı bir ailədə böyümüşəm. Və bu gün doğulduğum, böyüdüyüm ailə üçün şükrümün həddi yoxdur..."

Nuşabə xanımın bir müsahibəsində belə bir cümlə oxudum: "...əyalətçilik beyində, təfəkkürdə olur". "Ədəbiyyatla bağlı kim nə düşünür?" adlı silsilə yazılarının birini məhz bu mövzuya-ədəbiyyatın məkanına

həsr etmişəm. "Hələ nəşr olunmamış yazımda bildirdiyim iradlar, etdiyim üsyənlər Nüşabə Əsəd Məmmədlinin fikirləri ilə üst-üstə düşərmi?" qayğısı ilə bir də üzümü ona tutdum, bir də soruşdum "əyalət yazıçısı" sayılmağın yaratdığı hissələrin "əhvalını"... O məxməri səsiylə bunu da izah elədi:

"Əyalətçilik, doğrudan, təfəkkürdə olur. Bilirsən, Şəfa, Markes kimi böyük yazıçı ucqar kənddə yaşıyırı. Çox inkişaf etmiş xalqlarda "məkan", "yer" məfhumu o qədər də vacib deyil. Bakıda, hətta Parisdə yaşamaq belə "əyalətçilik təfəkkürü"ndən qurtulmağa kömək edə bilmir bəzilərinə... Əslində, təfəkkür bütün dünyaya hakimdir. İncəsənət isə dünyanın hər bir guşəsində yaranır. Klassik musiqidən xəbəri olmayan, gözəl rəsm əsərlərinə baxaraq heç nə hiss etməyən birindən dünyəvilik tələb etməyin özü boşuna yorulmaqdır. Mən özüm hər gün "Misri" havasına, "Bayatı-Şiraz" a, Motsarta, Vivaldiyə, Çaykovskiyə qulaq asmadan güñü başa vura bilmərəm. Bramsin "Macar rəqsləri" ilə günə başlamağı sevirəm. Bir də bu musiqinin sədaları altında pəncərəni açmaq, təbiəti seyr etmək, yeni başlayan günlə bağlı xəyallar qurmaq, keçmişin gözəlliklərini yada salmaq var. İndi özün söylə, qızım, bu hissələr dar, çərçivələnmis bir məkana sığarmı? Yaxud bu hissələri yaşamayanlar lap Bakının mərkəzində ev alınlara, dünyəvi düşünə bilərlərmi? Şair Aydın Murovdağlı Gəncədə yaşıyır, amma bu o demək deyil ki, ölkənin ikinci böyük şəhərində yaşıyır deyə, paytaxtdakılardan pis yazır. Dəyərini az adam bilir Aydın Murovdağının. Büyük şairdi. Bir sözlə, söhbət ədəbiyyatdan gedirən, yaşadığın məkan deyil, yaratdıqların önemli olmalıdır".

"Üç gün cənnətdə" hekayəsində Nüşabə xanım yazar: "...dərd ürəkdən үrəyə köçmür..." Mötəbər olan dərdin taxt qurduğu, hökmənlər etdiyi ürəkdən köç eləmək istəməməsinin izahı da fərqlidir. Nuşa bixinin dilində...

"Kiminsə dərdini hiss etmək olar, amma heç kim dərdlinin özü kimi o dərdi yaşaya

bilməz. Hesab edirəm ki, dərd içəridə və tək çəkilməlidir. Başqasını dərdlə yüklemək adil olmaz... Ömrüm boyu da çalışmışam ki, insanlarla dərdimi deyil, sevincimi bölüm, paylaşım. Düzdür, həssas adamlardan dərdi, məyusluğu gizlətmək olmur. Amma bu da dərd iyəsindən haqq vermir ki, həmin adamın həssas, kövrək үrəyini daha da üzsün".

"Cənnətdə millət, vətən, amal, mübarizə etmək məfhumları yoxdur", Yer üzünü cənnətə çevirmək insana niyə çətin gəlir?" sualıma verdiyi cavab ilə məni yaman utandırdı Nuşa bibi... "Həyat mübarizədir" deyə yazılırdı məktəbliyən sinif yoldaşlarının tutduğu "xatırə dəftərləri"ndə... Məktəbli Şəfa üçün yaman adı idı bu sözlər: "həyat" da, "mübarizə" də, sadəcə bu sözləri təkrarlayan insanların özlərini müdrik göstərmək cəhdindən başqa nə ola bilərdi ki?! Sonra böyüməyə başladım... Ağrıların içindən keçə-keçə, "olmaz"ların, "alınmaz"ların zərbələrindən yıxılıb var gücümlə ayağa qalxa-qalxa illər ötürdüm "həyat"ın ciyni üstündən, bir də onda anladım ki, bütün elədiklərimin bircə adı var: "mübarizə". Və bu gün Nüşabə Əsəd Məmmədli kimi bir Azərbaycan yazıçısı mənim mübarizə üçün gecikdiyimi söylədi... Yox, o, konkret olaraq: "Gecikmisən, Şəfa qızım..." – demədi. Mən elə anladım dediklərindən...

"Qızım, həyat mübarizədir. Təxminən, 5 il əvvəl İtaliyaya getmişdik. Vatikanda Renessans dövrünün ən görkəmli abidələrindən birində-Sikstin kapellasının tavanında Michelancelonun freskaları var. Həmin freskalardan biri "Adəmin yaradılması" adlanır. Əsərə "Allahın əli" də deyilir. Çox sevdiyim, həmişə görmək istədiyim əsərdir. O əsərdə Allah əlini Adəmə uzadır. Az qalır ki, Allahla Adəmin barmaqlarının ucu bir-birinə çatsın, toxunsun. Amma Allah Adəmə toxunmır. Mən özlüyümdə bu sevdiyim incəsənət xarüş-qəsini belə yozuram: Allah deyir: "Mən səni yaratdım, ay Adəm, qalan işlər, mübarizə aparmaq artıq sənindir. "Yaxşı gün" üçün mübarizəni sən aparmalısan!" Habillə Qabil əhvalatında da insanlığa ismariş var. Yəni, ay insanlar, siz yaxşı güzəran üçün bir-

birinizi öldürəcəksiniz ta qiyamətə kimi... Şəfa qızım, insan mübarizə üçün yaranıb: xoş gün üçün, insanlara kömək etmək üçün, yaratmaq, ixtiralar etmək üçün... Mübarizəsiz bir həyat təsəvvür elə, qızım, Allah insanları yaradanda onlara sonsuz ömür verərdi... Dünya necə iyrənc olardı. Altı min yaşlı insanlar olardı ətrafımızda. Və bu, təkamülün də qarşısını alardı, nəsillərin bir-birini əvəz etməsinə mane olardı. "Əbədi həyat" axtarışında olanlar qəbul etmək istəmirlər ki, həyat naxış-naxış gözəldir. Bu dünyadan Füzulinin, Da Vinçinin, Nəsiminin, Xətainin gəlib keçməsi üçün nəsillər dəyişməli, həyatlar təzələnməlidir. Ən əsası isə, hərə öz payına düşən ömürdə mübarizə aparmağı bacarmalıdır..."

Nüşabə Əsəd Məmmədli eyni zamanda Azərbaycan jurnalistikasında öz izini qoyanlardandır. İllər əvvəl təsisçisi və baş redaktoru olduğu "Gəncəbasar" qəzetində mənim də şeirlərim, hekayəm çap olunmuşdu. O qəzetiñ kiçik, amma doğma redaksiyasında bu gün Azərbaycan, xüsusən Gəncə mətbuatında öz imzası olan jurnalistləri tanıdım. Əlvan Kəbirlinin, Əfsun Sucayevin, Elcan Qafarovun, İsmayıł Vəliyevin yazıları, İsmayıł Abbasın araşdırması, Zakir Muradovun yazı-reportajları, Təhminə Tağızadənin, Fərid Mehdinin hazırladığı xəbər səhifələri əsl məktəb idi ki, yaşıdlarının çoxu onları oxuya-oxuya, bu insanların söhbətlərini dinləyə-dinləyə qələmi "düz" tutmağı öyrəndilər... Amma bu gün "Gəncəbasar" qəzeti daha çıxmır. Səbəbi isə, Nuşa bibinin öz təbirincə desəm, "yorulmayıdır". Sevdiyi şair Marina Svetayevadan misal çəkərək, onun: "Əsas uğur deyil, işi başa çatdırmaqdır" sözlərini təkrarlayır, "İnsan ömrünün ikinci yarısında yazdıqlarını tamamlamalıdır"-deyir Nuşa bibi... Ardınca gülümsəyir: "Düşünürəm ki, ömrümün ikinci yarısındayam..."

Əsərlərində qədim Gəncə ləhcəsinin bütün gözəlliyini, özəlliyini oxucusuna çatdırmağa tələsən, "Üfüqə doğru" hekayəsində Qafqazlarda, o cümlədən bütün dünyada sülh axtaran, 2020-ci ildə mənfur, təcavüzkar er-

mənilərin Gəncəyə atdiği raket zərbələrindən sonra "şimşəklərdən küsmüşəm" deyən bir yazıçı ilə eyni dövrü paylaşmaqdır.

"Gəncəsiz öz həyatımı təsəvvür edə bilmirəm..." – deyir ha, mən də Gəncəni onun kimi gəncəlilər olmadan sevə bilməzdəm. Şair İradə Aytel yazır: "Vida nəğməsi" adlı roman, povest, hekayələrdən ibarət kitab barədə düşündüklərim və Nüşabə Məmmədlinin bədii portreti..." Bu yazıda İradə xanım "ona oxşamaq istədiyini" səmimiyyətlə etiraf edir. Mən də ona oxşamaq istəyirəm; dərdlərimi tek çəkməyə gücüm olsun, insanlara sevinc paylaya bilim, ürəyimi quranları bir-bir unuda bilim, unutmasam belə, bağışlaya bilim...

...Bircə bibim olub mənim... 1988-ci ilin qaçaqaçında ermənilərin törətdiyi vəhşilikləri görəndən sonra qorxub, xəstəlik tapıb və mən hələ körpəykən, xatirəmdə iz buraxmamış canını götürüb gedib bu dünyadan... Bibisiz böyüküşəm... "Bibi" sözünü dilimə gətirmədən böyüküşəm. Ta ki, onu-yazıcı, dramaturq Nüşabə Əsəd Məmmədlini tanıyanadək. Bu gün-34 yaşında cəmi iki nəfərə ürəklə "bibi" deyirəm. Onlardan birincisidir Nüşabə xanım...

Yazıcı ömrünüzə sevdiyim hekayələri da-ha çox siğdırın, esseləriniz çırağımız olsun Gəncəni dölmə-dölmə gəzərkən, Nuşa bibi. Məktəbliyikən eşitdikcə üz-gözümüz bürüştürdüyüm, amma ömrün yarısında necə qiymətli olduğunu anladığım iki arzunu bütün səmimiyyətimlə adınızın əvvəlinə yaraşdırmağıma izn verin: "Ömrünüz uzun, canınız ağrısız olsun, Nuşa bibi!"

Şəfa VƏLİ

Aytac SAHƏD

YENƏ BİR ŞAIRƏ AŞIQ OLMUŞAM

Yenə bir şairə aşiq olmuşam,
Sulu gözlərim
Quru sözlərinə möhtac...
Belə, birtəhər yaşayıram.

Başqasına yazdığı şeirləri deyir mənə,
Başqasına oxuyacağı şeirləri yazır indi.
Bilirəm, nə deyirsə, yalan deyir,
Gedəcək.
Uzağı bir kitablıq ömrü var.

Təkcə şeir yazmır,
Hələ içir, çəkir də.
Kar etmir deyilənlər,
Pis vərdişləri tərgidə bilmir
Pis vərdiş kimi
Tərk edilənlər.
Ondan da çox gediblər...

ŞuŞa

Xanım SEVƏR

KƏLBƏCƏR

Dözmürdük biz sənin ayrılığına,
Elindən aralı qalan Kəlbəcər.
Dərbədər salaraq övladlarını
Etmişdilər səni talan, Kəlbəcər.

Həsrətlə baxırdıq Murova sarı,
Çarə eyləmirdi dağların qarı.
Şükür kərəminə, ey uca Tanrı,
Dönür qucağına balan, Kəlbəcər.

Yağı əlindəydi ləlü-gövhərin,
Vədəsiz solmuşdu şux gözəllərin.
Aldı qisasını ər igidlərin,
Etdilər düşməni yalan, Kəlbəcər.

Xanım illər idi intizarındı,
Dəlidəğ əyilməz dağ vuqarındı.
Qarşılı, öz doğma balalarındı
İndi qucağına gələn, Kəlbəcər.
Düşməni eylədik yalan, Kəlbəcər.

ŞUŞAM MƏNİM

Şeir, sənət beşiyisən,
Başı qarlı Şuşam mənim,
İllərdir bizi gözlədin,
Etibarlı Şuşam mənim.

Qovuşur indi gül gülə,
Qoynunda xaribülbülə,
Bax, gəlirik gülə-gülə,
Düz ilqarlı Şuşam mənim.

Buludlardan yuxarısan,
Qarabağın vüqarışan,
Elin qiymətli varışan,
Xoş baharlı Şuşam mənim,
Başı qarlı Şuşam mənim.

A.A.BAKIXANOVUN POETİK DÜŞÜNCƏSİNDƏ SAĞLAM HƏYAT TƏRZİ

XIX əsr Azərbaycan xalqının ictimai-pedaqoji fikir tarixində nadir simalardan biri kimi əlahiddə yer tutan A.Bakıxanov öz dövrünün ensiklopedik bilikli, dərin zəkahı şəxsiyyətlərindən biri olmuşdur. O, fiziki təribiyəyə, insanın ahəngdar inkişafına, onun cismani sağlamlığına, harmonik gözəlliyinə xüsusi diqqət yetirmışdır. Büyük maarifçi “Təhzibi-əxlaq” əsərindəki “Etidala riayət”, “Yaxşı işlərin fəziləti”, “Can sağlığının qazanılması” və s. adlı fəsillərində, habelə “Müşkatül-ənvar” (“Nurlar mənbəyi”) əsərində “Nəfsin qorunması” başlığı ilə yazdığı hekayətində insan sağlamlığının düşməni olan, onu mənəviyyatca eybəcərləşdirib rüsvay edən şərabın törətdiyi bəlalardan və digər naqis fəsadlar barədə geniş söz açır:

O şərabı istəməz ki, şər ab olmuş ləqəbi,
Zatında bir fitnə vardır, qarışdırır əsəbi.
Elə şərab istəməz ki, etsin cana bəd əsər,
Nəşəsindən qəm yaransın, xumarından
dərdi-sər.

Deyirlər ki, yüz xətaya olar daim mey bais,
Ona görə ad vermişlər ona “ümmül-xəbais”.
Ağılsız baş şərabə qızışarsa bir daha,
Bada gedər bir gün içrə hörmət, ədəb və
həya.

Bu uğursuz nəfsin hökmü qarışarsa hər işə,
Ağlaşığmaz pislik olar insanlara bir peşə.¹

A.Bakıxanov “Mişkatül-ənvar” (“Nurlar mənbəyi”) əsərindəki “Nəfsin qorunması” hekayətində şərabə aludəciliyi insan əxlaqına, mənəviyyatına xələl gətirən, mənliyini heçə endirərək el-oba arasında xar edən zərərli vərdiş adlandırır. Şair spirtli içkilərə qurşanan kəslərin içkinin təsirindən xumarlanıb hüşyar olduğunu, şərabın adamı

abırsız hala salıb eybəcərləşdiyini, el içində rüsvay etdiyini, bundan müxtəlif mərəzlərin, naxosluğun törəndiyini qeyd edir. O, millətin övladlarına sərxoşluqdan daim uzaq olmağı tövsiyə edir, şərabı «şər ab» adlandırırırdı. Onun müasiri, xalqımızın parlaq ziyalısı M.F.Axundov isə şərabın haram edilməsinin islam dininin misilsiz qanunlarından olduğunu yazdırdı. Bakıxanov əsl təbib, gözəl loğman kimi şərabın konkret olaraq hansı fəsadlar törətdiyini də nəzərə çatdırır. Onun fikrincə, sağlamlığın qəddar düşməni olan şərab insanda, hər şeydən öncə, sinir sistemini sıradan çıxararaq onu ağılsız bir məxluq kimi rəzil sifətə salır. Şair həmin hekayətdə bir məzлum gəncin başına gələn hadisəni bütün təfsilatı ilə oxucusuna çatdırır:

A.Bakıxanov “Mişkatül-ənvar” əsərində içkiyə meyil göstərən bir şəxsin gözəl, səviyyəli bir məclisdə şərabın təsirindən getdikcə meyxəş olub özün rüsvay etməsi ilə onun törətdiyi fitnə-fəsaddan söhbət açır.

¹Bakıxanov A. Qüdsi. Seçilmiş əsərləri. Bakı, “Yazıcı” 1984, səh.141-142.

Fağır, ədəb-ərkanlı həmin gənc eybəcər və biabırçı bir hala düşür ki, bütün məclis əhlini dəng edir, hamını naqis və düşük hərəkəti ilə bezdirir. Heç vaxt içki içməyən bu adam meyin təsirindən elə bir hala düşür ki, şərəfsiz bir əyyaş kimi ləyaqətsiz hərəkətlər edir:

Şərab içib getdikcə çox sərəxosluğa
düşdüm mən,
Ürəyimin ətəyi də çıxdı tədbir əlindən.
Hərisliyim çoxaldıqca açdı şərab üzümü,
O sildikcə qəm tozunu çasdırdım
hər sözümü...
Yenə içdim, hey içdikcə içməyi çox xoşladım,
Dilsiz idim, birdən-birə natiqliyə başladım.
Elə bildim söz mülkünün mənəm qadir
sultani,
Söz düzəməkdə təkcə mənəm
öz əsrimin Söhbəni.²

Şair göstərir ki, "şər ab" kimi, yəni "şər su" kimi tanınan bu mayenin tərkibində bir fitnə-fəsad yatır, odur ki, onu qəbul edərkən həddən ziyadə ehtiyatlı olmaq lazımdır.

El arasında belə bir fikir yayılıb ki, mey, yəni şərab yüz xətaya bais olur. Odur ki, şair bu zərb-məsəldən ustalıqla istifadə etməklə göstərir ki, insanı dost-düşmən yanında xar edən şəraba həddən ziyadə aludə olan kəslər öz-özlərinə bəri başdan qəbir qazan biveclərdir.

A.Bakıxanov belə bir nəticəyə gəlir ki, insan harada, hansı şəraitdə olmasına baxmayaraq, öz hissələrini cilovlamaqla nəfsinə sahib çıxməyi bacarmalıdır. Nəfs insan ağlığının hökmədarı olmalıdır. Çünkü nəfsdən çox bələlər törənə bilər. Dahi Füzulinin təbirincə desək, "Pəhləvan ol kimdir, kim nəfsin qətl eyləyə".

Abbasqulu ağa insanın vüqarına, ləyaqətinə və şərəfinə xələl gətirən ünsürlərlə mübarizədə nəfsin gücünün rolunu xüsusi vurğulayır. Nəfsə tamaha güc gəlmək insandan güclü xarakter, dəmir iradi səy və

əzmkarlıq tələb edir. Şairə görə, insanlarda bir sıra əxlaqi cılızlığın, mənəvi düşkünüyüün, mənəvi kasıblığın törənmə səbəblərini onların iradə zəifliyində axtarmaq lazımdır. Aydın həqiqətdir ki, fiziki cəhətdən möhkəm, mətin və güclü şəxslər bu işin öhdəsindən daha asan gəlirlər. Odur ki, nəfsin qorunub saxlanması üçün hər bir kəsdən iradi güc və səy tələb edilir. Beləliklə, insanların fiziki tərbiyəsi, fiziki yetkinliyi onun iradi tərbiyəsini şərtləndirən başlıca amillərdir. Psixoloji tədqiqatlar göstərmüşdür ki, insanda baş verən qeyri-əxlaqi hərəkətlərin baş vermə səbəbləri bilavasitə iradi cılızlıqla, xarakter zəifliyi ilə bağlıdır. Bu prosesdə insanın özünü ələ alma, özünü tənqid, özünə inam, özünə qiymət, özünə nəzarət kimi özünü tərbiyə vasitələrinin əxlaqi vərdiş kimi şüur və təfəkkürdə təzahürü başlıca məsələlərdəndir.

"Müşkatül-Ənvar"da həmin gəncin ətrafındakı kəsləri çərənləməkdən dəng etməsi, müvazinətini itirərək rəqsə qoşulması, badələrin sayını, ölçünü nizamlamağı bacarmaqda aciz olması belə təsvir edilir:

Xəyalimdən tamam çıxdı sayıqlıq və ehtiyat,
Mey apardı iradəmi, düşmən
açdı qol-qanad.
Bu məsəli yaxşı demiş dünya görmüş atalar:
Öz başını qorumağa sərəxos nədən güc alar?
Mən yenə də başa çəkdir bundan
sonra neçə cam,
Sərəxosluğum rəqs etməyə verdi
bu dəm sərəncam.
Bu qaydadır, sərəxosların rəqsə
meyli çox olur,
Çünkü şərab təsirilə vüqar, təmkin yox olur.
Mən elə ki rəqs elədim, lap
pozuldu əhvalım,
Nəyimvardı, getdi əldən,
itdi ağlım, kamalımlı.
Sonra yenə başa çəkdir neçə
dolu badə mən,
Keflilikdən çərənlədim, tamam
getdim badə mən!³

²Bakıxanov A. Qüdsi. Seçilmiş əsərləri. Bakı, "Yazıcı", 1984, səh. 144.

³Bakıxanov A. Qüdsi. Bədii əsərləri. Bakı, Azərnəşr, 1973, səh. 27-28.

Şairin nəzərdə tutduğu nəfs məfhumu çox geniş anlayış kimi götürülmüşdür, onu təkcə yemək-içməyə şamil etmək düzgün deyil. Lakin bu əsərdə şair insan xislətinə xas olan bütün qüsurların kökünü və mənbəyini nəfsi qorumaqda, şərabı çox qəbul etməkdə görür. Onun fikrincə, şərab insanların başına min bir fəlakət açır, təsadüfi deyildir ki, Bakıxanov zatında fitnə olan meyi şeytan sıdiyi kimi qələmə verir. Şairin bu barədə yazdığı bəzi misralara diqqət yetirək:

“Ki şeytan sıdiyidir, haqdan gəlmiş bu xəbər...”

Yaxud:

“Min ixtilaf törədirilər meyin
zikri üstündə...”⁴

Bu, bir həqiqətdir ki, şərabı şadlanmaq, xoş ovqat gətirmək, əhvali-ruhiyyəni yüksəltmək üçün içənlər də çoxdur. Elə əsl məsələ də məhz həmin ilk qədəhdən sonra başlayır. Azmı olub şərabı qətrə-qətrə dadaraq küpünə girib yatanlar?

Əsərdə qeyd edilir ki, ziyafətdəki abırlı zövq əhlinin heysiyyatını təhqir edən həmin gəncin, özünə çox həmdəm olan dost və tanışlarına kobud rəftarı, nalayıq davranışsı həmin sərxoşun coşub hərzə-hərzə danışması qaba, əcaib hərəkəti içdiyi meyin qədərini, ölçüsünü bilməməyində idi. Şairin fikrincə, hər bir söz, əməl və işdə etidala riayət etmək əxlaqın başlıca şərtlərindəndir. Meyin sərxoşluğundan meymun halına düşən bu gənc, spirtin təsiri tədricən azalıb getdikcə peşmanlıq hissi keçirməyə başlayır:

Hər yetənlə dalaşaraq söyüb təhqir eylədim,
Yaraşmayan işlər gördüm,
cəfəngiyat söylədim.

Hərçənd ki, sözlərimdən
bir az oldum xəbərdar,
Lakin əldə deyil idi heç iradə, ixtiyar.
İllər boyu sınadığım sadıq o can dostları,
Candan əziz o səmimi və mehriban dostları.⁵

Mötəbər mənbə və qaynaqlardan bəlli olduğu kimi, A.Bakıxanovun heç vaxt içki içməməsinə baxmayaraq, şərabı tərifməsi, habelə içkinin xeyri və şəri barədə düzgün mühakimələr yürütülməsi istər-istəməz oxucuda təəccüb doğurur. Şairin şərabla bağlı fikir və mülahizələri, onun son dərəcə güclü müşahidə qabiliyyətinə malik olduğunu aydın göstərir.

Şairin fikrincə, şərab içməklə ona aludə olmaq arasında çox böyük fərq vardır. Şərabla aludəciliyin sonu sərxoşluğa aparıb çıxarı. Sərxoş adamlarda isə şərabın təsirindən vüqar və təmkin yox olur, ağıl və kamal əldən gedir.

A.Bakıxanov əsərdə şərabın insanın başına açdığı müsibətlərdən söhbət açmaqla bərabər, şəraba meyli olan şəxslərə içdiyi vaxt artıq-əksik danışmağı da irad tutur, sanki üzünü onlara tərəf çevirərək içkinin təsiri ilə qaba danışmamağı, hər sözə, kəlməyə diqqət yetirməyi tövsiyə edir. Çünkü bir qayda olaraq, içməyi bacarmayan kəslər ardı-arası kəsilmədən mənasız söhbətlər edir – bir sözlə, boşboğazlıq edirlər:

Gah şadlandım, gah qəmləndim
bu yaramaz dil ilə,
Ya Rəbb, belə yaman dilim
kaş dibindən kəsilə!
Hər nə isə, ağlım itib, eyləmişəm gör nələr,
Yaraşmayan işlər tutub törətmışəm fitnələr.
Heç özüm də bilməyirdim nədir
bunun səbəbi,
Gah ağlayır, gah gülürdüm,
xeyli küskün, əsəbi.
Mən qüsmağa başladıqda
halim tamam pozuldu,
Huşsuz düşdüm cəsəd kimi,
dilim isə lal oldu.⁶

“Müşkatü'l-ənvar”da A.Bakıxanov şərabın təsirindən öz hərəkət və davranışına nəzarət etməyi bacarmayan sərxoşların düşdüyü ağır vəziyyəti, psixoloji gərginliyi də düzgün qələmə almışdır. O, sərxoş insanın

⁴ Bakıxanov A. Qüdsi. Seçilmiş əsərləri. Bakı, “Yazıçı”, 1984, səh. 142.

⁵ Bakıxanov A. Qüdsi. Seçilmiş əsərləri. Bakı, “Yazıçı”, 1984, səh. 145.

⁶ Yenə orada, səh. 146.

dili ilə düşdüyü gülünc vəziyyəti sanki gözümüz öündə canlandırır, şərabın səbəb olduğu əcaib əməlləri bir-bir sadalayır. Bu iyrənc mənzərəni seyr edən hər bir oxucu əsərdə təsvir edilən həmin sərxoş adamın davranışından, ağlını itirərək yaramaz işlər görməsindən, fitnələr törətməsindən – bir sözlə, sərsəmləmələrindən bir növ tərbiyə alır. Daha doğrusu, A.Bakıxanov bu xoşagelməz mənzərəni qələmə almaqla öz oxucusunu tərbiyə edir, ona göstərir ki, sərxoş adamın aqibəti bax budur, o, insanlara qəm-qüssədən, mənasız fikirlərdən başqa heç nə götirmir:

Mey nəşəsi barəsində hər kəs
bir cür vurur laf,
Saf şərabın xassəsində vardır böyük ixtilaf.
Biri onda gəzir saflıq, fərəh,
hər cür xoş halət,
Bir başqası deyir:
“Şərab törədir min fəlakət”.⁷

Şair sərxoş adamdan danışarkən bir məsələni də öz oxucularına çatdırır ki, bu da şərabın, ümumiyyətlə, içkinin insan səh-hətinə, onun mənəvi varlığına və iqtisadi durumuna endirdiyi sarsıcı zərbədir. O, haqlı olaraq belə zəif xarakterli insanı elin qınağıyla məzəmmətləyir və hədəfə gələn həmin adamın, nəhayət, öz naqis əməlindən peşman olduğunu göstərir:

Başağısı sərsəmliyin eyləmişdi məni xar,
Bu zavallı hali yalnız düşən bilər, anlayar.
Ayıldığda ətrafimdə görmədim bir dostumu,
Ar da getdi, pul da getdi, şərabdakı
kef bumu?!
Etibardan dəm vurmağa haqq
verirmi bu halət?
Allahdan da, bəndədən mən
çəkirəm xəcalət.⁸

A.Bakıxanov öz fikrini sübuta yetirmək üçün müxtəlif məzmunlu hekayə və ləti-fələrdən də geniş istifadə etmişdir. Şair maraqlı, ibrətamız fikirlər söyləməklə nəticədə öz məqsədini daha qabarlıq bildirir. O, ilk hekayədə nəşələnmək üçün bazardan həb almış şəxsin birdən-birə dəyişərək “insanlıq”dan uzaqlaşmasını inandırıcı boyalarla təsvir edir və həmin hekayətin sonunda deyir:

“Dedi: Aman, gör nə bəla gətirdim öz
başıma,
Hansı üzlə nəzər salım indi öz tay-
tuşuma?”.⁹

Şair bir anlığa şərabın məstedici təsi-rindən xumarlanıb feyziyab olan kəslərin sonrakı aqibəti, necə bədbəxt bir məxluqa çevriləcəyi barədə bəri başdan xəbərdarlıq edir.

Ey könül, sən ibrət götür
öz başına gələndən,
Başqası da ibrət alsın bu yol ilə qoy səndən.
Mey məstliyi uzun sürməz,
davamı da azdır, az,
Ayıltək təsir qalmaz, bir nəşəsi
duyulmaz...¹⁰

A.Bakıxanov gününü sərxoşluqla keçirən iradəsiz insanların öteri kef çəkmələrini ağılsızlıq hesab edərək, onların sağlamlığının qayğısına qalib faydalı, xeyirxah və nəcib işlərlə məşğul olmalarını daha məqbul sayır:

Öz ömrünü sərxoşluqda keçirərsə hər cahil,
Başağısı bir an belə rahat qoymaz, onu bil!
Xumarlanmış gözlərini açan zaman yuxudan
Görəcəkdir günəş çıxmış,
ışıllanması bu cahan.¹¹

Abbasqulu ağa içkiyə qurşananların, onun məstedici halından feyziyab olanların

⁷ Bakıxanov A. Qüdsi. Bədii əsərləri. Bakı, Azernəşr, 1973, səh. 25.

⁸ Bakıxanov A. Qüdsi. Seçilmiş əsərləri. Bakı, “Yazıçı”, 1984, səh. 146.

⁹ Bakıxanov A. Qüdsi. Seçilmiş əsərləri. Bakı, “Yazıçı”, 1984, səh. 150.

¹⁰ Yenə orada, səh. 146.

¹¹ Yenə orada, səh. 146.

ailəsi, dostları üçün bir ictimai bəlaya çevriləcəyini, həmin bihuşedici maddənin təsirindən özünə və ətrafdakılara xələl gətirəcəyini duyub onlara bu naqis əməli, ədəbsiz vərdişi tərgitməyi tövsiyə edir. Bu bəd adəti dayandırmayacağı halda, onların daha dəhşətli bəlalarla üzləşəcəyini yada salır:

Mey içəndən öyrən sən hüşyarlığı,
Sərxiş olmaqdan ayıl, bəsdir, yetər!¹²

Mənbələrdə göstərilir ki, Bakıxanov Peterburqda olanda imperator birinci Nikolayın qonaqlıq məclisinə dəvət olunur. Çara və arvadına çatdırırlar ki, Qafqazdan gələn qonağın ömründə dilinə içki dəyməyib. İmperatorun arvadı qürurla söyləyir ki, mən Abbasqulu ağaşa şərab içirdərəm. O, bir qədəh şərabı qızıl siniyə qoyur və özü gətirib Bakıxanova təqdim edir. Padşahın arvadının şərab təqdim etməsi qonaq üçün ən yüksək hörmət sayılmış. Abbasqulu ağa ayağa qalxıb qızıl sini dən qədəhi götürür və üzünü çar birinci Nikolaya tutaraq deyir:

– Ey mənim həşəmətli hökmdarım, siz deyirsiniz şərab için, Allahım deyir içmə, hansınızın sözünə baxım?

Cox dindar olan çar birinci Nikolay bir anın içində:

– Əlbəttə, Allahın, – söyləyir.

Abbasqulu ağa Bakıxanov əlindəki qədəhi təzədən qaytarıb padşah arvadının əlindəki qızıl siniyə qoyur. Padşah arvadı peşman halda qayıdır yerində oturur.¹³

Bütün ömrü boyu sağlam həyat tərzi keçirmiş Abbasqulu ağa nəinki müasirləri tərəfindən yüksək dəyərləndirilmiş, onun eyni zamanda bu problemin tətbiqi və təşviqi yolunda əvəzsiz xidməti olmuşdur.

Böyük maarifçi başdan-başa əxlaq təriyəyinə həsr olunmuş “Təhzibi-əxlaq” əsərində gəncləri pis və ləyaqətsiz əməllərdən uzaq durmağa, nəcib, xeyirxah, şərəfli

işlərə xidmət etməyə çağırır. Onun əsərləri şəxsiyətin bütövlüyünü, vicdanlı, saf, ədalətli, prinsipial comərd olmayı, bütün humanist əməllərə riayət etməyi və elmə daim can atmayı, vətən uğrunda canından keçməyi, zəhmətə qatlaşmayı, əqli və fiziki əməyə məhəbbəti, habelə gigiyena və sağlamlığa xidmət etməyi təbliğ edir.

Ədibin ümumilikdə tərbiyə mövzusunu geniş və hərtərəfli əhatə edən həmin əsərində “Etidala riayət etmək haqqında”, “Yaxşı işlərin fəziləti haqqında”, “Rahatlıq əldə etmək haqqında”, “İşin faydaları haqqında” və s. fəsillərində sağlam həyat tərzinin formalasdırılması, fiziki sağlamlıq, iradi-mənəvi keyfiyyətlər, habelə fiziki tərbiyə motivləri ilə bağlı mühüm məsələlərə toxunulur.

A.Bakıxanovun “Təhzibi-əxlaq” əsərində “Etidala riayət”, “Yaxşı işlərin fəziləti”, “Can sağlığının qazanılması”, “Şöhrətin bəyanı” fəsilləri əxlaqi-etik normaların geniş və dəqiq şərhinə həsr olunmuşdur. Böyük maarifpərvər, əxlaqsunas filosofun əxlaq nəzəriyyəsində “etidal” (orta hədd) prinsipi olduqca mühüm yer tutur. Şair təbiət və insan həyatından çoxlu faktlar gətirərək belə qənaətə gəlir ki, hər şeydə azlıq faydasız olduğu kimi, həddindən artıq yemək də onun səhhətini pozur və patoloji xəstəliklərin yaranmasına səbəb olur. Nəbatatın yetişməsi rütubətə möhtacdır, lakin rütubət çox olarsa, onu çürüdər. Xəsislik pis xasiyyətdir, lakin həddindən artıq israfçılıq da pisdır.

Böyük ədibin mənəvi xəzinəmizin dəyərli sərvətlərindən olan “Nəsihətnamə”ləri arasında insan səhhətinin möhkəmləndirilməsi, gümrəh bədənə, sağlam orqanlara, uzunömürlülüyə səbəb olan əsas amilləri şərtləndirən vasitələrlə bağlı qiymətli fikirlər çoxdur. O, yaşamaq, həm də mənali yaşamaq, səmərəli ömür sürmək naminə, yemək üçün yaşayanları deyil, yaşamaq üçün yeyənləri nəzərdə tutaraq bu işdə, hər şeydən önce, iradəli olmayı tövsiyə edir. Şair göstərir ki, çox yeyib qarınqululuq etmək insanın öz səhhətinə, sağlamlığına düşmən

¹² Bakıxanov A. Qüdsi. Seçilmiş əsərləri. Bakı, “Yazıçı”, 1984, səh.318.

¹³ Nəsirli Ş.Ə. Azərbaycan generalları. Bakı, “Gənclik”, 1991, səh. 38.

kəsilməsi deməkdir. Təbii ki, bu məsələdə lazımı ölçünü, etidali gözləməyib rejimin qaydalarına intizam göstərməyən kəslərin bir sıra xəstəliklərə mübtəla olmaları şəkisizdir.

Abbasqulu ağa göstərir ki, qida qəbulunda qədəri gözləməyib həddini aşan kəslərin ağrı, düşüncəsi də qaydasınca olmur. Onun fikrincə, belə adamların, adətən, zehni korafəhm olur, onlar kal ağrı sahibi kimi, əqli kütləşmiş bir fərd kimi maddiləşir. Təsadüfi deyildir ki, Şərqi böyük zəka sahibləri, müdrikləri əqli və bədəni həma-həng olmayan kəsləri şikəst məxluq adlandırmışlar. Beləliklə, xalqımızın əvəzsiz filosofu, müqtədir pedaqoq və həkimi yeyib-içmək işində normal insanın daim qaydasında, qədərində qidalanmağını bu işdə özünənəzarəti şərtləndirən başlıca amil kimi qiymətləndirmişdir. O, əsərlərində dö-nə-dönə yazılırdı: "Çox yeməkdən çəkinin, çünkü bədənin səlamətliyinə və ağrıla zərəri vardır".¹⁴

A.Bakıxanov "Mənzum hekayətləri"ndə hər bir xəstəliyin törənmə səbəbləri və həmin bəlaya qarşı insanların şəfa tapmasından ötəri əlac yolları və lazımı profilaktik tədbirlər görmək barədə söhbət açır. Şairə görə, insan öz canını hər hansı bir dərd-bələdan qoruyub həkimə möhtac olmamaq üçün, ilk növbədə öz fiziki-cismani möhkəmliyi uğrunda çalışmalıdır. Bununçün isə bir sıra fiziki tərbiyə məşğələləri, bədən tərbiyəsi hərəkətləri ilə yanaşı, həm də təbii və gigiyenik amillərə, xüsusiilə də sağlam həyat tərzi yaşamına mühüm diqqət yetirilməlidir:

Hər bir xəstəliyin bir səbəbi var,
İllətsiz xəstəlik olmaz aşkar.
Altı şey vücuda çox lazımdır, bil,
Dörd şey də eləyir mərəzi təhlil.
Bu şeylər birləşsə bir yerdə, yəqin,
Pozulmaz heç zaman hali səhhətin.
Deməli, mərəzdən kim görsə bəla,
Etmiş öz-özünü dərdə mübtəla.¹⁵

Şairin dediklərindən belə qənaətə gəlmək olur ki, müxtəlif mərzələrə yoluxmamaq, habelə dava-dərmana möhtac olmamaq üçün hər bir kəs hökmən gərək fiziki tərbiyə məşğələləri, onun əsas vasitələri və idman təmrinlərinə xüsusi yer ayırsın:

Ağıllı, xəstəlik hələ gəlməmiş,
Çalışar vaxtında görülsün hər iş.
Elə ki hüdudu aşdı bir ixlat,
Bədəndə törəyir xəstəlik, fəsad.
Vücudun səhhəti pozulub gedər,
Yüz illət bədəni sərnigun edər.
Saqlamkən gərəkdir edəsən əlac,
Ki, vücud olmasın dəvaya möhtac.¹⁶

Beləliklə, bütün ömrünü fəal, fəal olduğu qədər də sağlam həyat tərzi yaşamış və yaradıcılığında da həmin fəzil məsləhətləri, müdrik tövsiyələri çox böyük sənətkarlıqla bizlərə çatdırılmış ədibin yaradıcılığına dö-nə-dönə müraciət edilməlidir. Bu gün xalqımızın gənc övladlarının əqli və mənəvi kamilləşməsi nə dərəcədə zəruridirsə, onların fiziki təkmilləşməsi də o dərəcədə mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Odur ki, fiziki tərbiyənin əsas amili kimi təbii və gigiyenik qaydalara ciddi riayət olunması sağlam həyat tərzinin formallaşmasına zəmin yaradan başlıca vasitədir.

Mobil ASLANLI HUNTÜRK

¹⁴ Bakıxanov A. Hind əfsanəsi. Bakı, "Gənclik", 1972, səh.96.

¹⁵ Bakıxanov A. Qüdsi. Seçilmiş əsərləri. Bakı, "Yazıcı", 1984, səh.229-230.

¹⁶ Bakıxanov A. Qüdsi. Seçilmiş əsərləri. Bakı, "Yazıcı", 1984, səh.230.

DƏRGİDƏ KİTAB

ADI SOYADINI EŞİDƏN ŞAIR – QULU AĞSƏS

Kəmalə UMUDOVA

*Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
Bakı Slavyan Universitetinin
Rus ədəbiyyatı tarixi kafedrasının dosenti*

Ön söz əvəzi

Qulu Ağsəsin şeirlərini oxumaq çətindir – oda yaxınlaşmaq kimi bir hissdir: səni yandırıb-yaxarmı, səni əridib qəlibinimi dəyişər, kül edib bir ovucamı siğdırar, yoxsa səni səndəki çərçivədən alib sən olmayan, mən olmayan, yalnız O olan dünyaya götürər – bütün bu həqiqətləri hər kəs şairin yaradıcılığı ilə yaxından tanış olduqdan sonra özü üçün bəlli edə bilər.

Qaçdığını yerdə yaxaladı məni Qulu Ağsəsin şeirləri. Eşq əqli, ruh adamı bu qaçışın hansı məsuliyyətdən doğduğunu yaxşı bilir, onu da bilir ki, gözünü, qulağını Haqqaya bağlaya bilməz – başqa alamlarla görüşə çıxməq nəsibimdir deyib, boynuma daha bir borc yükünü almağa cəsarət edirəm. Uzaq yoldur, uzun və incə yoldur. Yol yoldaşı ola biləcəyim yolun deyil, yolcuların sınağıdır. Sınayaq bir birimizi – oxucu və şair.

İncəsənət ruhun təcrübəsi kimi

Bəşəriyyət var olduğu zamandan bu yana incəsənət onu müşayiət edir. Cəmiyyət bir çox fəaliyyətləri mühüm hesab etsə də, bədii sənətlə məşgül olmayı heç də mütləq dəyər olaraq qəbul etmir və aşılamır. Din mənsubu və ya ateist olmaq, siyasi maraqlarını bəyan etmək kimi cəhətlər məcburi görünəsə də, bədii dəyərlər yaratmaq, onları çıxaltmaq və inkişaf etdirmək həmişə ikinci dərəcəli iş hesab olunur. İncəsənət həyatın dərkolma şəklidir, bəşəriyyətin ehtiyacı olduğu həqiqət uğrunda mübarizəsidir. Bu, elmi məntiq yolundan fərqli yoldur. Hegel belə hesab edirdi: “Öz formasına görə incəsənət müəyyən məzmunla məhdudlaşır. Həqiqət yalnız bəlli çərçivədə və səviyyədə bədii əsərdə öz ifadəsini tapa bilər”. Hegelin bu mülahizəsi dəfələrlə tənqid olunsa da, mədəniyyət tarixində zaman-zaman mübahisələr doğurmuşdur. Elmi, yoxsa bədii idrak – hansı cəmiyyətin həyatında və inkişafında daha çox üstünlük təşkil edir? Alim haqlıdır, ya sənətkar?!

Məktəbdə bədii əsəri şagirdlərə və ya tələbələrə öyrədərkən onun bütün məhiyyətini bir neçə “ciddi”, məntiqi nəticələr vasitəsilə ifadə etməyə çalışırıq. İncəsənəti ikinci dərəcəli həyat fəaliyyəti hesab etdiyimiz bəllidir, lakin “nə üçün cəmiyyət incəsənətsiz yaşaya bilməz?” sualı hər zaman açıqdır. İncəsənət insan ruhunun hansı ilkin tələbinə cavab verir, hansı əzəli ehtiyacından doğur? Şekspirin “Bu sizin xoşunuza gəlirmi” komedyasının qəhrəmanı sadəlövh və cahil Odri soruşur: “Poeziya nədir? Həqiqidirmi?”. Həmsöhbətinin “Əsla yox, çünki ən həqiqi poeziya – ən böyük təxəyyüldür” cavabı bizi daha dərin suallar qarşısında qoyur. “Tanrı” odasının müəllifi Derjavin isə poeziya haqqında fikrini belə ifadə edir:

*Yayda dadlı limonadtək
Xoş, şirin və faydalıdır.*

Mandelştam Birinci Dünya müharibəsi ərəfəsində daxilində mütləq bir tənhalıq yaşadığı vaxtda bu misraları yazır:

*Və əgər əsl nəğməkarsan,
Tam qəlbinlə oxuyursan,
Hər şey yox olur o zaman –
Ənginlik, uluzlar və səmadır
yolnız doğru olan.*

Anna Axmatova məşhur “Sənət sirləri” silsilə şeirlərinin birində yazır: “Bir bilsəniz, hansı qarmaşadan / Boylanır şeirlər anidən, heç utanmaq bilmədən”. Büyük rus şairi Yevgeni Baratinski “Arifə” adlı şeirində arifə belə müraciət edir: “Yaradıcılıq iztirabı öz sözü ilə çıxarar bizi yoxluqdan / Həyat verilmişdir iztirab üçün: Həyat və iztirab yanaşdır hər zaman”. Göründüyü kimi, fikirlər müxtəlifdir, subyektividir. Danılmaz olan bir şey var: ədəbiyyat humanitar düşüncə sahəsi kimi ilk növbədə obyektiv biliklərə yiylənməyi deyil, insan şəxsiyyətinin formalaşması məsələsini önə çəkir.

Yaradıcıduşuncə kamilinsanaxtarışından doğur. Əsl şair günahlardan sıyrıılır və Tanrıının qurub nizama saldığı dünyani yenidən, öz dünyasını kimi qurmağa cəhd edir. İlahi yaradana bənzəyərək, Ona uyğun olaraq varlığı dərk etmək istəyir. Bu yaradıcılıq təşnəsində əbədi eşq və ontoloji həqiqət var, Qulu Ağsəsin yazdığı kimi: "bir sevdiyini biryolluq sevmək" var, "çətin" də olsa ("Çətirim səma"). Vərəqlərlə söhbət edən, onları qarşısında zəmi kimi görən, yaradılışdan və yaradıcılıqdan xəbər verməyən söz yazmaq istəməyən şairdir Qulu Ağsəs... O, sözə münasibəti ilə öz ilahi təyinatına sədaqətini qoruyur.

Tanrı səltənətində də, Allahın altında da hər şey həqiqətdir – Var olandır. Qədim Misirdə "yaradıcılıq" məfhumu artıq dərk olunmuşdu. Yeni dövr mətnlərində "hm. (w).t" sözü incəsənət tanrisi Ptaha məxsus yaradıcı güc, ustad sənəti anlamı daşıyır. Yenidən yaradılma və ya yaratma (qədim yunan dilində isə poiesis adlanırdı) fəlsəfi kateqoriya olaraq "fəaliyyət", "proses" və "yaranış" məfhumlarını özündə birləşdirir və yaradıcılığın yenidən yaratma mahiyyətini ifadə edirdi. "Şair" sözü də (poietes) qədim yunan dilində "yaradan" deməkdir. Reallığı dağıdaraq, parçalayaraq onun bütöv görünən şəklinin daxili mənzərəsinə nüfuz etmə, yenidən yaranma, dirilmə, daha üst məna üfüqlərini fəth etmə, sonsuzluğa qovuşma istəyi Qulu Ağsəs poeziyasının əsas intensiyasını təşkil edir.

Mətn və metamətn

Qulu Ağsəs bədii mətni nədir, onun şeirini aktuallaşdırın hansı cəhətlərdir? Dünya ilə mürəkkəb qarşılıqlı münasibətlər quran sənətkar, şair müəyyən təsirlərə qarşı müqavimət göstərməsə, onlarla bəzən "dil tapmasa", məhv ola bilər. Xarici mühitlə qarşılıqlı münasibət müəyyən biliklərin, mesajların, siqnalların alınması və anlaşılması, çözülməsi, oxunması anlamına gəlir. İnsan bütün ömrü boyu məlumat axınının içindədir. Sənətkar mövqeyi ol-

maq bu prosesdə varolma, sağ, diri qalma şansını qoruyub saxlamaq üçün öz üslubunu, işarə sistemini, öz dilini yarada bilmək və cəmiyyətlə bu dildə danışmaq istedadına sahib olmaq deməkdir. Bu söz, bu dil sonda həm də insanların sərvətinə çevrilir. Bu sözdə, bu dildə ifadə olunan mənalar, mətləblər, sadəcə, emosional, estetik təəssüratlar əldə etmək istəklərimizi təmin etmir. İnsan həyatının mahiyyətində Haqqın yetişmək, Onunla görüşmək, Onu tanımaq, Onunla üz-üzə gəlmək və Onda öz üzünü aramaq və görmək eşqi yaşayır. Sənət əsəri insana ona tam bəlli olmayan metafizik aləmlə bəsit duygularla deyil, daha dərin, əzəli bağlarla əlaqə yaratmaq üçün vasitədir.

Qulu Ağsəsin şeirində yaradılanı dərk etmək Yaradani təsdiq etməkdən keçir. Dünyanı anlamaq – dünyanın alnına yazılımı oxuya bilməkdir. Anlamak istəyi – heyranlıq, heyranlıq – təəccüb, təəccüb – sual doğurur. Qulu Ağsəsin poeziyası fəlsəfi suallar və onlara verilən cavablar üzərində qurulmuş mətnidir, yerdə cavabı tapılmayan suallara başqa aləmlərdə cavab axtarmaq niyyətidir. Yer üzü axan çaydır, qışda donub yazda yarpaqlayan ağaçdır, yağışı var, qarı var. Lakin görünən hər şey yalnız sirli aləmlərin lütfü olaraq dərk olunarsa, yaşayır və canlıdır. Dünyaya qonaq olduğunu bilsə də, əbədi sevgiyə inanır şair. "Bir yol yatağından qalxmayan bir çay" şeirində dünya insan üçün hazır və ya bəlli bir cavab deyil, axtarış, kamilllik yolu kimi təsvir olunur. "Başını yelləsən, külü közərir" metaforasında insanın Allah lütfünə inamına, itaət mövqeyinə işaret olunur. İşıq deyil, işıq söz verən Allah insanı azad seçimə, məsuliyyətə, mənəvi varlığını daim yaşatmağa səsləyir:

*Şükür o göydəki ismin halına,
Şükür yağışına, şükür qarına.
Şükür – adımızı öz jurnalına
Əcəl – adqoydudan qabaq yazdırıb...*

Allahın tək yaratdığı aləmin içində hər birimizin Onun qulu olmayıza sevinir şair, bizi də adının daşıdığı o sevincə şərik edir.

Adəm və Həvvanın günaha batdığı o mübhəm gündən bu yana fanilik alnimizə yazılıb. Qulu Ağsəs isə bu familyi sükranlıqla qəbul edir, onunla barişir. Çünkü insanın var olduğu məkanı, yeri, mövqeyi doğru dəyərləndirir. Şair cəmi bir misrası ilə dünyanın sərrindən xəbərdar olduğunu və insanla dünya arasında məsafləni, münasibəti bəlli edir, insanı arif olmağa çağırır. Dünya “İşiq vermir, amma işiq söz verir” deyən şair müdrik bir abiddir, susaraq yol göstərir. Bu, daxilə yönəli bir yoldur, yaşam və düşüncə biçimidir. O yolun boyu yoxdur, dərinliyi var. O dərinliyə getdikcə də ondan geri dönmək daha çətindir, hətta mümkünzsüzdür.

Əsl həyat ətrafımızda anlar deyil, qəlbimizin dərinliyində yaşananlardır. Dünyani bu cür görə bilən şair ona verilən “söz”dən razıdır – bu, sözün adı “ümid”dir. Sonsuzluga götürən, insanın əbədi varlıq hissini təmin edən, onu bir gün işığın özü edən “söz”, ümid. “Günəş olun, sizi hamı görəcək!”, – deyirdi müstəntiq Porfiri qarşısındaki zavallı Raskolnikova. İnanchlı pravoslavlار üçün Günəş İsa Məsihin simvoludur. Peyğəmbər olmaq Tanrıya İsa kimi inanmaq deməkdir. Əslində, Dostoyevski öz söz hüququnu qəhrəmanına verir, öz düşüncəsini birbaşa ifadə etmir – oxucusuna düşünmək üçün azad məkan yaratır. Şeirdə bunu etmək çətindir, çünkü lirik qəhrəman məfhumu var, müəllif sözün sübyektidir, özünü gizlədə bilmir. O, poetik mətnin konstruksiyasından kənardə deyil, içində görünməlidir.

Qulu Ağsəs mətnlərini çox zaman sualla başlayır, onları sual-cavab şəklində qurur, oxucunu da dərk olunana subyekt olaraq daxil olmağa, anlamadığını anlamağa, xəbərdar olmağa dəvət edir. Şair oxucunu dünyaya kənardan deyil, onun içindən baxmağa, yanışını qoyub doğrusunu görməyə, pisini qoyub yaxşısını axtarmağa sövq edir. Dərinliyə açılan yollarda qaranlıqlar geri çəkilir, işiq çıxılır, yer – səma, fanilik – ölümsüzlük əvəz olunur. Kainatın ənginliklərinə doğru irəliləmək, onun sərrini çözəmək, Yerlə mələklər arasında əlaqə

yaratmaq insanın Allahla yaxınlığına və uzaqlığına bağlıdır.

Qulu Ağsəs daim yenilənən, ilahi bağları görmək üçün maneələri dəf edən, insanı formalasduran mətnlər yaradır. Nəticə olaraq, mətndənkənar hadisələri vəhy ilə qavrayan, sezən şair xüsusu bir metamətn ortaya qoyur. Bu mətnin qəhrəmanı sirli dünya və sirli insandır.

Həyat və ədəbiyyat

Günah – incəsənətin predmetidir (Lottman). İncəsənət günahı təbliğ etmir və əxlaq dərsi də vermir. İncəsənət günahı araşdırır. Tanınmış türk folklorşunas alimi professor Özkul Çobanoğlu universitetdə təhsil alarkən kirayə qaldığı evin sahibəsini öldürmək fikrindən məhz “Cinayət və cəza”ni oxuduqdan sonra vaz keçdiyini deyir: Raskolnikovun əzablarını yaşamaq onu qorxudur və cinayətdən çəkindirir.

Həyat ədəbiyyat üçün materialdır, lakin ədəbiyyat özündə gizli bir sərr saxlayır – bu sərr müəllifin mövqeyi, insana və dünyaya, onların ikili münasibətlərinə baxışıdır. Qulu Ağsəsin yaradıcılıq yolu, onun fəlsəfi poeziyası “Həyat nədir?” sualının ətrafında dövr edir və ona cavab axtarmaqla formalaşır. Onun zahirən böyük olmayan, lakin dərin mənaları arayan meditativ mətnləri oxucunu da bu fikir burulğanına baş vurmağa, öz daxili aləmini kəşf etməyə və gizlinində saxladığı eşqi, İlaha bağlılığı üzə çıxarmağa sövq edir.

Yuxarıda Şekspir, Axmatova, Baratinski kimi qələm sahiblərinin poeziya haqqında qısa aforistik düşüncələrini qeyd etmişdik. Qulu Ağsəs isə deyir:

*Əkinçinin
havaya atlığı
bir ovuc toxumdu ulduzlar –
bar vermədiyindən qızarar.
...Şeir sirdi, Adam,
sirri bağırmazlar –
ulduzlardan utan.*

Müəllifin bizə söyləmək istədiyi bir sözə siğmir, o, canlı və mürəkkəb quruluşa malik fikirdir. Dünyanın ulduzlar boyda sırrı varkən, sözə böyük yük düşür, şairə isə peyğəmbərlik. Bu sırrə cavab arayışı boyunca insan ömrü mənaya yetir.

Bilinməyən həqiqətləri üzə çıxarmağı poeziyanın qayəsi hesab edən şair sözə bəsit münasibətdən nigarandır. "Hara baxıram, şairlər" şeirində "Kimsidir şair?" deyil, "Kimişlər şair deyil?" sualına cavab verir Qulu Ağsəs. "Yaxadan tutub danişan", "misranın qulağını burub qışqırdan", "şeiri oxucu üstünə qışqırdan", "çığırın şairlər", "bağıran şairlər", "ağıştan şairlər", "dağıstan şairlər" və s. kimi təşbehlərdə təkrarlanan müraciət "şair" sözünün hansı səbəblərdən öz ilkin mənasını itirdiyini, ucuzlaşdığını, bayaqlaşdığını göstərir.

Müsahibələrinin birində özü və sözü arasında münasibətlərə aydınlıq gətirməyə çalışır və söhbətin əvvəlindən dəfələrlə təkrarladığı "Bəyəm buna görə seir yazmağa başladım?" sualına özü də bilmədən sualla cavab verir: "Təzə nəsə yazmaq, özünü təzədən kəşf eləmək adama həmişəmi nəsib olur?!" Cavabın sonunda yenə bir sual işarəsi qoyur, yenə bir cavaba, bəlkə də, bu cavabdan doğacaq daha bir suala yer qoyur və beləliklə, Qulu Ağsəs öz poetik sözü ilə yerin-göyün başına dolanır.

Özünü kəşf etmək yaradıcı olduğunu hiss etməkdir şair üçün. Söz söyləmək, dünyani fəth etməkdir. Qəlibləşmiş hiss və düşüncələri təkrarlamaq deyil, sözçülük deyil, yaradılanı söz vasitəsilə görmək üçün bir də Yaradanın yolu ilə getməyə can atmaqdır əsl şair olmaq. "Bəs Allah, qardaşım, Allah?! Hər şey insanını əlindədi?! Yox, atam, yox! Bayaq sorusundan ki, nə var, nə yox; Allah var, Allah! Yoxu var, varı yox eləyən...", - deyə sözünə davam edir Qulu Ağsəs müsahibəsində.

"Həzərat!" müraciəti ilə başlayan eyniadlı şeirində isə cəmi üç suala cavab üzərindən həyatı anlatmağa çalışır şair:

*Həzərat,
cəmi üç suala
cavabdı həyat:
Kim?
- Heç kim!
Hara?
- Heç hara!
Na vaxt?
- Heç vaxt!*

İnsanı, məkanı, zamanı və onların qarşılıqlı münasibətlərini təyin edən bu lakonik magik mətnədə cavab oxucu üçün yenə də sərr olaraq, sual olaraq saxlanılır. "Heç kim", "heç hara", "heç vaxt" inkarının arxasında isə, əslində, əbədiyyət, qədim yunanların həqiqət adlandırdığı Varlıq təsdiq olunur.

Qulu Ağsəsin şeirlərində axtarış var, sual var, insana inam, abid təvazökarlığı, Allaha şükür etmə məqamı var. Ümumiyyətlə, Qulu Ağsəs mətninin dialektikası təzadların qarşılardırması ilə deyil, qarşılaşdırmasından doğan tamamlanma ilə səciyyələnir:

*Cənnətin qapısını döyən –
demək, orda deyil,
arxada qalan göz –
düz yolda deyil.
Ba-ax, ikisi də tərs keçidi:
biri –
gündüzdü,
biri –
gecədi.
Gecə –
səhəri su kimi üzünə çəkər,
Gündüz –
gecənin ciynindən ulduzları sökər...*

İlk baxışda şeirdə zahiri dinamikaya rast gəlmirik, sanki statik bir mənzərə təsvir olunur, lakin bu "durğunluğun" arxasında gecə ilə gündüzün mübhəm görüş anı – həyata dönüş anı dayanır. Bu hadisə "səhəri su kimi üzünə çəkər" metaforası ilə böyük canlılıq qazanır. Obraz öz daxili mənası ilə sonsuz və əbədi zaman hadisəsinə çevrilir: gecə səhərin su lallığına, sakitliyinə, paklığına təşnədir və əksinə, gündüz də gecədən ayrı

deyildir – onun ciyindən sökdüyü ulduzları öz rənginə boyayaraq onları çoxaldır, gecəyə sədaqətini nümayiş etdirir, dünyaya şəfəq yayır. Qulu Ağsəs əbədiyyəti ziddiyyətlərin vəhdətində görür. Konkret halda “gecə-gündüz” antinomiyası Varlığın dərki üçün müdrikliyə yeni qapı açır və başqa aləmlərlə görüşə hazırlayır. Bu məqam sərr qapısı, Varlığın dərkinə keçid məqamıdır.

Bilinməyən dünyalarla görüş məqamının, ölüm qarşısında həyatın metafizik təsdiqinin, reallıqla üzləşmənin həm də yüksək faciə anı olduğunu Qulu Ağsəs poeziyasının bəzi nümunələrində açıqlamağa çalışacağıq.

Üçölçülü poeziya

Azərbaycan ədəbi camiəsində xaotik bir durum var. Hamı var, heç nə yoxmuş kimi, ad var, söz yoxmuş kimi, söz var, ədəbi söhbət yoxmuş kimi, yazılıçı var, oxucu yoxmuş kimi və s. Bu qeyri-müəyyənliyin içində ən asan iş kütləni arxasına alıb onunla yol getməkdir. Qulu Ağsəs kütlə şairi deyil, hara getsə, çəvrilib baxanda arxasında yenə də kütləni görməmək üçün o, təkliyinə, özü-nə, qələminə, qələm tutan barmaqlarına və qarşısındaki ağ vərəqə güvənir. Ona görünən deyil, görünməyən yazılar mənalı görünür. Özünü yerin bətnində, Tanrıının gözündə görmək istəyir, Tanrıının da gözünə göründünsə, səni nəzərində saxlayacaq, izləməkdə davam edəcək, hələ bir görməyə neçə göz də verəcək. Düşünürəm ki, uzağı-yaxını görmək üçün deyil – və ya yalnız bunun üçün deyil – həm də göylərdəki cənnəti və yerdəki cəhənnəmi görmək üçün, gecə ilə gündüzü həm ayıran, həm də birləşdirən nöqtəyə nüfuz etmək üçün, dörd bir tərəfinə nəzər salıb orda öz yerini də doğru-dürüst təyin etmək üçün eynəyə ehtiyacı da yaranıb Qulu Ağsəsin...

Qulu Ağsəs şeiri yalnız Allahdan gələndə yazır. Bunu bütün şairlər demək istəyər və ya deyə bilər və yaxud da deyər, amma Ağsəs həm də onu deyir ki, Allahınız olsun, Onun olmadığı yerdə söz axtarmayın, söz müqəddəsdir. Bunu İncil də deyir, Quran

da. “Başlangıçda sözvardı. Söz Tanrı ilə birlikdəydi və Söz Tanrıydı”. Tanrı Sözünü İsanın ciyinlərinə yüklədi və öz Sözünü onun vasitəsilə insanlara çatdırmaq istədi. İsa çarmixa çəkiləndə ən son qorxusu Tanrıdan uzaq düşmək oldu, özünün Həqiqət olduğunu bir də sorğuladı, Söz olmamaqdan qorxdu, özü üçün deyil, insanlar üçün qorxdu, arxasınca səslədiyi insanların xilas oluna bilməyəcəklərindən qorxdu. Şair peyğəmbər deyil, lakin onun getdiyi yollardan xəbərdar olan Allah elçisidir.

“Mən sərrimi vərəqə yazası oldum, özü də qələmlə, işin ən yüngülündən yapışdım, neçə ildir şeir yazıram, deməli, ömrümün çoxunu qaya başında keçirmişəm”, – deyir Qulu Ağsəs. Vərəq yüksəkliklə assosiasiya olunur. Şairin yerdəki taleyi ruhun son məqamına yetişmək, abidlər kimi səma dilində danışmaqdır. Onun yaşadığı qayanın yüksəkliyindən “yüngül” görünən “iş” seçilmişlərin qədəridir. Adı soyadını eşidən şairdir Qulu Ağsəs...

Dünyanın ilkin təbiətində ona yaxınlıq, bağlılıq sosial mərtəbələrlə, maddi gözləntilərlə ölçülüdür – bu, süni yaradılmış əlaqələrdir. Söz Qulu Ağsəs üçün cismən varolma, ölməmək üçün yaşamaq vasitəsi deyildir:

*Cörəkpulundan ötrü yazdığını
reklam mətninə
rast gəldim
şəhərdə.
Sözlər üstümə qışkırdı:
Bizi niyə küçəyə atmışan?!*

Söz şairlə Allah arasındakı məsafəni təyin edən ölçü vahididir. “İkimizə bir şeir” adlı şeirində şair insan ömrünü əbədiyyətin parçası kimi dərk etmək istəyir:

*Baş açmadım – bu, ömürdü, nağıldı, nədi?!
Uzun olsun, gödək olsun, usanır adam.
Bilməm şirin arzuları, acı qisməti
Yaşayanmı İlahidi, yazarımı adam?!*

Şair reallığı idrak edən və idrak olunanın bərabərhüquqlu qarşılıqlı əlaqəsi kimi təqdim edir. Burada insan təsir obyekti kimi təsvir olunmur. Müəllifin məqsədi idrak olunanın zahiri təzahürlərini deyil, onun daxili mənasını və bənzərsiz bütünlüyünü önə çəkməkdir. Şair idrak olunan qarşısında könüllü təvazökarlıq edir, ona verilən bilikləri olduğu kimi, hazır şəkildə təqdim etməkdən çəkinir:

*Mən dəliyəm, mən güclüyəm, mən zorakiyam,
Ən alınan qalalar da gücnən alınmir.
Mən sonuncu sonralardan ən sonrakiyam,
Bəhsə düşdüm, zor elədim, heç nə alınmir.*

İdrak olunan idrak edənin qarşısında ən uca mərtəbəyə yetişmək imkanı açır. İlahi həqiqət qarşısında mütəvazilik göstərməyin gücsüzlük olmadığını, eyni zamanda tam həqiqətləri üzə çıxarmaq üçün geniş qarşılıqlı təsir sahəsi yaratdığını vurğulayır şair. İnsan və Allah arasında qarşılıqlı əlaqələr bu cür qurula bilər. Bu cür qarşılıqlı təsirin nəticəsində anlama prosesinin hər mərhələsində anlamaq istəyən özü də yeni biliklər səviyyəsinə yüksəlir:

*Qırışından ulduz axan bu göyün altda
Biz kimik ki, səsimizi zılə qaldıraq?
Ağrı üstədə bir arzum var tək bu həyatda:
İstədiyim sözə çatan qələm qaldıram!*

Sirr olan sözə çatmaq, onu çözmək, haqqı tapmaq üçün şair yol gedir:

*Doldurmuşam mürəkkəbnən qələm-maşını,
Şütyürəm varaqların üstüynən hələ...*

Qələmi ilə qət etmək istədiyi yolu - uzunluq, “ömrünün çox hissəsini keçirdiyi” qayanı - hündürlük, “yorulub küncündə oturduğu” vərəqi isə enlik, horizontal səth (xana, otaq, yer və s.) hesab etsək, Qulu Ağsəs poeziyasında yaşadığımız dünyanın üçölçülü təsvirinin əks olunduğunu görə bilərik.

Universum axtarışında

Qulu Ağsəsin poeziyasında həyat və insan haqqında düşüncələrin mənbəyi İlahiyə bağlıdır. İnsan və Tanrı, günah və xilas, şübhə və səbir, şükranlıq onun yaradıcılığının təməl mövzularındandır. Kainatın sırlarınə cavab axtarışına yönəli fəlsəfi məzmunu, simvollarla zəngin metaforik üslubu ilə fərq-lənən yaradıcılığı çox geniş mifopoetik düşüncə sahəsi, obrazyaratma xüsusiyyətləri ilə ədəbiyyata və ədəbiyyatşunaslıq elminə (tədqiqat obyekti kimi) böyük töhfədir.

Şairin bir çox şeirlərində Yer üzü, yaşıdagımız məkan əbədi zamanla ölçülür. Sözününvardığı məkanlarda Tanrı ilə görüşəndə sözü boyda susar şair. Tanrını görə bilmək məqamında özünə yetişən abiddir, arifdir Qulu Ağsəs. Hamımızın yerinə susur bəzən - bizi sözə dəvət etmək üçün. “Sənsən hər yer...” şeirində o, Tanrı ilə cənnətdə görüşə tələsir:

*Gedib tövbə eləməyə
mənə yer ver, İlahi,
Elə yer ki, baxım görüm
Sənsən hər yer, İlahi!
Günahımı nayıla desən,
raziyam, yuyum orda,
Əgər gücün çatsa, məni
özündən doyur orda...*

Qulu Ağsəs söz söyləmir, divanə bülbüllər kimi nəgmə deyir. “Quş budaqda oxuyur, / şair varaqda” (“Bunuancaq sənə danişıram”) anladır bəzən ən doğma insanına, bəzən də susaraq peygəmbər səbrində hər şeyi ifadə edir. Gözü deyil, “dizi yol çəkən”, “dizini yol çəkən” şair dönyanın yükünü çəkib bir sahilə çıxarmağa səssiz umid edir başqa bir şeirində (“Dünya zəhər kimi”):

*Bu yolun düzü olmaz,
Əyrisi, düzü olmaz.
İçiyən danişanın
Deməyə sözü olmaz.*

Bu yol sonsuzluğun, Allahın, Varlığın mənasına qovuşmağın yoludur. Göydən gələn bərəkəti, lütfü görüb dəyərləndirməyən insanların olduğu yerdə durmaq istəmir lirik qəhrəman, Yaradanın dərgahına üz tutur, öz taleyini Onun xilaskar əlinə etibar edir:

*...Çıxmaq istayıram üzü qüruba –
apar dərgahına məni, Yaradan,
kimsəni yarıdammadım,
bəlkə, Səni yarıdam...*

Tanrı dünyani və insanı gözəl yaratmış tək və əsl Şairdir. Şair də yaradandır, öz poetik yaradıcılığında yeni aləmlər yaradır. Həqiqi şair, sadəcə, yazan deyil, o BÖYÜK ŞAIİRin yazdıqlarını oxuyandır.

Rasional düşüncəyə malik insanlar şairlərə və onların poetik baxışlarına, təcrübəsinə duyarsız yanaşır, poeziyanı reallıqdan uzaq, fantasmaqoriya adlandırırlar. Blok Puşkinə həsr olunmuş "Şairin taleyi" adlı məruzəsində "Şair kimdir? – deyə soruşurdu. Nəzmlə yazan insanmı? Yox, əlbəttə. O ona görə şair adlanmır ki, nəzmlə yazır; o, sözləri nəzmə çəkir, yəni sözləri və səsləri bir ahəngə gətirir, çünki o, ahəngdən doğulmuşdur. Ahəng nədir? Ahəng dünya güclərinin, həyatın nizamıdır. İntizamsızlığın – xaosun əksinə olaraq, nizam kosmosdur".

Qulu Ağsəs yaratdığı əsərlərdə özünü sonsuz makrokosmun bir parçası kimi dərk edərək yaradılışın haradan gəlib, hara getdiyi, görünən dünyyanın hansı qüvvələrin, ünsürlərin amansız mübarizəsindən yaranlığı haqda düşünür, öz duyğularını kosmik varlığın təzahürü kimi qəbul edir. Ay, günəş, ulduzlar, buludlar, külək, yer, göy, gecə, səhər, quşlar, ağaclar, dağ, meşə, çay və s. zahiri təbiət mənzərələri şairin qəlbində və poetik düşüncəsində canlı obraza çevrilir. "Bir yol yatağından qalxmayan bu çay", "Çətirim səma", "Bura bir dağ döşdüür... hər tərəf duman, çıskın", "Görsən ki, qaranlıq çökür aləmə", "Ay yupyumruyu axı" və s. şeirlərində insan dolayısı ilə Tanrıının ilahi təzahürü olan təbiətin ayrılmaz hissəsi kimi təqdim olunur, təbiətsə insanı düşündürən

sualların cavabını özündə gizlədən ilahi nəsnə kimi dəyərləndirilir.

İlin fəsillərinin, gecə ilə gündüzün, qaranlıq və işığın, inam və şübhənin bir-birini əvəz etməsi xaos və kosmosun, xaos və dünya nizamının qarşılıqlı əlaqəsini, dialektikasını ifadə edir. "Haradı dünyanın / əvvəli, axırı?", "Nə çəkir göylərə, / nə çəkir?! / – Adamı boy-nundan ip təki..." və ya "Mən – ölümlə həyatın arasından keçirəm, / düz yolda olsam da", "Mat qalmışam arasında / cəhənnəmlə cənnətin" və s. bu kimi sonsuz suallar və düşüncələr iki əks qütbün arasında döyünen şair qəlbinin dünyyanın pozulmuş düzənnini bərpa etmək istəyindən xəbər verir – onun şeirlərində insan hissələri kosmik nizamın səviyyəsinə uyğunlaşır.

Bunuancaq sənə danışıram: bircə balama...

"Bunuancaq sənə danışıram" şeirində şair övladına dünyyanın dixotomik gerçəkliyini (in-yan fəlsəfəsində olduğu kimi) kişi-qadın, yalan-həqiqət simvolları üzərindən anladır. Bu zaman o, insanın olacaqlar qarşısında təkliyinin, "kimsəsizlikdən bənzərsizliyin" qəçiləlməzliyini dilə gətirməkdən çəkinmir. Lakin bu xəbərdarlıq gecə yuxusuna hazırlaşan kiçik həmsöhbətinin qəlbinə qaranlıq, xaos daşımamalıdır, əksinə, şair ona qaranlığın içində işiq olmanın dəyərini aşılalar. Buna görə ona son olaraq gecəni gündüzlə barışdır, qaranlığın özünü işqda xilas edən ilahi səxavətdən, sevgidən danışır:

*Gör göy üzü nə qədər qayğılaşdır,
gecənin kürəyinə
ulduzdan piltə qoyur...*

Xaos yaradan gücləri təmsil edən gecə Qulu Ağsəsin poeziyasında insana həyatın hər anının təkrarsız olduğunu xatırladır. Ona görə insan Yer üzündə ülviyətə dəyər verməli, onu qorunmalı və çoxaltmalıdır. Kosmos xaosdan yaranmışdır və geri dönüş yolverilməzdır. İşiq bizi xaosdan qoruyan səddir. Qaranlığın işığa çıxmazı, gecənin

gündüzlə əvəz olunması dialektikası Qulu Ağsəsin bir çox şeirlərində leksik, semantik və süjet səviyyəsində açıqlanır: gecənin vaxtı “sübə azanına” qədərdir (“He-ca”), “Dan yeri gecənin göydə od tutan / Bağrıdı” (“Dan yeri...”), “Səhər – körpəsidi doğan Günəşin” (“Görsən ki, qaranlıq çökür aləmə”), “Günəş – müqəvvə görünsəydi, / gecəni quş kimi qorxudub uçura...” (“Yorulub oturdum”), “Qış günü soyuqdan ölen ağacın / Yasına mart ayı yarpaq yazdırıb...” (“Bir yol yatağından qalxmayan bu çay”), “Bu da axır... / bu da xilas.../ “Son gecə... / səhər ertə...” (“Qələt eləyərəm, desəm”) və s.

Poetik an axan zamana qarşı

Əsərlərində dualizmin bu cür ardıcıl şəkildə ifadə olunduğu digər Azərbaycan şairi varmı, söyləməkdə çətinlik çəkirəm. Qulu Ağsəsin öz şeirlərini xronoloji olaraq sıralamaması da təsadüfi sayılmaz, çünki yaşanılan, ifadə olunan təsvir predmeti insanın dünyaya münasibətidir. O da öz-özlüyündə bir qavrama, anlama mədəniyyətidir. Ədəbiyyatın predmeti də insanın formallaşması (formalasdırılması deyil) məsələsidir. Sonu olub bitən və tükənnən insanı uzun bir tarixi zamanın içində qoruyub saxlamaq, onun familyini dəf etmək üçün mədəni yaddaş köməyə gəlir. Bu zaman mühüm olan hadisələrə baxışdır.

Qulu Ağsəs yaradıcılığında həyat mənzərəsi məkanda ardıcılıq qanununa görə deyil, daxili məna əlaqələrinə görə qurulur. Zaman da nizami xətt üzrə deyil, səbəb-nəticə qanununa tabe olmayan mədəni dəyərlər üzərindən öz üst, metafizik anlamını qazanır. “Bir də baş qoşan deyiləm” şeirində zahirən sadə görünən süjet xəttinin arxasında Varlığın bütünlük qazanması məqamı təsvir olunur. Gün boyu baş verən bəsit hadisələri bir sıraya düzərək onları “yuxuya verən” şair, əslində, axıb gedən zamanın nisbiliyini dərk edir və ona qarşı mütləq zaman anlayışını qoyur, adı zamanı məhv edərək (“verdim getsin yuxuya”), əbədi zaman haqda düşünür. O, qəlbini si-

xan qapalı tənhaliq çərçivəsini qırır, başqa aləmlərlə təmas qapılarını açaraq dünya ilə bütünləşir, vəhdət halına gəlir:

*Düşündüm, görən, O neynir,
hardan tapır dincliyi?
Gecə Ona,
gündüz Ona,
saat Ona işləyir!
Pəncərəmdə Günəş doğdu –
üzüna töküb telin.
Olan-qalan ağlımı da
qarışdırıdı sübə yeli.
Uzaqda göy guruldadı, qəfil yağış çilədi,
qalxb fərman imzaladım,
hamını əvf elədim...*

“Sevgi bol, dərd də namxuda...” şeirində təzadlı hisslerin, günahların içindən yol, xilas axtarışı vertikal perspektiv üzərindən həllini tapır, zaman da yerdəki axarından qopur, yuxarıdan gələn zamanla nizamlanır, hadisələrin zahiri axını qəhrəmanın qəlbinin dərinliyində baş verən metamorfoza ilə əvəz olunur. Bu, ani olaraq, ilgim şəklində bir nurlanmadır, gizlinin və sərr olanın insan daxilindən zühr etməsidir, insanın özünə qayıdışıdır. Tanrı ilə dua dilində, şükür məqamında söhbət edən şair təslim olmuş ruhun heyranlığını belə ifadə edir:

*Ömrü sürürəm hələ ki
Verdiyin gündən yuxarı.
Hərdən qaldırmağım gəlir –
(döşənib ayaqlarına)
Səni özümdən yuxarı...*

“Mən şeytan balanam, Tanım, / Ölü ver, diri qaytarım!” sözlərində fövqəlbəşərilik ideyası daşıyan qəhrəman sonda kor fələyin əlindən qurtulmaq üçün müdrikliyə can atır. Bu, xilas məqamı son anda baş verir, lirik qəhrəman Tanının ayaqlarına döşənərək Onun sevgisinə tapındığını və tamamilə xilas olunacağına ümidiyi ifadə edir (Dostoyevskinin “Cinayət və cəza” romanının epiloquunda Raskolnikov Sonyanın ayaqlarına döşənərək şeytandan qurtulmuş ruhunu eşqlə görüşə gətirir).

İlahi ruhu dərk edən özünü dərk etmiş olur, eşi dərk edən özündəki eşqin gücünə inanır. Fəlsəfi germenevtikaya görə, özünü anlamaq “Başqa Mən”i anlamaqdan keçir. Özünü dərk etmək üçün “Başqası”na müraaciət etməlisən, “Başqası”nı anlamaq üçün onu hiss etməlisən, onu yaşamalısan. Poeziya bu kosmoqonik ideyanı ifadə edir. Qulu Ağsəsin “Məni mənlə” şeiri bu mənada səciyyəvi xarakter daşıyır:

*Yatammiram ertayəcən,
Bəlkə, bir şeir deyəcəm....
Qulağıma sərr deyəcəm,
Məni mənlə tək buraxın!*

*Nə daddım, nə gördüm hələ,
Laldım, kardım, kordum hələ.
...Çıxsam özümlə duelə,
Məni mənlə tək buraxın!*

Yoxdan varolma, ruhən təzələnmə, qeybdən züahir, özünü əbədiyyətdə görmək istəyi şairin daha bir şeirində “mən” axtarışı ilə bağlıdır:

*Sizə kimdən deyim?
Özümdən deyirəm:
Görmədiyim adama
Getmədiyim yerdə
Heç vaxt
Heç bir görüş verməmişəm.
Amma oturub gözləyirəm...
Kimi?
Harda?
Nə vaxt?
...Heyhat!*

Bu şeirdə uzun, incə yolla gedən sufi dərişin axtarış fəlsəfəsi, özünü əbədi zamanın yolcusu görmək istəyi ifadə olunub. Dünyanı sintez şəklində, bütöv mənzərəsini İlahi məqamda, metafizik yüksəklikdə, müdriklik mərtəbəsində görmək istəyi Qulu Ağsəs poeziyasının simvolik, mifopoetik, arxetipik cəhətlərini və dini-fəlsəfi əsaslarını önə çıxarıır.

Rza Diqqətini oxumaq cəhdı

Foto da bədii mətnidir. Rza Diqqəti kimi sənətkarın fotosu da ki illah. Adı gözlə nəzər saldıqda o fotolarda Qarabağ xarabalıqlarını görür, üzüntümüzü, göz yaşımızı, qarşı düşmənə dost deməyimizi xatırlayıb peşmanlığımızı, təəssüfümüzü, heyrətimizi və s. sonsuz emosiya və hisslerimizin estetik şəklini görə bilirik. O fotolarda yer yerindən oynamış, altı üstünə çevrilmiş, keçilməz yollara dönmüş doğma/yad bir məkan görürük. Qulu Ağsəs isə məşhur fotoqrafın mətni üzərinə mətn yazır. Büyük sənətkarla xəyalı səhbətində Qulu Ağsəs, əslində, həm də onun yaradıcılığının daxili, dərin qatlarını açıb göstərir.

Rza Diqqətinin fotolarındaki Qarabağa irreal qorxunc monstrların ruhu hakim kəsilmişdir. Burda insan dünyani görə bilmir – dünya insan təxəyyülünün və təsəvvürünün heç bir ölçüsünə uyğun gəlmir. Şeirin əvvəlində qoyulan “Nə gördün Qarabağda... orda vəziyyət nə cürdü?” sualına cavabı da şair elə özü verir – “Salamatçılıqdı”. Cavab ümidsizliyi gizlətmək, özünütəsəlli üçündür və ironiya kimi səslənir. Ardınca Qarabağın real mənzərəsi məhz pikassovari, surrealist cizgilərdə təsvir olunur. Qarabağın viran edilməsi tarixi, böyük epik məzmun forma və ölçülərin paradoksal uzlaşdırılması ilə cəmi bir neçə sətrə sığışdırılır:

*məscid – minbərdən,
kəhriz – çinardan,
qəbir – başdaşından,
mina – kadrdan
hündürdü!*

Yerini dəyişmiş həqiqətlər, dünyanın əyri güzgüsündə düzünü itirmiş tarix, coğrafiya, mədəni yaddaş insanların torpağı ilə vəhdəti, bağlılığı təcrübəsini qırır, yeni təcrübə qazanılması mümkünüsüz görünür, çünkü bu, yeni bir mövzu, yeni bir dünya mənzərəsi qurmaq anlamına gəlir, bunun üçün isə dəyərlərin fərqli şəkildə yenidən nizamlanması gərəkdir.

Qarabağ məkanı yalnız ərazi olaraq dağılmayıb, assimetriyaya uğrayan daha dərin nəsnələrdir, mənalardır. Burda hədəf-də şur deyil – onu idarə etmək üçün insanın gücü yetərli ola bilər. Burda hədəf təhtəlşürdur, təbiətlə, ulduzlarla körpü yaradan, ünsiyət quran dildir, qəlbdir. İnsanın özü ilə və dünya ilə əlaqələrinin əvvəlki kimi, varlığını təsdiq edən duyğu və baxışlar üzərindən qura bilməməsi iztirabının özü faciəlidir, qorxuludur. Formasını itirmiş obraslarda bir qarabağlı (hər qarabağlı yox!) öz obrazını tapa bilmir. Təsvir olunan zahiri görüntülər: məscid-minbər, qəbir-başdaşı, kəhriz-çinar kimi məkanlar immanent fəlsəfi dünyaya malik varlıqlardır. Nə yaziq ki, bu məkanın əbədi, fəlsəfi taleyinin sakini həm də mina – gizli ölümdür. "Kadrdan hündür", hardan baxsan, görünən, hər an bizi gözləyən heçlik qorxusu, odu sönmüş qara torpaqda göyərib boy atmamaq düşüncəsi dünyanan üçölçülü cizgisini təsəvvürlərdən silir, yaddaşı, keçmiş yox edir.

Yuxularının, nağıllarının, səssiz düşüncələrinin mövzusu və həmsöhbəti Qarabağı, təhtəlşüründə əbədiləşmiş Sürüşəkdaşı, Qaraqaya yüksəkiliyini itirməmək üçün, bəlkə, hələ də getməyib Ağdama, Şuşaya Qulu Ağsəs. O assimetriyada dünyanan mizan-tərəzisi itmiş, altı üstünə çevrilmişdir, minbər və məscidin, qəbir və başdaşının yerini dəyişmiş cizgiləri absurd, anlaşılmaz xaos mənzərəsi yaratmışdır. Yurdun xarabaliqlarını real çərçivədən çıxararaq abstrakt şəkildə təsvir etməsi müəllifin hadisələrə dərin, şüuraltı qatları ifadə edən baxış bucağından xəbər verir. O, gördüğünü deyil, görmək istəmədiyini qələmə alır – işığın və ümidi yurduna dönməsini gözləyir. Və bir də sonda nağıllara dönür şair:

*Hə, bir də
mat qaldım bir şeyə:
oranın quşları
adam kimi danışır,
adamları
quş kimi oxuyur deyə...*

Baş vermiş metamorfoza – insanların quş kimi ötməsi və quşların dil açıb danışması – Ağsəs mətninə mifoloji ölçülər qazandırır, müəllif idealını ifadə edir.

Ümumiyyətlə, şairin Qarabağ və müharibə şeirlərinin yaşadığımız zaman kəsiyində deyil, ədəbiyyatımızın böyük zamanında ayrıca dəyər kəsb etdiyini vurğulamaq istəyirəm. Onun "Ağam!.. Adam!.. Ağdam!.." elegiyası, "Özün dağ başına qoyan şəhərin" adlı Şuşa oxşaması, ən gözəl xəyalını, əfsanə sevgisini bəyan etmək istəməməsinin səbəblərini tarixə anladan "Qarabağ şikəstəsi" andı, zənnimcə, daxili zəngin dramaturgiyası ilə xüsusi araştırma mövzusu təşkil edir.

Günəşə sarılan poeziya

Əsl şair odur ki, sözə, sözün xilas gücünə, sözdə xilasa inansın. Fikir qarmaşasının içindən boylanan misraları ilə gecənin qaranlığından doğan işığı, günəşi salamlayır Ağsəs öz əsərlərində. Səssiz gecədən sübh azanına gedən zamanın dəyəri söz söyləyə bilmək, üslubunu cilalamaqla özünü və dünyada öz yerini bəlli etmək, incə mənalara, başqa aləmlərin sırrınə varmaq istəyilə ölçülür Qulu Ağsəsin şeirlərində. Əbədi zamanı ifadə edən söz şair taleyinin ilkin anlamına işiq salaraq özü də əbədiləşir.

"Dur(y)ğu işaretləri" silsiləsindən iki bəndlə "He-ca" şeirində ifadə olunan şair və poeziya mövzusunu xeyir və şər, zülmət və işiq, yalan və həqiqət diskursları üzərindən dəyərləndirmək vacibdir. Əslində, şairin missiyası oxucunu qaranlığın, boşluğun olmamasına inandırmaq, optimizm aşılamaq deyil, qaranlıqların içindən günəşi görmək, günəş olmayı bacarmaq və bir daha, hər sabah sübhə diri çıxməqdır. Bu, söz, sənət qarşısında sənətkar məsuliyyətidir. "Qələmmim balta kimi / yenə doğrayıb tökür gönü-qalın gecəni / he-ca-nın qazanına..." bəndinin son misrasında sözün hecaya bölünməsi ilə şəkilçinin üzərinə düşən vurğu kökdəki mənanı önə çəkir. Qədim yunanlarda üslub (heca) kəlməsi "stilus" adlanan qələmi ifadə edirdi – iti ucu yazı, digər ucu isə

mum üzərində yazılımı pozmaq üçün istifadə olunurdu. "Stilusu çevirmək" hərfi mənasından başqa, məcazi mənada "heca üzərində işlə, üslubunun üzərində düşün" demək idi. Qulu Ağsəs də qədim sənətkarlar kimi qələminin iti ucu ilə öz borcunu şərəflə yerinə yetirir. O, "heca qazanından" – gecə zamanından, söz sınağından bişmiş, müdrik sözlərlə çıxır səhərə:

*Qəribə səhərdi o
(vaxtını unutmuşam)...
Sevindim ki, nə yaxşı
Ürəyimin yağıyla
Bişirdiyim gecəni
Günəşə pay tutmuşam...*

Birinci bənddə gecədən sübhə qədərki zaman ölçüyə sığışdırılmışdır ("çox var hələ sübh azanına"), çünkü bu, sözün sırınə vaqif olma zamanıdır, şair bu zamanın sahibidir, zamanı iradəsinə tabe etməyə borcludur – sınañıldığının və məsuliyyətinin fərqindədir. Gecənin zamanı da sübh namazına qədərdir. Bəs səssiz gecədən doğan səhərin nəyi qəribədir? Unudulmuş vaxt metaforası nəyi ifadə edir? Əlbəttə, şair o səhərin tarixinə işarə etmir. O, əbədi, ölümsüz zamana söz verir, orda nə keçmiş, nə indi, nə də gələcək var. Orda dünya başqadır və gecənin yaradıcılıq əzabının sonunda büsət, sevinc, işıqlı nəfəs, yoxluqdan varlığa sıçrayış, sözün doğulması – azad olması var.

Qulu Ağsəsi gecənin səssiz qaranlığında günəşini görməsi ilə, onu qısa misralarla, amma böyük təntənə ilə uğurlamasından tanrıya bilərik. Yaradıcılıq ideyası Ağsəs üçün dünyadan kəşfi deməkdir. "Ürəyinin yağında bişirdiyi" həqiqət payı, söz payı da günəşin missiyası ilə üst-üstə düşür. Günəşini görmək elə günəş ola bilmək deməkdir. Azərbaycan ərazisində qədim türklərdə Günəş kultunun mövcudluğunu, Qədim Misirdə Ra adlanan Günəş Tanrısına sitayış olunduğunu nəzərə alsaq, Həzrəti İsanın da həvariləri qarşısında günəş kimi işıq saçmasını xatırlasaq (ilkin xristianlar üçün Tanrı Səltənətinin bərqərar olmasını ifadə edən hadisə), şairin günəş

sevgisinin və sevincinin sırını, bəlkə, anlamış olarıq.

"Barmqlarım yaman şeydir" şeirində yaradıcılıq, poeziya mövzusu faciəvi calar qazanır. Qulu Ağsəs poeziyanın, qələmin ali təcəlləsini gizlində yatan həqiqətə nüfuz etməkdə, onu aşkarlamada görür. Bu, yaradıcılığın məqsədidir. Bu yolda şair qarşısına çıxan bütün maneələrdən xəbərdardır və onlara sinə gərməyə hazırlıdır. Şair üçün mühüm olan Həqiqətin özüdür:

*Barmaqlarım yaman şeydi,
hara gəldi uzanır.
Çixarmağa göz axtarır,
mənə düşmən qazanır.*

*Bir ucu tətikdədi,
hədəf elə özüməm.*

Özündəki buxovları qırıb özünü həqiqətdə tapmaqdan keçir şairliyin yolu. Bu mənada, şairin taleyi söz sənətinin vəhy məqamına şahidlik və sahiblik etməsi ilə bağlıdır. Qırılma nöqtəsindən həyat başlayır (dirilmə məqamı Qulu Ağsəsin bir çox şeirlərində əks olunur) və vəhydə özünü tapır. Sənət dünyanın duyğu vasitəsilə dərk edilməsi təcrübəsidir. Sənətdən başqa digər bu cür təcrübə mövcud deyil. Qulu Ağsəsin poeziyası özündə bu təcrübəni ehtiva edir. Şairin "iki misra şeir" uğrunda "səhərəcən tövşüyən" barmaqları başqa aləmlərlə, naməlum gizli dünyalarla üzləşir, soyuqdan qaçıır, isti nəfəs, sıqınmağa yer axtarır. Bu cür vəhy – ruhi formalaşma təcrübəsidir, son nəticədə əbədiyyət axtarışıdır. Real dünya mənzərəsi ilə qarşılaşmanın nəticəsi kimli vəhy – faciədir. Gizlində yatan, Varlığın məhvəri olan Həqiqəti üzə çıxarmaq istəyi insanın özünüqoruma instinctinə ziddir, qaşınmayan yerdən qan çıxarmaqdır:

*Ortaşı nişan üzüyün
indiyədək görməyib.
Üstündən dirnaq geyinib,
amma əlcək görməyib.
Şair gizlinləri aşkarlamaq, mahiyyətə*

varmaq isteyini özünəxas simvolik dillə ifadə edir: məqsədi barmaqlarına sonsuz xoşbəxtliyin, sevginin girovu olan nişan üzüyü, onları “üşüməkdən” qoruya biləcək əlcək deyil, “dırnaq geyinib” ən dərin yaraların közünü qoparmaqdır.

Şeirin son iki bəndində şair cəhalətdə, qaranlıqda yatmış həyat ruhunu, eşqi oyatmaq isteyinə insanın fitri əqli ilə varması məqamına işarə edir. Sonsuz təlatümtlərin, “dərdin at oynatdığı” şair qəlbi Rəbbi zikr edərək, özünə “barmaqlarının üzüməməsi” üçün “isti ölüm” arzulayır. Əslində, ölüm həqiqətin əbədi məqamına yetişərək orda əbədi varolma deməkdir. Ata obrazının da Qulu Ağsəs şeirində arxetipik səciyyə daşıdığını (ana və övlad obrazları kimi) nəzərə alsaq, üzünü görmədiyi atasının ruhuna müraciətin “daş altında”, “qəbirdə” yatan Loqosun (doğru söz) müqəddəsliyini və İlahi ruhu ifadə etdiyini söyləyə bilərik. “Soyuq və isti” konnotasiyası şeirdə ölüm və həyat, xeyir və şər, qaranlıq və işıq semantikası üzərindən geniş fəlsəfi düşüncələrə məkan yaradır.

İpək günəş

Qulu Ağsəs poeziyasında günəşin qarışlanması, günəş obrazına müraciət, onun təntənəli gözəlliyinin vəsfi və təqdimati çox mühüm mövzudur. Daha bir poetik nümunədə cəmi iki cümlədə, sadəcə, təbiət mənzərəsi deyil, böyük ruh hadisəsi, oyanış, dirilmə, qurtuluş və bir daha həyat eşqinin uğurlanması təsvir olunur:

*Günəş
meşənin üstündən
çəkdi dumən-pərdəni
şölsiyələ,
quşlar səhnəyə çıxdı
yarpaqların alqış səsiylə...*

Böyük bir həyat səhnəsində təbiət sanki bayram edir və insanı bu gözəlliyin, harmoniyanın dəyərini, mənasını anlamağa, görməyə, duymağa səsləyir.

“İki yaşlı İpək Məcidə” şeirində karantin dövrünün məhkumluğuna, qaranlığına işıq saçan, ürəkləri təmənnasız saf sevgisi və həyat eşqi ilə isindirən iki yaşlı qızçıqaz İpək Məcidə günəşin simvolu kimi müraciət edir şair:

*Yollar yasaqdı, İpək,
Hava sazaqdı, İpək,
Çiçək taxıb telinə –
Çıx günəşin yerinə!*

Səhər doğan günəş, xəstə dünyaya işıq verən günəş, qışda üzüməməsi üçün şairin uğrunda meşələri yandırıldığı günəş və nəhayət, balaca İpəyə bənzəyən günəş Qulu Ağsəsin şeirlərində, sadəcə, seyr edilən təbiət hadisəsi kimi deyil, məcazi və simvolik məna daşıyan, magik rituallıq yaradan canlı obrazdır.

Göydən gələn həqiqət

“Yaradılıqlıq yol getmək kimidir, məsafə qət etməkdir... Uşaq vaxtı bir şeyə marağım var idi – kəndimizdən görünən “yerlə göyün birləşdiyi” yerə qaçırdım... Heç vaxt yerlə göyün birləşdiyi yerə çata bilmirdim”. Sabit görünən xətt üfüqi səthdə yerləşmir, lütf – göydən yerə göndərilir. İnsan həyatının əsas hadisələri vertikal münasibətlərdə, göydən yerə ilgim kimi axan eşqə, ilahi ruha yerdən qanad açaq könüldə, ürəkdə baş verir.

“Ədəbiyyatda, şeirdə belə peşəkarlığı qətiyyən qəbul etmirəm. Mən jurnalistikaya ona görə bağlandım ki, bədii sözlə heç vaxt pul qazanmayım”, – deyir Qulu Ağsəs. Poeziyanın irrasionallığını, azad ruhun ifadəsi olan şeirlərini satmaq istəməməsi də təsadüfi deyil şairin. Onları satmaq günahdır, Yaradanın insana verdiyi yaşamaq eşqini dolu-dolu içmək kazadlılığını özünüməhrum etməkdir. Lakin aid olduğu məkanların və ona məlum olan mənaların saflığından, ucalığından, yaradılıqlı kəşflərinin ona yaşıatdığı duyğuların gözəlliyindən uzaq düşmək istəmir şair – bu, onun qəlbindən gələn, amma “ağillı qəlbindən” (Dostoyevski, İbn Sina) gələn seçimidir.

Könlün sonsuz sərhədlərində, əbədiyyətlə görüşdə sabitlik axtarır şair. Uca məqamlara çata bilməyəndə ümidsizliyə qapanır, “çarəsizlik şeirləri” yazır. “Dost tuyundan qayıdır” adlı şeirində qarşımıza nizamı pozulmuş, ahəngsiz, rəngsiz dünnya mənzərəsi çıxır. Burda ilahi ruh hələ doğulmayıb (“ruhumuz kilidlənib”), insan Tanrıdan uzaq, dərdləri ilə baş-başa tənha ömür sürür, narahat düşüncələr və hissələrlə qəzəblənir və təsadüfi deyil ki, onun qarşısında dayanan yeganə çıxış yolu ölümdür – “Əcəl də iyə durmur, / əlac kəndirə qalib”. Könül dünyası cənnətin, gözəlliyn, ibadətin məkanı olmadıqca “Söz də yuva bağlamır / viran ürəkdə daha”. Çarəszlik qəhrəmanın dünyaya subyektiv baxışı kimi dəyərləndirilir. Goy üzünə, aya, buluda şikayətin, üşyanın arxasında “naşükür bəndə” olduğunu etiraf etməsi lirik qəhrəman üçün xilasolma yolunun heç də bitmədiyini göstərir: müəllif əxlaq dərsi keçmədən dolayılıq öz mövqeyini, sevgiyə, inama dönüşün hər zaman mümkün olduğunu vurğulayır.

Başqa bir şeirində isə şair muhitini inkar edir (“Qələt eləyərəm, desəm”). Onu “xain” adlandırmıqla, sadəcə, olduğu yerdən deyil, mənadan, daha doğrusu, mənasızlıqdan imtina edir. “Xain” sözünün antonimi “siddiq” kəlməsinin “son dərəcə doğru sözlü, əsla yalan söyleməyən kimsə”, “lap doğru”, “lap düz” kimi mənalar daşıdığını nəzərə alsaq, o zaman şairin bu əsərdə hansı bədii situasiya, kontekst yaratdığını anlamış olarıq. Qəhrəmanın xilas üçün üz tutduğu, əriyib yox olmaq istədiyi “hava” isə rahat nəfəs ala biləcəyi, ətrafında xain insanların olmadığı, “lap doğru”ların olduğu bir yerdir:

*Qaç bu xain yuvasından,
Əri, yox ol havada.
Qorx ki, yenə yerdən çıxa,
Buluddan dama adam...*

Sonrakı bəndə qəhrəmanın özünü ruhən azad hiss etdiyi, başqa dünya axtarıldığı və bu zaman göz yaşı tökdüyü ifadə olunur:

*Baş açmazsan:
yaşdı, ya da daş?! -
Damarında qan durar.
Gözündən düşən nədisə,
Ayağını sindirar...*

Ayağına dəyən “göz yaşı – daş” assosiasiyyası yeni koqnitiv məna yaradır: əzab-göz yaşı düz yol tapmağa kömək edər, ayağına dəyən daş yolunu azmağa qoymaz insanı. Şeirin son bəndində epik sujet geniş faktlar və hadisələr göstəriləmədən poetik dildə təqdim olunur:

*Bu da axır...
bu da xilas...
Son gecə...
səhər ertə...
Qoşulub göyün quşuna
Üstündən saat ötər...*

Yerdən, yalan dünyadan, xaosdan, insan cəmiyyətindən qaçan qəhrəman başqa düzəni, yaşam konsepsiyası olan dünyaya gəlir. Bu, dünyanın özünü qoruyan, onun cənnət olacağına insanın inamını qoruyan başqa bir aləmdir. Bu məkan insanın yaradıcılıq və düşüncəsinin mahiyyəti olaraq onun qəlbinin dərinliyində yaşayır.

Şeirin bir sıra əsərlərində insan, sadəcə, cisimlər arasında cisim deyil, dünyani və özünü mərifətə doğru dəyişə biləcək subyekt kimi çıxış edir. Təsəvvüf poetikasını ifadə edən ən gözəl poeziya nümunələrindən biri “Görsən ki, qaranlıq çökür aləmə” şeirində şairin müdrik sözləri, nəsihəti səslənir:

*Görsən ki, qaranlıq çökür aləmə,
Görsən ki, axşamdı... fikir eləmə.*

.....
*...Görsən, hər tərəfdən əlin üzülür,
Görsən, üşüyürsən... yandır özünü...*

Və yaxud “Hardasa çölün düzündə” adlı şeirində yanar ürək, insanın daxilindəki işiq onun gizli həyat sırrı kimi açıqlanır:

*Hardasa çolun düzündə
Su köşkü olmalydı.
Ürəyinin alt gözündə
Son eşqim olmalydı.*

Qulu Ağsəs o əsl sənətkarlardandır ki, insanı mənəvi dəyərlər sistemində təsvir edir, odu, nuru insanın qəlbinə gətirmək istəyir. Könüllərdə yanın od, mənəviyyat işığı Qulu Ağsəs poeziyasında mühüm yer tutur və onun yaradılığının gələcək tədqiqat istiqamətlərindən birini təşkil edir.

Ölüm və sözün ölümsüzlüyü

Bəs dünya nizamında ölüm hansı yeri tutur? Qulu Ağsəsin “Az qalib” şeirində ölüm həyatın həll edə bilmədiyi bütün sualların cavabıdır. Şair həyatın qanunları üzərində baş sindirir:

*Fərqi yoxdur: yaxşı-pis,
Bir günə qoyacaq,
Ya bir gün ağlayacaq
Yaradan özü bizə.*

Bu bənddə misralar fərqli intonasiyalarda və vurğularda fərqli məna çalarları kəsb edir. Bütün insanların metafizik biliklərə malik olması və onları qəbul edəcəyi absurddur. Amma şair Yaradan haqqında xəbər verir, görünəndən görünməyənə keçid edir. Fələyin gərdişində vurnuxub yerini tapa bilməyən, payına düşən zamanda ən mühüm işini – Allaha üz tutub yaşamağı – təxirə salan insanı bir gün O özü də əcəldən xilas edə bilməyəcək. “Üzü şeytana” yaşayan dönyanın mənzərəsini ölüm tamamlayır. Tanrıının özünü, həqiqətini bilən filosof-şair Ağsəs insanları elə Tanrıdan aldığı ilhamla xəbərdar edir:

*Bir anda dağıdacaq!
Bir an – bir göz qırpmı,
Tar-mar eləyəcək bu şüx
nizamı düzən.*

Şair sözü bu ölümə qarşıdır, o, bəşəriyyətin özünüməhvinin qarşısına çıxır. Onun özünüxilas imkanından və ehtiyacından xəbərsiz olması, ilk növbədə, şairin faciəsidir. Dünyanı xəbərdar etmək ilahi aləmləri ifadə etmək üçün şairlərə verilmiş müqəddəs sözü, əqli yaşıatmağa bərabərdir:

*Baxarıq – ayağımız altda
bir söz çırpinır.
Əlimiz çatmayacaq
əliuzalı sözə.
Qəbirlər şahə qalxıb
şair inadı kimi.
Sancılacaq torpağa...
Bu da son acıq, hədə.*

Şair sözün ölümünü Həqiqətin ölümü kimi dəyərləndirir, onunla eyni düşüncə və qavrayış sahibi olmayan insanlara məcazi şəkildə, simvollar vasitəsilə öz “şair inadı”ndan əl çəkməyəcəyini bildirir. Qəbirdən də olsa, yəni o dünyadan bu dünyaya gələrək və gəlməkdə davam edərək cahiliyə qələbə çalacaq – şahə qalxmış at belində Məkkəyə gələn peyğəmbər kimi qılıncını Haqq yolunda bayraq edəcək, birliyi, peyğəmbəri, axırəti tanıyan insanları qazanmaq üçün mücadilə edəcəkdir.

Son söz əvəzi

Nə zamansa Qulu Ağsəs poeziyasına geri dönməli olsam, yazım “Axırət şeirləri” adlanacaq. Qədim Misirdə yaranmış əsl adı “Yenidən diriləmə” olan “Ölülər kitabı”nın mətnlərini oxuduqdan sonra...

Dərgidə Sərgi

Bu oğlana diqqətlə baxın. Zaman gələcək, deyəcək-siniz ki, biz bunu ilk dəfə filan jurnalda görmüşük, ya da nəvələrinizə göstərib haqqında danışacağınız oğlandır bu.

Adı Əbəlfəzldir, hazırda 8 yaşı var. Onu sizdən, məndən, bizdən fərqləndirən bir çox üstünlükləri var. Əbəlfəzl bizlərdən daha həssasdır, beyni bizdən bir neçə dəfə sürətlə işləyir, rəngləri çoxumuzdan gözəl duyub, hiss edə, hətta rənglərlə danışa bilir. Əbəlfəzl məşhur rəssam Van Qoqun, Mikalencolonun, Eynşteyn, Tesla, Darwin kimi alimərin, Tim Burton, S. Kubrik kimi rejissorların, Nobel mükafatçısı DR.Smitçin, musiqinin dahisi Motsartin davamçısıdır.

Çünki Əbəlfəzl də onlar kimi autizim sindromunun daşıyıcısıdır.

Ölkəmizdə Əbəlfəzl kimi yüzlərlə uşaq (bəlkə də, dahi) böyükür, biz onları təpib onlardakı istedadı, mücəvhəri kəşf etməliyik. Əziz valideynlər, əlinizdəki, evinizdəki xəzinənin dəyərini bilin. Gələcək onların beynilərinin, ürəklərinin, hissələrinin üzərindədir. Gələcəyimizə bərk-bərk sarılıb sahib çıxaq, bizi dünyaya Əbəlfəzllər tanıdacaq, bayraqımızı onlar ucaldacaq.

Sizi 6-7 yaşlı Əbəlfəzlin kiçik rəngli dünyasından bir-iki şəkillə tanış etmək istəyirəm. Əbəlfəzl bu balaca canıyla dünyaya hayqırmaq istəyir ki, içindəki rəngləri öldürməyin, bozlaşmayın. Əl olub qanadlanın, günəş olub buludlanın, təbiət, pişiklər, günəş qədər rəngarəng olun.

Gəlin Əbəlfəzlin çağrısına qoşulub xilas olaq içimizin zülmətindən.

Ağazadə Əbəlfəzl

**ISNN 0134-522
İNDEKS AZ 1000
2 AZN**

@ULDUZ_AYLIQ_EDEBİYYAT_DERQİSİ

